ئابدۇشۇكۇر مۇھەممەت ئىمىن

رۇبائىيات

قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى

ئابدۇشۇكۇر مۇھەممەت ئىمىن

رۇبائىيات

قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

مەسئۇل مۇھەررىرى: نۇر مۇھەممەت ئېركى
مۇقاۋىنى لايىھەلىگۈچى: جورى قادىر

رۇبائىيات

ئابدۇشۇكۇر مۇھەممەت ئىمىن

قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى نەشر قىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسى تارقىتىدۇ
شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇدىدا بېسىلدى
1981 - يىل 10 - ئاي 1 - نەشرى
1982 - يىل 3 - ئاي 1 - بېسىلىشى
كىتاب نومۇرى: M10264·6
باھاسى: 0.38 يۈەن

ئۇيغۇر كىتاب تورى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يىغىندى ئادرېسى
www.uyghurkitap.com

مۇندەرىجە

ياش ئالىمنىڭ يېڭى ئەمگىكى (كىرىش سۆز ۋە تەتقىقات) 1

☆

1. ئارۇز ۋەزنىنىڭ بەھرى رەمەل شەكلىدە يېزىلغان رۇبائىيلار 45
2. ئارۇز ۋەزنىنىڭ بەھرى ھەزەج (سالىم) شەكلىدە يېزىلغان رۇبائىيلار 117
3. ئارۇز ۋەزنىنىڭ بەھرى رەجەز شەكلىدە يېزىلغان رۇبائىيلار 177
4. ئارۇز ۋەزنىنىڭ بەھرى رەمەل (مۇسەددەسى مەھزۇپ) شەكلىدە يېزىلغان رۇبائىيلار 181
5. ئارۇز ۋەزنىنىڭ بەھرى ھەزەج (مۇسەددەس مەقسۇر) شەكلىدە يېزىلغان رۇبائىيلار 185
6. ئارۇز ۋەزنىنىڭ بەھرى ئەرىز شەكلىدە يېزىلغان رۇبائىيلار 193
7. ئارۇز ۋەزنىنىڭ باشقا بەھرىلىرى ۋە بارماق ۋەزنىدە يېزىلغان رۇبائىيلار 197

☆

تەھرىرنىڭ ئىزاھ ۋە ئىلاۋىسى 206

ياش ئالىمنىڭ ئەمگىكى

(كىرىش سوز ۋە تەتقىقات)

زامانىمىز يەنە شۇنىڭ بىلەن خاراكتېرلىقكى، ئۇ، بوغۇلغان ئىلىم - پەنگە ئازاتلىق ۋە كەڭ - كۇشادىلىق ئېلىپ كەلدى. بىزدە مەرىپەت ئۇچۇن بىر گۇللەش دەۋرى ئېچىلدى.

بىز يېزىش ساھەسىدىكىلەر مەمنۇن بولۇۋاتىمىز

دىيارىمىزدىكى ھەر مىللەت ئالىملىرى، ئەدىپ، شائىر - لىرى، دوختۇر ۋە ھوكۇمالىرى ئۆز ئۆمرىدە مەرىپەت ھاياتى - نىڭ بۇنچىلىك ئەركىن بىر نەپەس ئالغان ۋاقتىنى بىرىنچى قېتىم كورۇشتى. ئۇيغۇر خەلقىنىڭ جاھانشۇمۇل ئەدىپلىرى فارابى، يۇسۇپ خاس ھاجىپ، مەھمۇت قەشقەرى، يۇك - نەكى، لۇتپى، ناۋايى ۋە سەككاكىدىن تارتىپ خىرقىتى، زەلىلى، نوبىتى، نىزارى، گۇمنام، غېرىبى، سەبۇرى، سايرامى، موللا بىلال نازىم، ئابدۇقادىر ئارتۇشى، قۇتلۇق شاۋقى، تەجەللى، نىم شېھىت ۋە قايىنام ئۆركىشمىگىچە بۇگۈن ئە -

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

دىبىيات دۇنياسىغا يەنە يېڭىدىن تونۇلدى. ئۇلار ھازىر بىزدە بولۇۋاتقان ئىلمىي ـ ھەقىقەت بەزمىسىنىڭ تۆرىدە ئولتۇرۇشماقتا، بىز بىلەن بىللە مەنىۋى ھايات كەچۈرمەكتە. بىز بىلەن بىرگە كىتاب يازماقتا، شېئىر ئېيتماقتا، ناخشا ئوقۇماقتا، مۇقام تارىلىرىنى چەكمەكتە، ئەسەرلىرى ئەتىۋارلاپ بېسىلماقتا ۋە شەرھىلەنمەكتە.

بىز ئەدىبىياتىمىزدىكى كلاسسىك ئۇستازلىرىمىزنى تىلغا ئېلىش، ئۇلاردىن ئۆگىنىش، خەلقىمىزنىڭ ئەدىبىيات ـ مەدەنىيەت غەزنىسىنى ئېچىش، ئۇنىڭدىكى دۇرى-جاۋاھىراتلاردىن پايدىلىنىپ، ھازىرقى سوتسىيالىستىك يېڭى ئەدىبىياتنى يورۇتۇش ـ پارقىرىتىش، بۇنىڭ بىلەن بىر دەۋران ئەدىبىياتنى، ئەدىبىياتچىنى ۋە ئەدىبىياتچىلىقنى قىزىتىۋېتىشكە ئىمكان تاپتۇق.

بۇ دىياردا بىز سانى ئاز مىللەتلەرگە مەتبۇئاتچىلىق، نەشرىياتچىلىق ۋە ئەدىبىياتچىلىق ساھەسىدە ھازىرقىدەك بېرىلىۋاتقان ئەھمىيەتنى تارىخىمىزنىڭ كۆزى كۆرگەن ئەمەس. بېشى بېيجىڭدىكى "مىللەتلەر نەشرىياتىدىن ئايىغى قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتىغا قەدەر 7 نەشرىيات قۇرۇلغان ۋە ئاز سانلىق مىللەتلەر تىلىدا كىتاب نەشر قىلىشقا چۈشكەن بىر ھالەت مەيدانغا كەلدى. ھەر خىل ئەدىبىي ۋە ئىلمىي ژورنال قاتارلىق مۇددەتلىك مەجمۇئەلەر ئارقىمۇ ـ ئارقا نەرە تارتىپ مەيدانغا چىقىشتى. ئەدىبىياتىمىزدىكى بۇ خىل ۋەزىيەتكە خەلقىنىڭ زوقلىنىپ:

"يېقىندا پالان گوگشې ئەدەبىياتى، پالان دادۇي ئەدەبىياتى چىققىدىغان ئوخشايدۇ ......" دېيىشكەنلىكىنى ئاڭلىدىم.

بىزدە بىر قىسىم رەھبەرىي كادىرلار ئەدەبىياتچىدۇر، مەدەنىيەتچىدۇر. بۇ، ئەلنىڭ ئەدەبىياتى، مەدەنىيىتى ئۈچۈن چىرايلىق ۋە پايدىلىق ۋەزىيەت ئېلىپ كەلدى.

بولەك جايلاردىكى مەنسەپ ئەھلى پىكاپ ھەۋىسى ۋە باغ سەيلىسى ئىشقىدا مەپتۇن ئىكەن، ھازىر، بىزدىكى رەئىسلەر، ۋالىلار ھەتتا ناھىيە، رايون شۇجىلىرى ئىشتىن سىرتقى چاغدا گېزىت-ژۇرناللارغا شېئىر، ھېكايە يېزىشماقتا.

ئوتتۇرا ئاسىيا تارىخىدا ئەينى زاماندا بۇخارا پادىشاھلىرىدىن ئۆمەر ئومەرخان شائىر كىشى بولۇپ، شېئىرىيەتكە ئەھمىيەت بېرىشى ئارقىسىدا بۇ يەردە بىر مۇددەت ئەدەبىي ھايات جانلانغان ئىدى. پىرقەت، مۇقىمى، خىسلەت، گۇلخانى، شاۋكەت، ھەزىنى قاتارلىق شائىرلارنىڭ «باياز» — شېئىر توپلاملىرى شۇ چاغلاردا مەيدانغا چىققان.

ھازىر بىزدە ئىلمىي، ئەدەبىي زېمىندىن كەلگەن بىر تۈركۈم رەھبەرىي ئادەملەر بۇ ئىشلارغا ئېتىبار بەرگەچ، بۇگۈن نەشرىيات، ئەدەبىيات بۇلاقلىرى ھەر تەرەپتە قايناپ چىقىشتەك مەرىپەتنىڭ، شېئىرىيەتنىڭ ئالتۇن دەۋرى يۈز ئېچىۋاتىدۇ.

تېخى بىرقانچە يىل ئىلگىرىلا قەشقەر ھېيتكادا مۇنار-مۇنار كىتاپلار كۆيدۈرۈلۈپ، شەھەرگە بىرقانچە كۈن ئاسماندىن كىتاپ ئۈچقۇنلىرى ياغقان ئەمەسمىدى!؟

تېخى بىرقانچە يىل ئىلگىرىلا كلاسسىك شائىرلار-

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

نىڭ شېئىرلىرىنى تونۇشتۇرۇش، شەرھلەپ بېرىش ئەمەس، ئۇلارنىڭ ئەسەرلىرىنى تۇتقان كىتاپخان ۋە ساتقان كىتاپ-پۇرۇش قامالغان ئەمەسمىدى!؟

تېخى بىرقانچە يىل ئىلگىرىلا قىرائەتخانىلاردا ئو-قۇغۇدەك بىر ئەدەبىي كىتاپ، كىتاپخانىلاردا سېتىۋالغۇدەك بىر ئىلمىي رىسالە، گېزىت-ژورناللاردا بىرەر ئەزاسى سەل-پەل شېئىرغا ئوخشاپ قالغان بىر نەزمە يوق ئەمە-سمىدى!؟

بۇ خىل مەدەنىيەت كىرىزىسى — شېئىرىيەتتە بەكلا چانغان ئىدى، شۇ چاغلاردىكى شېئىرلار توغرىسىدا خەلق ئىچىدە مۇنداق بىر نەزمە يېزىلغان:

ئوقۇپ نەزمەڭنى توت ئادەم، قىزىپ كەتتى پاراڭ شائىر،
ياشاڭدىن باشقا ھېچ گەپ يوق، پەقەت شۇ كار-كاراڭ شائىر.
ياشاڭدىن باشقا گەپلەرگە تىلى كەلمەس قاشاڭ شائىر،
ئېتىڭنى شۇ دەلىل بىرلە، قويۇپ قويۇرۇق ياشاڭ شائىر.

"مەدەنىيەت ئىنقىلاۋى" جەريانىدىكى مەھشەرگاھ ھا-ياتىدا "جان بېقىش پەلسەپىسى" دىكى شائىرلارغا شېئىر — "ياشاڭ" دىن ئىبارەت بولماي مۇمكىن بولمىدى. زاماندىكى ئىسسىق-سوغاقنى تېزراق ھېس قىلغۇچى تېرىسى نېپىزرەك شائىرلار "تۆھمەت قالپىقى"نى كىيىپ، زامان بەركەردىسى بولۇپ قالدى، يېزىش — مەتبۇئات ئىنسانى ۋىژدانى ھوقۇقىدىن مەھرۇم بولدى، بىر قىسىم ئەدىپ، شائىرلارنى زامان ئىنكار

قىلغاندىن بەكرەك، ئۇلار زامانىنى ئىنكار قىلىپ، يازماس-لىق — جىمجىتلىق كۈرىشى بىلەن شۇغۇللاندى. شائىر-لارنىڭ بىرسى بۇ كۈرەشنىڭ سەۋىۋىنى مۇنداق ئوقتۇرغان:

يازسام يازغۇدەك ماغدۇرىممۇ بار،
پۈتۈم پاتمايدۇ يولۇم شۇنچە تار...
بۇلبۇل سايرىماس يوق ئىكەن باھار،
يازسام داغدا مەن، يازمىسامىمۇ داغ.

ئۇ، ھەتتا ئەشۇنداق يىللاردا شائىر بولۇپ قالغان-لىقىدىن ھەسرەت چەككەن:

ئەتراپىم قىلتاق، بىر توزاقتا مەن،
گويا گۆردىكى چوڭ سوراقتا مەن...
بولۇپتىمەن شائىر شۇنداق چاغدا مەن،
يازسام داغدا مەن، يازمىسامىمۇ داغ.

بۈگۈن ئەدىپ، شائىرلارغا بولغان ئۇنداق مۇناسى-ۋەت ئۆزگەردى، شائىرلار زامانغا بىردەك "نەۋ باھار" دەپ ئات قويدى، جەمىيەت، 70 - يىللاردىكى قەۋرىستان-لىقتەك جىمجىتلىقتا چوككەن ھالەتتىن قۇتۇلۇپ، «ئازات زامان» ناخشىسى يەنە بەش قىتئەنى ياڭراتماقتا......

تويىنى قىزىتىدىغان سازچى بولغاندەك، زامانىنى قى-زىتىدىغان ئەدىبىياتچى، سەنئەتچىدۇر. توي قانچە كاتتا

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

بولغان بىلەن نەغمە - ناۋاسى بولمىسا، "گاچا توي" بولىدۇ. زامان قانچە ياخشى بولغان بىلەن، ئۇنىڭ شانۇ - شەۋكىتىنى نامايەن قىلىدىغان ئادەملىرى بولمىسا، ئىززەت - ھۆرمىتى بولمايدۇ. زامانىمىز ئەدىب، شائىرلارغا ئۇچۇق چىراي ئاچ- قاچ، ئۇنىڭ شائىرلىرى، ئۇنىڭ ئالىملىرى بۇرۇن ئۇنىڭغا يېپىشتى، ئۇنىڭ بىلەن بىللە كۈلۈشمەكتە. بۇ، جەمىيەتنىڭ ئىناۋىتى ئۈچۈن بەك ياخشى.

ھازىر، يازغۇچى، شائىرلارنىڭ ئۇمىسى باشلاندى. ئۇلار بالدۇرقىدەك يازغان نەرسىسىنى باستۇرىدىغان ئورۇندىن بىشى قاتمايدۇ، ئۇلارغا نەشرىياتلاردىن ئەسەر يېزىپ ئەۋە- تىش ھەققىدە تەكلىپ ۋەرەقلىرى كەلمەكتە

بىزدە تۇنجى «رۇبائىيات» توپلىمى

ياش ئالىم، ياش پروفېسسور، ياش شائىر ئابدۇ- شۈكۈر مۇھەممەت ئىمىن يازغان قولىڭىزدىكى ئەسەر — ئە- دىبىياتىمىزدا باشلانغان دولچىلىق پەسلىنىڭ مەھسۇلاتلىرىدىن بىرى. بۇ، ياش ئالىمنىڭ يېڭى باھارنى قىزغىن قارشى ئېلىپ يۈز- سىدىن تەقدىم قىلغان — «ئۇيغۇر خەلق كلاسسىك مۇزىكىسى "ئون ئىككى مۇقام" ھەققىدە» ۋە «شىنجاڭنىڭ تاڭ دەۋ- رىدىكى ناخشا - ئۇسۇل سەنئىتى» قاتارلىق توپلىرىدىن كېيىن، يەنە بىر چوڭ توپلىمى.

بۇ، ئۇيغۇر شېئرىيىتىدە "رۇبائى" شەكلى ئەۋج ئالغاندىن كېيىن دەسلەپ ئوتتۇرىغا چىققان تۇنجى «رۇبائىيات» توپلىمى.

ئەگەر، ھازىرقى زامان ئەدەبىياتىمىزدا تۆتىنچى رومان ئەدىب قەييۇم تۇردى تەرىپىدىن يېزىلغان ئىكەن. ئەمدى تۆتىنچى «رۇبائىيات» توپلىمى شائىر ئابدۇشۇكۇر مۇھەممەت ئىمىن تەرىپىدىن ئوتتۇرىغا چىققان بولدى.

يېقىندىن بۇيان، شېئىرىيىتىمىزدە رۇبائىياتچىلىق قىزىغىلى تۇردى، ئۇ، 30 - يىللاردىن بۇيان نەزمىلىرىمىز ئارىسىدا ئانچە - مۇنچە ئۇچرايتتى. بىراق، ھازىرقىدەك ھەممە قىزىقىدىغان بىر شەكىل ئەمەس ئىدى. بۇ قېتىم بىزدە رۇبائىيلار رەسمىي توپلىمىنىڭ نەشر قىلىنىشى — شېئىرىيەتچىلىكىمىزدە بۇ شەكىلنى مۇجەسسەملەشتۈردۇ، ئۇيغۇر شېئىرىيىتىنىڭ تەرەققىيات پەللىسىنى يەنە بىر دەرىجە يۇقۇرى كۆتىرىدۇ.

"رۇبائى" دېگەن بۇ ئەرەبچە سۆزنىڭ لۇغەت مەنىسى — "تۆتلىك" دېمەك بولۇپ، ئادەتتە شېئىر شەكىللىرى ئىچىدە تۆت مىسرالىق قىلىپ يېزىلغان بىر كۇپلېت شېئىرغا ئېيتىلىدۇ. بۇ، ئۇنىڭ شېئىر شەكلىگە قارىتا مەناسى. "رۇبائى"نى مەزمۇنەن تەرىپلىگەندە، بىر رۇبائى — مۇستەقىل بىر شېئىر. رۇبائى — 10 - 20 كۇپلېت شېئىر ئورنىغا خۇلاسە تەرىقىسىدە يېزىلغان بىر كۇپلېت شېئىر. ئۇ، شۇنداق بىر كۇپلېت شېئىركى، ئۇنىڭدا بىرقانچە كۇپلېت شېئىرنىڭ جەۋھىرى بايان قىلىنىدىغان، بىر كۇپلېت شېئىر. "رۇبائى" ئۆزىگە بېرىلگەن بىر كۇپلېتتا بىر پۈتۈن پىكىر، بىر پۈتۈن ھېسسىياتنى ئىپادىلەپ بېرىدۇ ۋە بېرەلىشى لازىم. ئۇنداق قىلالمىسا ئۇ، تۆت مىسرالىق

www.uyghurkitap.com

قىلىپ يېزىلىشى بىلەن شەكلەن "رۇبائىي"غا ئوخشىسىمۇ، مەزمۇنەن "رۇبائىي" بولالمايدۇ.

"رۇبائىي"غا قويۇلىدىغان تەلەپ، ئادەتتىكى شېئىرلارغا قويۇلىدىغان تەلەپتىن يۇقۇرى، ئۇنىڭغا قويۇلىدىغان تەلەپ — ھەجمى كىچىك، ۋەزنى ئېغىر بولۇش. مېتاللار ئىچىدە ئالتۇن شۇ خۇسۇسىيەتكە ئىگە. بۇ مەنىدىن ئېيتقاندا، "رۇبائىي" ئەگەر ئۇ، مەزمۇنەن رۇبائىي بولسا، ئۇنى "شېئىرلارنىڭ ئالتۇنى" ياكى "ئالتۇن شېئىر" دەپ ئاتاش مۇمكىن.

"رۇبائىي" ھازىرغىچە كىلاسسىك شېئىرلاردا مەلۇم بىر ۋەزىندە يېزىلىپ كەلگەن. رۇبائىياتچىلىقنىڭ پېشىۋالىرىدىن فارابى، ئىبنى سىنا ۋە ئۆمەر ھەييامدىن تارتىپ نىزامىي، ناۋايى، بابۇر ۋە فۇزۇلى شېئىرلىرىغىچە قارىساقمۇ ئەھۋال شۇنداق. بۇلاردىكى "رۇبائىي" ۋەزنى تولاراق ئارۇز ۋەزنىنىڭ:

"مەپئۇلۇ / مافا ئىلەن / مافا ئىلتەن / فا"

(تام تامۇ / تىرام تىرام / تىرام تىرەۋام / تام)

شەكلىدە بولغان.

شائىرلىرىمىزدا "رۇبائىي"نىڭ ۋەزنى مەسىلىسىدە پىكىر ئوخشىماسلىقى بار. بەزىلەر، ئۇنىڭ كىلاسسىك ئەسەرلەردە يۇقۇرىقىدەك بەلگىلىك بىر ۋەزىندە يېزىلىپ كەلگەنلىكىگە قاراپ، "رۇبائىينىڭ مەخسۇس ۋەزنى بار" دىسە، بەزىلەر: "ئۇنى 'غەزەل' گە ئوخشاش بەھرى رەمەل، بەھرى ھەزەج قاتارلىق ئۇزۇن مىسرالىق ۋەز-

نىدە يازغاندا، پىكىرنى ئەركىن، دولقۇنلۇق بايان قىلغى-
لى بولمايدۇ" دېيىشىدۇ. بەزىلەر: "رۇبائىي — قىسقا قۇرلۇق،
خەلق قوشىقى ۋەزنىگە يېقىنراق بىر ۋەزىندە يېزىلغىنى
ياخشى، بۇنىڭدا پىكىرنى بوغۇلماي ئازادە ئېيتقىلى،
ئۇنى ئەستە ئاسان قالدۇرغىلى ۋە بىر قىسىم "ئەگەر،
مەگەر" قاتارلىق كاۋاك چاممىسى ۋە مىسرا توشقۇزۇش
سۆزلىرىدىن قۇتۇلغىلى بولىدۇ" دېيىشىدۇ. يەنە بەزىلەر:
رۇبائىي — بىر كۇپلېت شېئىردا بىر مەزمۇننى تولۇق ۋە
كۈچلۈك ئىپادىلەپ بېرىدىغان شەكىل بولغاچ، بۇنىڭدا
مىسرانى قىسقا قىلىشقا زورۇققاندا پىكىر - ھېسسىياتنىڭ
ئېچىلىشى ھەم مۇزىكىلىق جەھەتتىن دىگەندەك بولمايدۇ"
دەيدۇ. بىراق شۇنداق دەۋاتقانلاردىن قىسقا مىسرادا يازغى-
نىنىڭ ۋەزنىمۇ، ئۇزۇن مىسرادا يازغىنىنىڭ ۋەزنىمۇ ئۆزى
ئېيتقان "رۇبائىنىڭ مەخسۇس ۋەزنى" ئەمەس.

بىزنىڭ بۇ ھەقتىكى پىكرىمىز باشقىچىرەك:

"رۇبائىي"نىڭ ۋەزىندىكى ئىختىلاپ، بىزنىڭچە كوپ
تالاش - تارتىشقا ئەرزىمەيدۇ. بۇ، "رۇبائىي"دىكى شەكىل
مەسىلىسى. مەزمۇن — ھەر ۋاقىت شەكىلدىن ئۈستۈن تۇ-
رىدۇ. "رۇبائىي"دا ئاساس قىلىدىغىنى — ئۇنىڭ مەزمۇنى،
يەنى ئوتتۇرىغا كوتىرىپ چىققان پىكىردۇر. بىر "رۇبائىي"نى
رۇبائىي بولۇش - بولماسلىق مىزانىغا سالغاندا، ئۆل-
چەم — ئۇنىڭدىكى پىكىرنىڭ، ھېسسىياتنىڭ، مەنتىق كۈچ-
نىڭ رۇبائىي بولۇشقا ياراش - يارىماسلىقىدا. ئەگەر
بىر رۇبائىي — پىكىر تەرەپتىن رۇبائىي بولالىسا، ۋەزنى

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

ئۇزۇن يېزىلامدۇ، قىسقا يېزىلامدۇ، بۇ چوڭ مەسىلە ئەمەس. ئەكسىچە، بىر رۇبائىي ۋەزنى تەرەپتىن، قاپىيە تەرەپتىن ياخشى يېزىلغان بولۇپ، ئۇنىڭدا تۇتاملىق بىر پىكىر بولمىسا، ئۇنى "رۇبائىي" دېگىلى بولمايدۇ.

شېئىر شەكلى — ساماۋى نەرسە ئەمەس. شۇنداقلا "رۇبائىي ۋەزنى"مۇ ئاسماندىن چۈشكەن ئەمەس. ئۇ، ئۆزگەرمەس، راۋاجلانماس نەرسە ئەمەس. ئۇ، ئەلۋەتتە "شائىر" ئاتالغان ئادەم قىلغان نەرسە. ئۇنىڭ ئۇنداق شەكلى ئۇل زاماندا قىلىنغان ئىكەن، مۇنداق شەكلى بۇل زاماندا قىلىنسا بولىۋېرىدۇ. ماياكوۋسكىدىن ئىلگىرى ئۇنداق چاچما شېئىر شەكلى يوق ئىدى. ئۇ، بۇ شەكىل-نى ئوتتۇرىغا چىقارغاندىن كېيىن، ئادەملەر يارىتىپ يې-زىپ، يارىتىپ ئوقۇشماقتا. سىنىڭ تامغىڭ مايلىق، مەز-ىلىك بولسۇن، ئۇنى قانداق قاچىدا بەرسەڭ بەربىر ئىستىمال قىلىنىدۇ. مەزىسىز ئىكەن، ئۇنى گۆھەر قاچىدا بەرسەڭمۇ لاۋزىلىغى لاۋزا. ئەگەر تامىغىڭ تەملىك بو-لۇپ، قاچاڭمۇ گۈزەل بولسا، ئۇ نۇر ئۈستىگە نۇر...

قولىڭىزدىكى «رۇبائىيات» ئاساسەن ئارۇز ۋەزنىنىڭ ئۇزۇن مىسرالىق شەكىللىرىدە يېزىلغان. بىزنىڭچە «رۇبا-ئىيات»تىكى رۇبائىلار پىكىر ھەسسىياتى، مەزمۇن تىرەن-لىكى تەرەپتىن ھەققەتەن "رۇبائىي"لىق ئۆلچىمىگە توشقان.

مەزمۇنىدىكى جاۋاھىراتلار

1

قەھرىماننى ئانا يۇرت تۇققان

ئانا يۇرت — «ۋەتەن» تېمىسى ئۇلۇق تېما. شۇنداقلا كوپ يېزىلغان تېما. دۇنياغا كەلگەن ھەر بىر يازغۇچىنىڭ ۋەتەن ھەققىدە بىرنىمە دېمەي ۋاپات بولغىنى يوق. گەپ — بۇ تېمىنى بىرقەدەر ياخشىراق ھەل قىلىشتا. "يەنە دېسە يەنە شۇ" گەپلەردىن ھالقىپ ئۆتۈشتە، جان - جىگەردىن چىقىرىپ ئېيتىپ، جان - جىگەرگە تەسىر بېرىشتە. ئاپتور بۇ تېما ئۈستىدە بىر قاتار سەمىمى، تەسىرلىك ۋە چوڭقۇر پىكىرلەرنى ئوتتۇرىغا قويغان.

قەھرىماننى ئانا يۇرت تۇققان، بۇنىڭدا يوق گۇمان،
قەھرىمان بەرپا قىلۇر ئۆز يۇرتىنى ساقلار ئامان.....
تۇغسا باتۇرنى ۋەتەن، تۇققاي ۋەتەننى قەھرىمان،
بىل ۋەتەن مۇردا ئەمەس—بىجانۇ، بىئەرك، بىزۇۋان.

شائىر بۇ رۇبائىدا دەيدۇ: ۋەتەن بولغاچ قەھرىمان بولدى، قەھرىمان ۋەتەننىڭ مەھسۇلى. ئۆز نۆۋىتىدە قەھرىمان ۋەتەنگە تەسىر كورسىتىدۇ: ئۇنىڭ ئازاتلىقى، ئامانلىقى ۋە تەرەققىسىنى تەمىن ئېتىشتە ئۆزىنىڭ ھېچنەرسىسىنى، گېزى كەلسە ھاياتىنى ئايىمايدۇ. ۋەتەننى

قەھرىمان تۇققاي، دىگەن سوز ئازات بىر ۋەتەن — شۇ ۋەتەن پەرزەنتلىرىنىڭ قەھرىمانلىغىسىز دۇنياغا تورەلمەيدۇ، دۇنيادىمۇ تۇرالمايدۇ، دىگەن سوز، بىر ۋەتەن ئۆزىنىڭ قەھرىمانلىرى بولغاندا، ئەركسىز، جانسىز، تىلسىز نەرسىدىن ئازات نەرسىگە، جانلىق نەرسىگە ئايلىنىدۇ.

ئۇلۇق خاھىش بىلەن ئاقسۇن ئاياغىمىڭ ئاستىغا قانىم،
كى تۇپراق ئاستىدا كورسەممۇ بەختىڭنى قەدىردانىم.
شەپەق ئاسمانىدا ھوردەك بەلەن ئاۋاز بىلەن ئۇچساڭ،
نىچۇن كولمەس قۇچۇپ شەبنەم لەھەت ئۇستىدە رەيھانىم.

شائىر بۇ رۇبائىسىدا ۋەتەن بىلەن مۇڭدىشىپ، ئىرادە بىلدۇرۇۋاتىدۇ: ئۇلۇق خاھىش يەنى ئازاتلىغىڭ، تەرەققىياتىڭ يولىدا قېنىم توكۇلسىمۇ مەيلى، مەن سېنىڭ بەختىڭ ئۇچۇن قۇربان بولۇپ بەختىڭنى تۇپرىغىمدا ياتقاندا كورسەممۇ مەيلى. شائىر بۇ يەردە ۋەتىنىنىڭ شەپەق ئاسمىنىدا ھوردەك ئۇچىدىغانلىغىغا يەنى ئۇنىڭ پارلاق كەلگۇسىگە چوڭقۇر ئىشىنىدۇ-دە، ۋەتەن شۇنداق چوڭ تەرەققىياتقا ئېرىشكەندە ئۆزىنىڭ قەۋرىسى ئۇستىدە ئۇنۇپ چىققان گۇللىرىنىڭ كولىدىغانلىغىنى ئالدىن تەسەۋۋۇر قىلىدۇ.

ساما چاچىڭ، كورۇڭ خۇرشىت، جامالىڭ قىبلىگاھىمدۇر،
لىۋىڭ زەر چەشمىدىن تامغان مەيىڭ ئابى ھاياتىمدۇر.

ۋەتەن شەيداسىمەن دائىم غەزەلخانلىق مېنىڭ ئىشقىم،
خالايىق رەھمىتى — جەۋلان قىلارغا پەي قاناتىمدۇر.

شائىر بۇ رۇبائىدا ۋەتەننى بىر گۈزەل يار قىياپىتىدە كۆز ئالدىغا كەلتۈرىدۇ. ئۇنىڭ چېچىنى ئاسمان، كۆزىنى قۇياش، جامالىنى قىبلىگاھ، لىۋىدىن تامغان مەينى ئابى ھايات دەيدۇ. بۇ يەردە بۇنداق ۋەتەننى مەھبۇب ئوبرازىدا مەدھىيىلەش — شەخسكە بولغان مۇھەببەت بىلەن ۋەتەنگە بولغان مۇھەببەتنىڭ سىڭىشتۈرۈلگەنلىكىنى كۆرسىتىش ئۈچۈندۇر.

شائىر دېمەكچى بولىدۇ: سەن يارىڭنى چىرايلىق دەيسەن، مېنىڭ ۋەتىنىم ماڭا ئاشۇنداق گۈزەل كۆرۈنىدۇ. سەن قانداق چىرايلىقنىڭ شەيداسى بولساڭ بولۇۋەر، مەن ۋەتەننىڭ شەيداسى. سەن ئۆزەڭنى كۈيلەپ غەزەل ئوقۇساڭ، مەن ۋەتەننىڭ غەزىلىنى ئوقۇيمەن، مېنىڭ بۇ يولدىكى پەرۋازىمنىڭ قانىتى بولسا، خەلقنىڭ ماڭا ئېيتىدىغان رەھمىتى. مەن بۇ رەھمەتنى قانچە كۆپ ئالسام، شۇنچە كۆچىيىمەن، شۇنچە ياخشى جەۋلان قىلىمەن. (قېنى قايسى ئاشىقنىڭ مۇھەببىتى يۈكسەك؟)

سۈيۈپ ئۆتسەم باھارنىڭ يامغۇرىدەك بۇ دىيارىمنى،
شەپەقتەك سەيلىتىپ كۆرسەم جۇلالىق لالىزارىمنى.
ئېقىپ تاغ سۈيىدەك ھەر بىر گىياغا ئۈنچىلەر تاقسام،
پاياندار ئەيلىسەم باستان ئېزىڭگە روزىگارىمنى.

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

ئاپتورنىڭ بۇ رۇبائىيدىكى ئارزۇسى نىمە دىگەن چىرايلىق، نىمە دىگەن سەممىي. ئۇ ۋەتىنىنىڭ ھەممە يېرىنى—ھەممە توپىسىنى سۆيۈۋېلىش ئارمىنىغا يېتىۋېلىش ئۈچۈن باھار ياغمۇرى بولغۇسى كېلىدۇ. ۋەتىنىنىڭ ئوت چاقناپ كەتكەن گۈل-گۈلىستانلىرىغا قاراپ سەيلى-تاماشا قىلىش ئۈچۈن بۇلۇت ئۈستىدىكى شەپەق بولۇشنى ئارزۇ قىلىدۇ.

ئۇ، تاغ سۈيى بولۇپ ئېقىپ، ۋەتىنىنىڭ ھەربىر يېشىل ئوتلاقلىرىنى ئارىلاپ ئۆتكۈسى، بۇ يەردىكى مايسا-گىيالارنىڭ قۇلىقىغا ئۆزىنىڭ بىرلىيانت تامچىسىدىن ئۈنچە-مارجان تاقاپ، ئۇنى ئەركىلىتىپ ئۆتۈشنى ئويلايدۇ. ئۇ، بۇنىڭلىق بىلەنمۇ يۈرىكىدىكى ئوتنى باسالمايدۇ-دە، "ياق، پۈتۈن تىرىكچىلىكىمنى سېنىڭ يولۇڭغا پاياندار قىلىپ سالاي، پۈتۈن بار-يوقۇمنى سېنىڭ كويىڭدا تىكەي" دەپ ئاتەشىن ھېسسىياتىغا تەسكىن بېرىدۇ. "روزىگارىمنى يولۇڭغا پاياندار قىلاي" دىگەن سۆز—ھەم نەپىس، ھەم كەسكىن بولۇپ، بۇنداق يۈرەكنىڭ تۆشتىدىن چىققان پىكىر دەل يۈرەكنىڭ تۆشتىغا تېگىدۇ.

2

ئۆز غېمىدۇر ئەل غېمى

شائىرنىڭ تۆۋەندىكى رۇبائىسىدا تەپەككۇر ھەم كەسكىن، ھەم قىزىق:

يۇزلىرىمدۇر بەرگى گۈل، قان تامچىسىدۇر شەبنىمى،
بىخەۋەرمەن ئۆز غېمىمدىن، ئۆز غېمىمدۇر ئەل غېمى.
بەنت ئىچىدىلسە قاپتا غەملەر، بولسا ئەل غەمدىن خالاس،
تەننى قاپ قىلسام، يىغىلسا خەلقارا غەملەر جېمى.

ئاپتورنىڭ بۇ نۇقتىدىكى پىكرى، ئۇلۇغ مۇتەپەككۇر ناۋايىنىڭ پىكرى بىلەن بىر. ناۋايى يازىدۇ:

دىمە ئانىكىم جاھاندا ئادىمى،
يوق ئۇنىڭدا خەلق غېمىدىن غېمى.

شائىر ناۋايىنىڭ بۇ پىكرىنى ئۆز رۇبائىسىدا بېيىتىدۇ، شەرھىلەيدۇ، تولۇقلايدۇ، ھەتتا شېئىرىيەتتىكى تەپەۋۋۇق (يۇقۇرى كوتىرىش) ماھارىتى بىلەن كۈچەيتىدۇ.

ئاپتور شۇ رۇبائىدا ئوزىنى گۈلنىڭ يوپۇرمىغىغا ئوخشىتىپ، بۇ يوپۇرماقتىكى شەبنەمنىڭ ئاددى شەبنەم ئەمەس، بەلكى قان ئىكەنلىگى، يەنى ئۆزىدە كوتىرىپ قويغۇسىز دەرت-ئەلەم بارلىغى، لېكىن بۇ ھەقتە غەم قىلمايدىغانلىغى، پەقەت غېمى — ئەلنىڭ غېمى ئىكەنلىگىنى ئېيتىدۇ. ئۇ، دۇنيادىكى توگىمەس غەملەردىن ئىچى پۇشۇپ ۋە زەردە بولۇپ، شۇ غەملەرنى بىر قاپقا سولاپ قويۇپ، ئىنسانلارنى غەمدىن قۇتقۇزۇشنى ئويلايدۇ. بۇ ئارزۇنىڭ رىياللىققا ئايلىنىش-ئايلىنالماسلىغى، بۇ، نەچچىنچى مەسلە. بىراق، بۇ يەردە شائىرنىڭ خىيالى

ئىسسىل، پىكرى موتىۋەر. ھەتتا شائىر بۇ ھەقىتە شۇنىداق قىزىپ كېتىدۇكى، گويا ئۇزىنىڭ تېنىمنى بىر قاپ قىلىپ، خەلقارا بارلىق غەمنى شۇ "قاپ" قا قاچىلاپ تۆكىتىشنى، دىمەك دۇنيا ئىنسانلىرىنىڭ غېمىنى بىر ئۇزىدىلا تارتىپ ئايرىلىشىپ كېتىشنى خىيال قىلىدۇ.

بۇ ھەقىتە شائىر بابا رېھىم (مەشرەپ) مۇنداق دىگەن ئىدى:

"ئاسى - جاپى كويمسۇن تەنىا دوزاقىقا مەن باراي"

(سىز بۇنى مەردانىلىق دەمسىز، ئىنتېرناتسونالىلىق دەمسىز؟)

ئۇنىڭ تۆۋەندىكى رۇبائىسىدا ئاجايىپ نازۇك ھىسسىيات، ئاجايىپ توغرا يۈرەك ئوتىنى ئۇرغا قويۇلغان:

گەر خىيال قىلسام مۇشەققەت ئىچرە راھەت نازىنى،

ئەۋجى شاتلىقتىن سېزەرمەن قايغۇنىڭ ئاۋازىنى......،

مەيلى راھەت، مەيلى كۇلپەت بولمىغان سىزان ماڭا،

ئەلگە شەيدالىق چالۇر چىن ئىپتىخارىم سازىنى.

شائىر مۇشەققەت ئىچىدىمۇ راھەتنىڭ بويىنى ھىس قىلىدىغانلىغى، قانچە شاتلىق ئاشسا، ئۇنىڭدىن "قايغۇ"نىڭ ئاۋۇشنى سېزىدىغانلىغىنى ئېيتىپ، ئەلگە مۇئامىلە قىلىشتا ئاشۇ ئىشلارغا قاراپ، ئۇنداق ياكى مۇنداق خىيالدا بولمايدىغانلىغىنى ئەسكەرتىدۇ. ئۇ، بۇ يەردە، مېنىڭ ئىپتىخارىم، شانۇ - شەۋكىتىمنىڭ سازىنى ماڭا دۇچكەلگەن ياخشى - يامان "تەقدىر" ئەمەس، مېنىڭ ئەسلى ئەلگە ھىرىسلىغىم ۋە يۈرىگىمدىكى ئىشتىياقىم چېلىۋاتىدۇ، دەيدۇ.

بۇ بېشىغا "كۈن" چۈشكەندە ئەل دەپ "مىسكىن" بولىدىغان، قوشىغا ئىسسىق ئۆتكەندە، ئەلنى يادىدىن چىقىرىپ "مەلئۇن" بولىدىغان نائەھلىلەركە ئاپتورنىڭ بىر تەنبىھىسى بولۇش كېرەك.

گۈل ئېچىلماس بولمىسا گۈل بەرگىنىڭ ھىمايىسى،
ھول - يېغىن بولماس مادار سۇنغاندا گۈلنىڭ پايىسى......
گۈل گۈزەل بولغان بىلەن، مۇھتاج يوپۇرماققا دىسەم،
دىدى بۇلبۇل: "پىكرىڭىز—ئىككى جاھان سەرمايىسى".

ئاپتورنىڭ مەزكۇر رۇبائىسىدىكى پەلسەپىۋى پىكرى "شەخس" بىلەن "جامائەت" ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت مەسىلىسىنى شېئىر تىلى ئارقىلىق چۈشەندۇرۇپ، ئادەمنىڭ ئادەملىك تەرەققىياتىدا مۇھىمنىڭ — ئۆز چۆرىسىدىكى ئەل-جامائەتنىڭ زور تەسىرگە ئىگە ئىكەنلىكىنى ئاساسلايدۇ. شائىر بۇ ۋاقىتتا روشەن جامائەتچىدۇر، ئۇ، لىبىرال ئەمەس، سوتسىيالدۇر.

دۇرۇس، جەمئىيەتتىمىز ئىدىئولوگىيىدە جەمئىيەتنىڭ شەخسكە تەسىرى، جەمئىيەت — شەخسنىڭ مۇرەببىيسى ئىكەنلىگى يېڭى گەپ ئەمەس. ئۇ، دىيىلگەن گەپ. بىراق شۇنى بۇ رۇبائىدا تەكىتلەشتىكى مەنتىق كۈچ ئالاھىدە.

رۇبائىنىڭ 1 - مىسراسىدىكى "گۈل" ئوبرازى "شەخس"، "گۈل بەرگى" ئوبرازى ئەل - جامائەت ئوبرازى. سەن قانچە ياخشى كىشى بولۇپ كەت،— دەيدۇ ئاپ-

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

تۇر، — ئىشىك قانچە ياخشى بولغان بولسۇن، بۇ، خەلقىنىڭ مەدەتكارلىغى بىلەن بولغان. ھەرقانداق كىشىنىڭ ھەرقانداق ياخشى بولغان ئىشىدا ئەلنىڭ، جاما-ئەتنىڭ ھەسسىسى بار...... ئۇ، رۇبائىنىڭ 2 - مىسراسىدا بولسا، تۆۋەندىكى ئۇقتىسەزەرنى ئالغا سۈرىدۇ: ئەگەر گۈل-نىڭ پايىسى سۇنۇپ كەتسە، يەنى شەخس بوران - چاپقۇننىڭ ئۇچراپ مۇزتەرلىك - چارىسىزلىق ھالەتكە چۈشسە، ئۇ چاغدا ئۇنىڭغا پالانى ئەرباپ، پالانى تونۇش يار - يۆلەك بولالا-مايدۇ. ئادەم ئۇز تەقدىرى ئۈستىدە تايىنىدىغان ئىشەنچ-لىك مەنبە — ئەل - جامائەتتۇر.

ئاپتور 3 - مىسرادا — گۈل گۈزەل بولغان بىلەن يوپۇرماققا ئېھتىياجلىق، ئادەم قانچە يوغان بولۇپ كەتكەن بىلەن ئەل - جامائەتكە ئېھتىياجلىق، دۇنيادا ھەممىدىن خەلق بۈيۈك، شەخس ئاسمانغا چىقىپ كەتكەن بىلەن خەلق-نىڭ ھىمايىسىدىن ئايرىلسا بىر تىيىنگە ئەرزىمەيدۇ...... دەيدۇ، ھەتتا بۇ پىكىرنى 4 - مىسرادا بۇلبۇلنىڭ تەستىقىدىن ئۆتكۈزىدۇ:

بولمىسا قەلبىڭدە شام، تۇندە قالارسەن بى زىيا،
يانمىسا قەلبىڭدە بىر ئوت، نەزمە بولمايدۇ سىيا.
ئەلنى سەن كۈيلەپ، سېنى ئەل كۈيلىسە ئولمەس ئىشىڭ...
بەرق ئۇرار "ھەسەن - ھۈسەن" گويا بولۇپ ئاسماندا، يا.

مەزكۇر رۇبائى، ھەر بىر كىشى ئۈچۈن، خۇسۇسەن

ئەدىپ، شائىرلار ئۈچۈن "ئۆلمەس ئىش" يارىتىش توغ-
رىسىدا مۇنداق بىر دەرس ئۆتىدۇ:

يۈرىكىدە ئەل ئىشقىنىڭ نۇرىدىن بىر يورۇقلۇق بولمىغان كىشى، دۇنيادا يولۇققان بوران-چاپقۇنلۇق پەيت-لەردە گاڭگىراش قاراڭغۇلۇغىدا قالىدۇ. ئەگەر باغرىڭدا ئېلىڭنى سۆيىدىغان بىر مۇھەببەت ئوتى يوقكەن، قەلەمنى قانچە تۇتۇپ ئولتۇرساڭمۇ، ئالدىڭدىكى سىيا قۇر-قۇر نەزمىگە ئايلانمايدۇ. سەن ئەگەر "ئۆلمەس ئىش قىلاي" دەيدىغان بولساڭ، ئەلنى كۈيلە، سەن ئەلنى كۈيلىسەڭ، ئەل سېنى كۈيلەيدۇ-دە، بۇ، "ئۆلمەس ئىش" ياراتقان-لىقتۇر. دەرۋەقە، پەقەت ئۆزىنى كۈيلەش غېمىدىلا بولغان كىشىلەر تارىخ تەرىپىدىن تولىمۇ ئىلدام ئۇنتۇلىدۇ.

3

كارامەت كۆرسەتەلمەس ئەھلى ئەمگەكتىن ۋەلى، راھىپ

شائىر "ئەل" دىگەندە، ئۇنى كىشىلەر ئاغزىدا رەسمىلىشىپ قالغان رەسمىيەت بويىچە ئېيتمايدۇ. ئۇنىڭ رۇبائىيلىرىدىكى "ئەل" ئابستراكت ئاتالغۇ ئەمەس، كونك-رېت ئىبارىدۇر. ئۇ، ئۆزىنىڭ ئاغزى ۋە ئۆز شېئىرىنى ئوقۇغان ھەر بىر كىتاپخان ئارقىلىق:

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ بىكى ئادرىسى

كوزۇڭنى ئەيلىگىن روشەن، قۇياشنىڭ شەمئى ئۇچكەندە
جاھانىغا قاپ - قارا لەيلى گۈلنىڭ بەرگى چۈشكەندە...
چويۇن كوكسۇڭنى رۇس ئەيلەپ، كۆلۈشنى سەن غۇرۇر بىلگىن،
جاپا تاغى چېچىپ تاش قەھرىنى باشىڭغا كوچكەندە.

ئادەتتىكى چاغلاردا ھەممە كىشى كوكرەك كېرىدۇ. جەڭ تۇگىگەندە پالۋان كوپ. گەپ — قۇياشنىڭ نۇرى ئۇچكەن يەنى ھەقىقەت ئاسمىنىنى شۇملۇق بۇلۇتلىرى قاپلاپ، يورۇقلۇق توسالغان چاغدا كوزىنى چاپاق باستۇرماي روشەن تۇتۇشتا! ۋۇجۇدۇڭنى مۇشەققەت تېغى باسقانچە، مەيدەڭنى كوتىرىپ كوكرەك تۇرۇشتا...

مانا بۇ، قەھرىمانلىق، مانا بۇ، ئادەملىك غۇرۇرى، مانا بۇ، مەرتلىك سىماسى!

دىلىڭ قايغۇغا چوككەندە، غۇرۇرنىڭ كەپتىرى بولغىن،
خوشاللىق ئاشىيانىڭدۇر، چېمىننىڭ كەپتىرى بولغىن!

شائىر مەزكۇر ئىككى مىسرادا قانداق چاغدا "غۇرۇر"نىڭ، قايسى ۋاقىتتا "كەمتەرلىك"نىڭ لازىملىغىنى ئايرىپ بېرىدۇ: بېشىڭغا مىسكىنلىك چۈشكەندە، روھىي ياقتىن يانچىلىپ كەتمە، ۋىجدانى ياقتىن ئولمە! ھەتتا يۇرىگىڭنى تېخمۇ ئورە تۇت! ئادەتتىكى چاغلاردا، ئاما ئىچىدە ئوزەڭنى كەمتەر تۇتكى، بۇ ساڭا خوشاللىق كەلتۇرىدۇ.

بىزدە چىدام - غەيرەت، غۇرۇر، كەمتەرلىك ھەققىدە بىرقەدەر يېزىلغان بولسىمۇ، بىراق، بۇ توغرىدا «رۇبائىيات»تىكى پىكىرلەردە لىرىك تەسەۋۇر ئىنچىكىرەك.

گەن دەۋر بىلەن — بىر ئىنقىلاپچى، ئارىسىدىكى مۇناسىۋەت، شۇنداقلا باشقا "كونا" چۈشكەن ۋە كوڭۇل قايغۇغا چوك- كەن ۋاقىت بىلەن بىر ئۈمىتلىك كىشىنىڭ ھەسسىياتى ئارىسىدىكى مۇناسىۋەت مەسىلىرى ئارقىلىق چۈشەندۈرىدۇ. مەسىلەن:

لالىزار تاغ باغرىغا سوغ قەھرىتان قار توكتى پەس،
كەلمىگى تەس كېپىنەكنىڭ گۈل كورۇشكە بىر نەپەس....
ئارچا-قارغاي خىسلىتى ئاشقاي زىمىستاندىن ئۆتۈپ،
ئېچىلىشقاي نەۋ باھاردا مىڭ چىچەك قوزغاپ ھەۋەس.

سىز بۇ ھەقتە جانابى "دىيالوگ"نى ئىشقا سېلىپ كورۇڭ:

— نىمە ئۈچۈن قىشتا باشقا دەرەخ يوپۇرماقلىرى يوق؟

— ئۇ سوغاققا بەرداشلىق بېرەلمەيدۇ.

— نىمە ئۈچۈن ئارچا-قارغاي قەھرىتان قىشتىمۇ ياشىرىپ تۇرىدۇ؟

— ئۇ چىدامىلىق.

— قايسى قەھرىمان؟

— ئەلۋەتتە چىداشلىق بەرگىنى-دە!

ئادەم مۇختەلىپ، ئۆزگىرىشچان زامانلارنىڭ ئۆتىدا كويۇپ، سۇيىدە ئاققاندىن كېيىن بىلىنىدۇ، ئۇنىڭ قەدرى- قىممىتى رىيازەتكە چىداپ ئەھدىدە بەرقارار تۇرغاندىن كېيىن ئاشىدۇ......

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

5

تەكەببۇر، ھەسەتخور، تاماگەر بولما!

ئاپتور ئۆز رۇبائىيلىرىدا كىشىلىك ئەخلاقى ئۈستىدىمۇ خېلى كوپ توختىغان. ئۇ، ئەخلاقنىڭ ياخشىلىرىنى تاللىغاندا، ئادەمنىڭ كوڭلى ياخشى بولۇشىنى، گۈزەل قەلب ئىگىسى بولۇشنى ئالدىنقى قاتارغا قويىدۇ، ئۇ دەيدۇ:

گۈزەل قەلب چىن سائادەتتۇر، ئاڭا كۈلپەتمۇ راھەتتۇر......
خۇنۇكلۇك باسسا قەلبىڭنى، ھەسەل ئىچسەڭ نەلەز-
زەتتۇر؟!
گۈزەل قەلب - كائىنات گويا، پەرىزات مىسلى ئىدراك،
ھىس،
ئىپار چاچماق ئاڭا دائىم، كوكۈل باغىغا ئادەتتۇر.

گەپ چۈشىنىشلىك: ئادەمنىڭ يامان كوڭلى ئۆزى ئۈچۈنمۇ زەھەر، ياخشى كوڭلى ئۆزى ئۈچۈنمۇ ھەسەل. گۈزەل قەلب — ئۆزى ئۈچۈن سائادەت بولۇپلا قالماي، بولەك ئادەم ئۈچۈنمۇ سائادەت. ئۇ باغلار ئىچىدىكى شونداق باغكى، باشقا كوكۈل باغلىرىغا ئىپار چاچىدۇ. تارىختىكى مۇنەۋۋەر مەرىپەتلىك زاتلار—قەلبى گۈزەللەردىن ئىبارەت ئىدى، ئۇلارنىڭ گۈزەل قەلبى باشقا قەلبلەرگە ئىپار چاچقان، ياخشى- ياماننى تونۇتقان ۋە سائادەت بېغىشلىغان ئەمەسمۇ!؟

شائىرتوۋەندىكى رۇبائىيسىدا تەكەببۇرلۇقنى مەنىستمەيدۇ:

سەن تەكەببۇر ئەيلىمە ئەقلىڭ پاراسەت ئايى دەپ،
لەۋھەلەر ئاسما بويۇڭغا "ئەزمىلەر دەرگاھى" دەپ.
قانۇنى ئالەمنى سەن پىكرىڭگە بەيئەت قىل دىسەڭ،
مەسخىرە ئەيلەر جاھان: بىر توپ قوناقنىڭ پايى دەپ.

شائىر مەزكۇر رۇبائىينىڭ 3 -، 4 - مىسرالىرىدا تەكەببۇرغا دىسىغىدا بىرنى كۆلۈۋېتىپ ئېيتىدۇكى: سەن باشقىلارنى مېنىڭ پىكرىمگە تەسلىم بولساڭ، مېنىڭ كەينىمدىن ئەگەشسەڭ بولاتتى دەۋاتىسەن، بىراق، باشقىلار سېنى ئۆزۈنچىلىك چوڭ بىرنىمە دەپ ھىساپلىمايدۇ......

شائىر توۋەندىكى رۇبائىيسى بىلەن تەكەببۇرغا ئۆز ئىشىنىڭ خاراكتىرى ۋە ئاقىۋىتىنى كورسىتىپ، ئۇنى بۇ ئىشتىن يېنىشقا مەسلىھەت بېرىدۇ:

تەكەببۇر قىلىمىغىن ھەرگىز سېنىڭدەك كۆرمىگى ئۆتكەن...
بۇ كۆرمىگلار تورەلمەيىۇ، جاھان چەرقى داۋام ئەتكەن!
تەكەببۇرلۇق—كىشىلىك ئالتۇنىغا مىسلى لاك سۇرتمەك،
تەكەببۇرلار ئەزەلدىن خاھىشىنىڭ ئەكسىگە يەتكەن.

مەزكۇر رۇبائىيدىكى 4 - مىسرا— تەكەببۇرلۇقنىڭ ئاقىۋىتى توغرىسىدا ئاجايىپ جايىدا چىقىرىلغان يەكۇن. تارىخنىڭ بىزگە كورسىتىپ كېلىۋاتقىنى شۇكى: كىمكى غادايدى، ئۇنىڭ بېشى توۋەنلىدى.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

غۇرۇر ئۇ، خىسلەتتى ئىنسان، ئۇنىڭ نۇر پەرقى سەنئەتتە،
خوشامەت ھەم خۇراپات ئۇخلىتار ئىنسانلىنى غەپلەتتە...
تاماگەرلىك بىلەن قەقنۇس بولۇشنى قىلغۇچە ئارمان،
جامائەت بىرلە لاچىنلىق ساماسىن ئوينا جۇرئەتتە.

ئاپتور ئاياقتا كېلىپ ئادەم خۇلقىدىكى گىدىيىش-يېلىنىش، غۇرۇر، خوشامەت ۋە تاماگەرلىك، قانائەت قاتارلىق بىر بىرىگە تەتۈر قىلىقلارنى تەگشەشنى ئەسكەرتىدۇ، تەكەببۇر بولمايمەن دەپ، كىشىلەرگە ئورۇنلۇق-ئورۇنسىز يېلىنىپ، ئىنسانلىق ئىززىتىگنى يوقاتما، تاماگەرلىك بىلەن يۇقۇرىغا ئۆمىلەشنى ئويلاپ سىقىلىشتىن كۆرە، ئاددى ئادەملىك ئەركىنلىگى بىلەن لاچىندەك پەرۋاز قىلىپ يېرگەننىڭ ھوزۇرى چوڭ.
دۇنيادىكى ئەڭ پەس قىلىقمۇ ھەسەت (كورەلمەسلىك)، شائىرنىڭ ئوز رۇبائىسىدا ئەڭ ئېغىر جازاغا ھوكۇم قىلىنغان كىشىمۇ ھەسەتخور.

ئومۇر گۈلشەنلىرىك ئەۋەك، خەلقنى داغدا جا ئەتسەڭ.
كوڭۈل ئەينەكلىرىڭ روشەن، ئىلىمگە ئىلتىجا ئەتسەڭ.
سائادەت ئول سائادەتنى ئوتۈنمەك بىرلە بولغاي تەل...
سۇلايمان ئامدىنىڭ بەربات، ھەسەتنى مۇددىا ئەتسەڭ.

ھەسەتخورنىڭ ھالاكەتلىك ئاقىۋىتى تارىختا ھازىرغىچە چوڭ-كىچىك ئىشلاردا يېڭى-يېڭى پاكىتلار بىلەن

ئىسپاتلىنىپ كەلمەكتە. ھەسەتخور بولدۇڭمۇ، — دەيدۇ شائىر ئاشۇ رۇبائىدا، — تۆگەشتىڭ! چاپىنىڭ تىزىڭدىن ئاشمايدۇ، ھەتتا سۇلايمان پەيغەمبەردەك ئادەم كەلسىمۇ، ئاخىر دۇم چۈشىسەن!

6

ئىنسان ئۈچۈن ھەقىقىي جەننەت — ئىلىم

«رۇبائىيات» تىكى ھەر بىر رۇبائىينىڭ ئاستىدا ئۇنىڭ بىلەن بىللە بىر قىزىل سىزىقى باردۇ، بۇ قىزىل سىزىق — مىسرالارغا بېكىتىلگەن ئىلىم - مەرىپەت، پەن - پەلسەپىگە مۇھەببەت مەزمۇنىدۇر. شائىرنىڭ بۇ ھەقتىكى ھېسسىياتى يەنىمۇ كۈچلۈك.

جەننەتنى قەلبىدە يوقلار ئۈستىگە جەننەت تاقار،
ئىدرىكى كۆزىدە يوقلار ئۇشبۇ "جەننەت"كە باقار.
ئىلمۇ - ئىرپان بىرلە ياۋلار پىتنىسى — جەننەت ساڭا،
گۈلباھار زىبالىغىڭ، دانالىغىڭ دەريا ئاقار......

ئاپتور شۇ رۇبائىدا دەيدۇ: بىر قىسىم ئىچى سەت كىشىلەر تېشىنى جەننەتلىسە، كۆزىدە ئىدراك يوق، كۆزى ئەقىلسىز (ئادەم تونۇمايدىغان) كىشىلەر ئاشۇ قاپاق جەننەتكە مەستخۇش بولىدۇ؛ بىزدە تېخى ئاشۇنداق بازار بار......

سەن ھەقىقى زىننەتنى بىلەمسەن؟ سەندە ئىلىم-ئىرپان بولسا، يەنە كېلىپ دۈشمەنلەر ساڭا پىتنە-پاسات قىلسا مانا شۇنى ئۆزەڭگە زىننەت دەپ بىل!

ئىنسانغا بىلىمنىڭ زىننەت ئىكەنلىگى — مۇنازىرە تەلەپ قىلمايدىغان سۆز ئىدى. ئاپتور بۇ رۇبائىيدا ئۇنىڭغا يەنە بىر يېڭى جۈملىنى قوشقان: توغرا ئادەمگە دۈشمەنلىنىڭ پىتنىسىمۇ زىننەت، دىگەن. بۇ يېڭى پىكىر، ئەڭ توغرا باھا، ئىنچىكە تەپەككۇر ۋە مەردانە سۆز.

ئاپتور ئىلىم-مەرىپەت ئۈستىدە گەپ قىلغاندا، ھازىرغىچە تولا دىيىلىپ شاما بولۇپ كەتكەن ئىبارىلەرنى تەكرارلاپ ئولتۇرمايدۇ، ئۇ، بىز يېزىۋاتقان ئىلىم ئۇنداق ياخشى، بۇنداق گۈزەل دىگەن ئۇگىتچىلىك، ۋەز، نەسىھەتچىلىك ئۇسلۇبىدىن ھالقىپ، ئادەم تەسىرلەنگۈدەك، ئىبرەت ئالغۇدەك ۋە ھەمىشە يادىدىن كەتمىگۈدەك بىر "ئوبراز" نى سىزىپ كۆرسىتىدۇ: بۇ رۇبائىغا قاراڭ:

تۇرىدۇ قورقۇنچ سىلىپ، تەنھا ھەشەمەتلىك تېرەك،
شاخلىرى گويا دىۋە ئەلپازىدىن بېرىپ دېرەك......
يۇزلىگەن شاپتۇل، ئانارىدىن ئاشسىمۇ گەر ھەيۋىتى،
ئىچى پور بولغاچ ئۇتتۇنىدىن ئۆزگىگە بولماس كېرەك.

رۇبائىيدىكى ھەشەمەتلىك تېرەك ئوبرازى — خۇددى ئەلىم، مەرىپەتسىز كىشىنىڭ تەقى-تۇرقى. شائىر بۇ تېرەكنىڭ قالايمىقان شاخلىرىنى گويا پۇت-قوللىرىنى ھەرەڭ-سە-

رەڭ ئۆزاتقان دىۋىنىڭ غەلىتە ئەلپازىغا ئوخشىتىدۇ-دە،
ئۇنى سىزىۋېتىپ ئۆزى ئىنىڭدىن ھەجۋى كۈلىدۇ. خۇ-
سۇسەن بۇ رۇبائىينىڭ 3-، 4-مىسرالىرىدىكى مەرتىپەتلىك
ئادەملەر ئوبرازى—شاپتۇل، ئانارلار بىلەن مەرتىپەتسىز شەخس
ئوبرازى ھەشەمەتلىك تېرەكنىڭ سېلىشتۇرمىسى نېمە دېگەن
ھەققانىي!

سېزەمسەن دىلبىرىم! كەلدى باھار، ئاۋازى ھەر ياندىن.
زامانەم مۇترىبى چالدى مۇقامىنى يېڭى دەۋراندىن......
بەختىنىڭ توزقۇشى ئاچتى جۇلالىق ھۆسنىنى ھەيھات!
بىزەكلە كەڭ دىيارىڭنى دېگەندەك ئىلىمۇ-ئىرپاندىن.

بۇ رۇبائىي دەۋر قىياپىتىنى ئاجايىپ سەلتەنەتلىك
تەسۋىرلەپ، ئۇنىڭ ئەسىرلىشىش-زامانىۋىلىشىش خىزمە-
تىنىڭ ئىلىم ساھەسىدىكى ۋەزىپىسىگە ھەممىمىزنى ئۆزى
تەرەپتىن تەنتەنىلىك ھالدا چاقىرىق قىلىدۇ، قېنى يەڭ
شىمايلايلى، — دەيدۇ شائىر بۇ يەردە، — دىيارىمىزنى ئىلى-
مۇ-ئىرپاندىن توزدەك بىزەكلەش پەيتى كەلدى!

ئاپتور ئىلىمنى تولىمۇ قەدىرلەيدۇ، بىزگە قەدىرلەش-
نى تاپىلايدۇ. نېمە بولسا بولسۇن، ئىلىملىككە ھۆرمەت قىل.
دۇنيانىڭ ئىشىغا ئولپاڭ ئەمەس ئىلىملىك بىلەن مۇئامىلە
ىل، ھەر بىر مەسىلىگە ئىلمىي قارا، ئالەمدە ئىلمىي
اشا دەيدۇ:

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى www.uyghurkitap.com

…مەيلى سەن ھايات دەپ ئۆزەڭنى بەزلە،
مەيلى سەن ئۆلۈم دەپ ئىبادەت ئىزلە...
ھەق-ناھەق چىرمىشىپ كەتكەن ئالەمدە،
ئىلمنى قەدىرلەپ ھەق سۆزنى سۆزلە.

1

بەدىئىلىك ئەۋرىشكىلىرى

شېئىردىكى ئوخشىتىش ئادەمنى قايىل قىلىدۇ.

ئوخشىتىش (تەشبىھ) — شېئىرىيەتتىكى ئاساسىي ماھارەت ۋاستىلىرىنىڭ بىرى. ئەگەر بىر شائىر شېئىردا ئوخشىتىشتا ئۇستا ئىكەن، ئۇ، شېئىرغا ئۇستا دېگەن سۆز. شېئىر — مەلۇم مەنىدىن ئېيتقاندا ئوخشىتىش دېمەكتۇر.

ئەتىرگۈل كۆينىكىڭ ئىچرە قىزىلگۈلدەك چىرايىڭ بار،
كۆزۈڭدە خۇش تەبەسسۇم، سۆزلىرىڭدە ئىلھام رايىڭ بار.
قارا چاچىڭ ئەگەر تۈن بولسا، گۈل ھۆسنىڭدە ئايىڭ بار،
بىراق، قەلبىڭدە كىملەرگە سېنىڭ پىنھان سارايىڭ بار.

شائىر بۇ رۇبائىينىڭ 1-مىسراسىدا يارنىڭ كۆينىكىنى ئەتىرگۈلگە، چىرايىنى قىزىلگۈلگە ئوخشىتىپ ئۇنىڭ گويا ئاق كۈمۈش رومكىغا قىزىل ياقۇت مەي قۇيغاندەك، گويا سۈبھى ئۇپۇقىغا شەپەق قىزىللىقى رەڭ بەرگەندەك رەڭدارلىقىنى تەسۋىرلەيدۇ. 3-مىسراسىدا بول-

سىيا، مەھبۇبىنىڭ قارا چېچىنى تۈندەك دېسە، ئۇنىڭ ھۆس-
نىنى شۇ "تۈن"نى يورۇتۇپ تۇرىدىغان ئايغا تەمسىل قى-
لىدۇ. بۇ كېيىنكى ئوخشىتىش — بالدۇرقىسىدىنمۇ ئەپچىل-
رەك. شۇنىڭ ئۈچۈنكى، ئاق كىشىگە قارا كىيىم شۇنداق
يارىشىدۇ، قاراڭغۇ كېچىدە ئاينىڭ ھۆسنى شۇنداق كۆر-
كەم بولۇپ كېتىدۇ. بىراق، ئۇنىڭدا ھەممىدىن مۇھىم
ئوخشىتىش — 4 - مىسرادا.

ئۆزەڭ شۇنداق كېلىشكەن، — دەيدۇ شائىر، — ۋە لې-
كىن قەلبىڭنىڭ كىملەرگە پىنھان سارىيىڭ بار؟ سېنىڭ
كۆڭلۈڭدە مەندىن باشقا يەنە بىر كىشىگە ئورۇن بارمۇ
قانداق؟ شائىر بۇ يەردە مەھبۇبىنىڭ يەنە بىراۋنى ئوي-
لاشقا بېرىدىغان يۈرىكىدىكى جايىنى "پىنھان سارىيىڭ"
دېگەن، ئۇنى "پىنھان ساراي" غا ئوخشاتقان. شۇنىڭ
بىلەن شېئىرنىڭ بەدىئىلىكى ئادەمنىڭ زوقى كەلگۈدەك
دەرىجىگە كۆتۈرۈلگەن.

ئول ئاينى ئاھ ئوقى بىرلە ئېتىپ، ئوۋ قىلمىغىڭ تەستۇر،
چىرايى ئەرش بىلەن كۆرستا، بىراق قەلبى ھامان پەستۇر...
تولۇن ئاي جامىنى زىبا بىلىپ ئىچمە ئۇنىڭدىن مەي
ئۇنىڭ نۇر شۇلىسىدىن لەززەت ئەپتۇرغان چاۋا خەستۇر.

شائىر بۇ يەرە ۋاپاسىز، ئۆزىمە كۆڭۈل بىر "يار"
نىڭ ئوبرازىنى سىزىپ، ئۇنىڭ ساھىبجامالىقىنىڭ

ئۇيغۇر كىتاب تورى بېكىتى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرېسى

دەرىجىسىنى ئەرش بىلەن كۆرسەتمەك ئېگىز جايغا ئوخ-
شاتسىمۇ، ئەمما كۆڭلىنىڭ پەسلىكىنى ئەسكەرتىدۇ. بۇ
يەردىكى چىراي بىلەن كۆڭۈل دەرىجىسىنىڭ سېلىشتۇرمى-
سىدا، گەرچە ئۇنىڭ چىرايى ئەرشتەك ئېگىز دېيى-
لىپ كۆڭلى پالان نەرسىدەك پەس دېيىلمىسىمۇ، ئىسمى
ئاتالمىغان بىر ئوخشىتىش يوشۇرۇنغان. ئۇ، چىراينىڭ
دەرىجىسى قانچە ئېگىز بولسا كۆڭلى شۇنچە پەس دې-
گەن ئوخشىتىشتۇر.

بۇ رۇبائىيدىكى ئوخشىتىشنىڭ تېخىمۇ بەلەن يېرى
3-، 4-مىسرالاردا. ئاپتور شۇ مىسرالاردا "ئۇنىڭ جا-
مالىنىڭ 'ئاي' لىقىغا قاراپ جامىدىن مەي ئىچىپ قالا-
يما، ئۇ شۇنداق 'ئاي' كى ئۇنىڭ نۇر شولىسىدىن چاۋا-
خەسلەرمۇ پايدىلىنىۋاتىدۇ" دەپ، رەقىپ-كۆندەشلەرنى
"چاۋا"، "خەس"كە ئوخشاتقان.

2

شېئىردىكى بالاغەت تېخىمۇ جايىدا

بالاغەت — تەلەپكە يېتىش دېمەك بولۇپ، شېئىرىيەتتە سۆزنى ئەڭ يۇقۇرى پەللىگە يەتكۈزۈش ۋە ئۆتكۈر قىلىپ ئېيتىش ماھارىتىدۇر. بىر شېئىرنىڭ كۈچلۈكلۈكى — بالاغىتى بىلەن ئۆلچىنىدۇ.

سېنىڭ ئوق - يالىرىڭ قىلدى تېنىمنى توزۇتۇپ ۋەيران،
شىپا قىلما تەۋىپ بەس! ئول بولۇپ قالسۇن ساداق ئورمان.
سېنىڭ ئەپسۇنلىرىڭ گويا قىلىچتەك تىلدى سىنەمنى،
يارامنى تىكمە، قان دەرياسىدىن ئۈزسۇن كېمەك ھەريان.

بۇ رۇبائىدا ئاساسىي ماھارەت 2-، 4 - مىسرالاردا. ئاپتور بۇ يەردە تەۋىپقا خىتاب قىلىپ: "ئىشق ئوقى كوپ تېگىپ، ئوق قادىلىپ تۇرغان مەيدەمنى داۋالايمەن دېمە، مەيلى شۇنداق سانسىز ئوقلاردىن كوكرىگىم ئوقلار ئورمىنى بولسۇن"؛ يارغا خىتاب قىلىپ: "سېنىڭ ئەپسۇنلىرىڭنىڭ قىلىچى تىلغان مەيدەمنىڭ يارىسىنى تىكمە، مەيلى ئۇنىڭ قان دەرياسىدىن كېمەك ئۈزسۇن" دەيدۇ.

شائىر بۇ رۇبائىدا سوزنى بالاغەتكە كوتىرىپ، ئىشق ئوقى تېگىشتىن مەيدىنىڭ "ئوق ئورمانلىغى"غا ئايلىنىشىنى،

ئۇيغۇر كىتاب تورى بېكىتى www.uyghurkitap.com

يارىنىڭ كۆڭلىنى ئالاقزادە قىلىدىغان سۆزىدىن يارا بولغان كۆكسىدىن ئاققان قانىنىڭ "كېمە ئۈزگۈدەك دەريا" ھاسىل قىلىشىنى ئېيتقان.

3

مۇھتەمىلات (تۇيۇق) ۋە سۆز ئويۇن

«رۇبائىيات» تا شېرىيەت ماھارىتىدىن سۆز ئويۇنى كۆپ ئۇچرايدۇ. بۇنىڭدا مۇھتەمىلات (تۇيۇق) ۋە تەجنىس (شەكىلداش سۆزلەر) بىلەن يېزىلغان رۇبائىلار كۆپ، كۆپ بولغاندىمۇ ئۇنىڭ دەرىجىدىن يۇقۇرى بولغانلىرى بار.

مۇھتەمىلات (تۇيۇق) — توپ مىسرالىقتىن قىلىپ يېزىلغان ۋە ئۇنىڭ 1-، 2-، 4- مىسرالىرى بىر قاپىيىدە كېلىدىغان (رۇبائىغا ئوخشاش) شېئىر بولۇپ، مەزكۇر 3 قۇردىكى قاپىيىداش سۆزنىڭ يېزىلىش شەكلى ئوخشاش، ئەمما مەنىسى بولەك بولىدۇ.

لەئلىدىن جانىمغا ئوتلار ياقىلۇر،
قاشى-قەددىمنى چاپادىن ياقىلۇر،
مەن ۋاپاسى ۋەدىسىدىن شادمەن،
ئول ۋاپا بىلمەمكى، قىلماس يا-قىلۇر.
(ناۋايى)

مەزكۇر شېئىردىكى 3 "ياقىلىۇر" نىڭ 3 خىل مەنىسى بار. بىرىنچىسى ئوت يېقىلىدۇ. ئىككىنچىسى ياچاق قىلىدۇ، ئۈچىنچىسى قىلمايدۇ، يا قىلىدۇ. شېئىرىيەتتە مۇنداق شەكىلداش كەلگەن سۆزلەر، مەنىسى باشقا بولغاچ، ئۇنىڭ ئۆزى قاپىيىلىك رول ئوينايدۇ. ئۇلارنىڭ يېنىغا يەنە قاپىيە كەلتۈرۈش تەلەپ قىلىنمايدۇ (ئۇلار شەكىلداش سۆز بولسىمۇ، مەنىسى ئوخشاش بولمىغاچ، رادىپ — تەكرار سۆز قاتارىغا كىرمەيدۇ). بىراق، «رۇبائىيات» نىڭ ئاپتورى شېئىرىيەت سەنئىتىدە ئۇنىڭدىن بىر دەرىجە ھالقىپ ئۆتكەن:

ماگا قىسمەت ئىدى بىر سىر، ئۇنىڭ پالىنى ئەل ئاچتى،
ئادالەت زەر ئۆزۈككە كۆز بولۇپ ياقۇت لەھەل ئاچتى،
خوشال خەندان ئېيتەرمەن، زوق ئېتەر كۆلكەمگىمۇ بۇلبۇل،
كورۈك پەرھادىغا شىرىن، گۈزەل رەڭگىن تۇگەل ئاچتى.

مەزكۇر رۇبائىينىڭ 1 - مىسراسىدىكى "ئاچتى" — پال كوردى، 2- مىسراسىدىكى "ئاچتى"—زىننىتىنى ئاشۇردى، 3 - مىسراسىدىكى "ئاچتى"— يۈزىنى ئاچتى مەنىسىدە كەلتۈرۈلگەن. بۇ رۇبائىيدىكى ئۈچ "ئاچتى" ئۈچ مەنىدەكەلگەچكە مۇھتەمىلات (تۇيۇق) بولۇپ، ئىش ئۆز ئۆلچىمى بويىچە ئورۇنلىنىپ بولغان ۋە ئۇلارنىڭ يېنىغا يەنە قاپىيىمۇ زۆرۈر ئەمەس ئىدى. ئاپتور بۇ يەردە شەكىلداش سۆزنىڭ يېنىغا ئەل، لەھەل، تۇگەل دىگەن قاپىيەلەرنى كەلتۈرۈپ، قوش قاپىيىلىك رۇبائىي، قوش قاپىيىلىك مۇھتەمىلات ياراتقان.

شائىر يەنە بىر قىسىم رۇبائىيلارنى يەككە ۋە بەزى-سىنى قوش تەجنىس (شەكىلداش سۆز) بىلەن يازغان. تەجنىس — يېزىلىش شەكلى ئوخشاش، مەنىسى باشقا بولغان سۆز بولۇپ، بۇ خىل سۆزلەردىن پايدىلىنىپ شېئىردا سۆز ئويۇنى ياساش ۋە ماھارەت نامايىش قىلىش — كلاسسىك ئەدەبىياتتا بىر خىل ئەنئەنە. شۇنىداق شېئىردىن بىر مىسال:

ئالا بولغان ئالا بولغاندىن ئارتۇق،
كۆمۈلگەن تەلمۈرۈپ تۇرغاندىن ئارتۇق.

مەزكۇر «مەسنەۋى»نىڭ 1-مىسراسىدىكى ئىككى «ئالا» سۆزى بىر خىل يېزىلغان، بىر خىل ئېيتىلغان تولىسىمۇ، ئەمما ھەربىرىنىڭ مەنىسى بولەك: بىرىنچىسى «ئالا» بولغان (يا ئاق، يا قارا ئەمەس)، ئىككىنچىسى بەرەس بولغان (پىسى) مەنىسىدە كەلتۈرۈلگەن. شائىر بۇ شېئىردا ئادەم بىر ئىشتا ئالا (يا ئوغرى ئەمەس، يا توغرى ئەمەس) بولغاندىن پىسى بولغان ياخشىراق، بىر ئادەمنىڭ ئالدىدا بى ھاجەت ئۆچۈن تەلمۈرۈپ تۇرغاندىن، ئۆلۈپ كۆمۈل-گەن تۈزۈك دەيدۇ.

«رۇبائىيات»نىڭ ئاپتورى بەزى رۇبائىنى يەككە، بەزىسىنى قوش تەجنىس (شەكىلداش سۆز) بىلەن يازغان. يەككە تەجنىسنىڭ مىسالى:

ئاڭلىغانىدىم بۇ گۈزەلنىڭ تۇت تەرەپتىن داڭقىنى،
شەنىگە ياققان ئىدىم ھەركۈندە ئىسرىق داڭقىنى.
....
....

بۇنىڭدا 1 - مىسرادىكى "داڭقىنى" سوزى — "شوھ-
رىتىنى" دىگەن مەنىدە كەلسە، 2 - مىسرادىكى "داڭقىنى" —
ئىسرىق سالىدىغان "داڭقان" مەنىسىدە كەلگەن.

قوش تەجنىسنىڭ مىسالى:

مۇھەببەت تويىغا سەۋزە تىپىنمىنى سەن قەلەم قىلدىڭ،
ساداقەت شەجەرىگە قاش - كىرپىكىڭنى سەن قەلەم قادىدىڭ.
لېۋىڭدە مەس قىلىپ جەڭگە ئىتەكىڭنى ئەلەم قىلدىڭ،
قىلىپ بەنت ئىشقى زىندانىڭ ئارا ئاخىر ئەلەم قىلدىڭ.

بۇنىڭدا 1 - مىسرادىكى "قەلەم" سوزى "توغراش"، 2 - مىسرادىكى "قەلەم" سوزى ئادەتتىكى قەلەم مەنىسىدە، 3 - مىسرادىكى "ئەلەم" سوزى "ياپراق"، 4 - مىسرادىكى "ئەلەم" سوزى "دەرت" مەنىسىدە.

«رۇبائىيات»تا سوز ئويۇنلىرىنىڭ باشقا خىللىرىمۇ بار، بۇنىڭدا مەلۇم سوزدىكى ھەرپلەرنى باش - ئايىغىغا يەڭگۈشلەش ياكى مەلۇم سوزدىن بىرەر ھەرپنى ئېلىۋەتكەندە بىر خىل، قوشقاندا بىر خىل مەنا ئاڭلىتىدىغان تېپىشماق ياكى مۇئەممىا (چىمىستان) خاراكتېرىدىكى شېئرىيەت سەنئىتى نامايەن قىلىنغان.

"قىپ"نى "پىق" قىلساڭ قوشۇپ باشىغا "رە"،
بال قۇيار نەشتەر، تۇتۇپ تۇرغان ھەرە......
تەسكىرى قىلساڭ ئۇنى باغىڭ خازان،
ئەجدىھا بوپ تەۋرىگەي ھەتتا پىلە.

بۇ رۇبائىينى بىر ئوقۇش بىلەن يازغۇچىنىڭ نېمە دېگەنلىكىنى چۈشىنىش تەس. بۇنى ئالدىرىماي ئاڭلاپ، بىر ئاز ئىدراك ئىشلەتكەندە، ئۇنىڭ مەزمۇنى ئاشكارا بولىدۇ.

"قىپ" — ئىككى ھەرپ (ق، پ)، ق باشتا، پ ئايىغىدا، بۇ ھەرپلەرنى يۆتكەپ، "قىپ" نى "پىق" قىلىپ كورەيلى، ئاندىن ئۇنىڭ بېشىغا "رە" ھەرپىنى قوشايلى، "پىق"نىڭ بېشىغا "رە" نى قوشساق "رەپىق" بولىدۇ. بۇنداق بولغاندا، — دەيدۇ شائىر، — نەشتەر تۇتۇپ تۇرىدىغان ھەرە ھەسەل بېرىدۇ. يەنى "رەقىپ" (دۈشمەن) "رەپىق" (دوست) قا ئايلىنىدۇ، "پىق" نى "قىپ" قىلىپ، بېشىغا "رە" نى قوشساق "رەپىق" "رەقىپ" قا ئۆزگىرىدۇ-دە، ئاددى پىلە قۇرۇتى ئەجدىھاغا ئايلىنىپ يەنى دوستۇڭ دۈشمەنگە ئۆزگىرىپ بېشىڭغا بالا بولىدۇ. بۇ، بەزىدە بىر خىل مىڭە ئىشلىتىدىغان سوز ھۇنىرى.

4

ئوتكۇر يۇمۇرىستنىڭ كۇلكە

دۇنيادا ھېچنىمىدىن قورقمىغان ئادەم زاڭلىق كۇلكىدىن قورقىدۇ دېيىشىدۇ. زۇلمەتلىك دەۋرلەرنى 10 يىل تاللاپ، ئۇنىڭ چاقىلىرىنى 100 شېئىر بىلەن پاش قىلغاندىن، بىزنىڭ ئاپتورىمىزدەك ئاساسىي مايماق يېرىگە قاراپ، خەلق بىللە كۇلگۈدەك بىر كۇلۇپ قويۇش كۇپايە. ئۇ، بۇ رۇبائىدا شۇنداق كۇلكىنى كۇلىدۇ:

چەرخىنىڭ دەردى تولا ئاۋارىسىدىن ئورگىلەي!
خار ئېتەرگە بىگۇنانى، چارىسىدىن ئورگىلەي!
پىشىۋارىم دەپ ئۇنى كوكسۇم قاناتسام، بەۋاپا،
مەي قويۇپ سۇنغان سۇنۇق جام- كاسەسىدىن ئورگىلەي!

ئاپتورنىڭ شېئىري تەرجىمھالى

ئاپتورىمىز شائىر كىشى، شائىرنىڭ تەرجىمھالى مېنىڭچە ئوز شېئىري پائالىيىتىدۇر. شائىرلار — ئوز تەر- جىمھال دەپتىرىنى، ئوزىنىڭ كىملىگىنى ھەر كونى ئوز ئاغزىدىكى نەزمىلىرىدە كوتىرىپ يۇرىدىغان كىشىلەر. شا- ئىرنىڭ شېئىرى — ئوزى ھەققىدىكى ھوججەت، ئىسپات

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

ۋە تەرجىمەھالىدۇر. شۇڭا ئۇنىڭ تەرجىمەھالىنى لىرىك شېئىرلىرىدىن ئاختۇرايلى.

باللىق ماڭا ئۈستەك سەۋداسى بىلەن كەلمىش،
ياشلىق ماڭا مۇھەببەت بالاسى بىلەن كەلمىش،
شۇنچە، ئۇمۇر سۈيى ھايات غەۋغاسى بىلەن كەلمىش،
ئاھ، قېرىلىق يەنە قايغۇ سوغاسى بىلەن كەلمىش.

شائىرغا ئۇمۇر سۈيى شاۋقۇنسىز كەلمىگەن، ئۇزى دىگەندەك، "ھايات غەۋغاسى بىلەن" كەلگەن، ئۇ نىمە ئۈچۈن، شۇنداق بولغانلىقىنى ئۇزى مۇنداق ئېلان قىلىدۇ:

كويۇپ چوغ ئۈستىدە سەندەل تېنىم دەۋرانىنى ئۆتكەزدىم،
كى، سەييات ئالدىدا بولغاچ ئىپارىم دەشتۇ-چۆل كەزدىم...
يىپەك بەرگەچكە بەئىنى بولدۇم قۇرۇتتەك مەن غوزەك ئىچرە،
يېنىپ شامدەك ئادا بولغان گۈزەللىك مەنىسىن سەزدىم.

ئۇ، دەيدۇ: كىندىكىدە ئىپار بولغان كېيىك بىلەن ئوۋچى ھەپىلىشىدۇ. مەندە سەيياتنى قىزىقتۇرىدىغان بىر ئەھۋال بولغاچ، ئۇ، مەن بىلەن ھەپىلەشتى، ئۇ، ماڭا ئاۋارە بولدى، مەن چۆل، دەشتتە سەرسان بولدۇم، ھۈنىرىم

يىپەك بېرىش تۇرۇقلۇق غوزەك ئىچىگە بەنت بولدۇم، يورۇق چاچىمەن دەپ شامدەك كويۇپ رىيازەت تارتتىم. بىراق، بولارنىڭ ھەممىسى ماڭا گۈزەللىكنىڭ ماھىيىتىنى چۈشەندۈردى.

ئاپتورنىڭ ئىسمى كىتاپ بېشىدا يېزىقلىق، بىراق، ئۇنىڭ بىلەن تونۇشمىغان كىشى قايسى ئابدۇشۈكۈر؟ دەپ سورايدۇ. بىز ئۇنىڭغا دوپپا كىيدۈرمەي، ھازىر خەلق ئاتاۋاتقان ئىسمىنى دەيمىز: داشۆي ئابدۇشۈكۈر.

بۇ، بىزنىڭچە، ئاساسىي نام ئەمەس. ئۇ. تارىخ-نىڭ بەرگەن ئۇنۋانى، ئۇنىڭ پۈتۈن قەلبى خەلق ئۈچۈن شەيدا بولغىنىدەك، ئۇنىڭ پۈتۈن ھاياتى ئىلىم-مەرىپەت بىلەن ھەمرا ئىدى. قىزىق ئىش: ئۇنىڭ ئىسمىغىمۇ داشۆي كېلىپ ئۇلاپەت بولغان. بۇ، نېمە دېگەن بەخت؟ بىر ئادەم-نىڭ ئىسمىغا يامان نەرسە ئەمەس، مەكتەپ، مەدەنىيەت، يەنە كېلىپ ئالىي مەكتەپ، ئىلىم-ھېكمەت تەبىئىتى قوشۇ-لۇۋالسا...... بۇنى ئاتايىن شۇنداق قىلىپ قوراشتۇرغىلىمۇ بولمايدۇ......

تەپەككۇر ئاش-ئوزۇقى، جانانى-يارى،
كىتابى ئۇلاپىتى ھەم روزىغارى.
قەلەمنى گەر ئاڭا تولپار دېگەندە،
پىكىر جەۋلانىغا قەغەز دىيارى.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

ئابدۇشۇكۇر — گويا ئىنسىنىڭ قوسىقىدىن "ئىگە" ئورنىغا "ئىلىم" دەپ تۇغۇلدى. ئۇ، ئىلىم بوشۇكىدە چوڭ بولدى، ئىلىم سۈيىدە ئاقتى، ئىلىم ئوتىدا كويدى، ئىلىم دوستلىرىنىڭ ھورمىتىگە ئىگە بولدى، ئىلىم دۈشمەنلىرىنىڭ جازاسىغا يولۇقتى، ئۇ، دىيارىمىزدىكى زىيالىلارغا تېرمومېتىر بولۇپ قالدىكى، قايسىبىر دەۋرنىڭ ئىلمۇ-ئىرپان بىلەن خۇشى يوقكەن، ئۇنىڭ بىلەن خۇشى يوق بولدى؛ قايسىبىر دەۋر ئىلمۇ-ئىرپانغا ئەھمىيەت بېرىدىكەن، ئۇنىڭغا ئەھمىيەت بەردى، ئۇنى قەدىرلىدى.

زامانىمىز ئىلمۇ-پەننى، ئىلىم ئەھلىنى قەدىرلەيدىغان بولغاچ، ئىلىم ئاشىقى ئابدۇشۇكۇر قەدىرلەندى: ئۇنىڭغا پروفېسسور دەپ ئىلمىي نام بېرىلدى.

قەدىرلەپ مەي كوتەرگىن كورگىنىڭدە ئەھلى پىرقەتنى!
جۇدۇن بولدۇرلىرى تاققان ئۇنىڭ بويىنىغا زۇمرەتنى.
تېپىش تەس باغى پىردەۋسى بىلەن شەھرى پەرىزاتنى،
بوران ئۇچقۇنلىرىدىن ھوسنى تاپقان مۇنچە زىننەتنى.

بۇ رۇبائى — ئۇنىڭ ھاياتىنىڭ تەرجىمىھالىدۇر. ئۇ، بۇ يەردە ئۆز ئوبرازىنى توغرا سىزغان: "بوران ئۇچقۇنلىرىدىن ھوسن تاپقان" كىشى كەم-كۈتىسىز ئۇنىڭ ئۆزى.

ئابدۇشۇكۇرنىڭ تەرجىمىھالىدىكى ئالاھىدىلىكتىن بىرى سوزى بىلەن ھەركىتىنىڭ بىرلىكىدۇر. ئۇنىڭ «رۇبائى-

ياتا» تا ئېيتقانلىرى ئۆز سەرگۈزەشتىلىرىنى ئاساس قىلدۇ
ۋە ئوقۇپ ـ بىلىپ ئۆگەنگەنلىرىنى يەكۈنلەيدۇ. ئەگەر شا ـ
ئىر — ئۆزى خەلققە دەۋەت قىلغاندەك، ھاياتتا، خۇسۇ ـ
سەن سىياسى ھاياتتا بىر يۈز بىلەن ياشىغان، بىر تىل
بىلەن سۆزلىگەن ئىكەن، ئۇنىڭ سۆزىنى يۈز ھەسسە ئار ـ
تۇق ئېزىز كۆرۈشكە بولىدۇ. چۈنكى ئۇنداق سۆز — ئاب ـ
رويلۇق سۆزدۇر. ئاپتورىمىز ئەينى زاماندا مۇنداق دىگەن
ۋە دىگەن گېپىدە تۇرغان:

مۇشەققەت تاغى باشىمدا، بىراق پەريادى ئەتمەسمەن،
كى، "ئىستىغپار" بىلەن ئىشرەت كۆرۈشنى يادى ئەتمەسمەن،
ھاياتىم نامەئى ئاشكار ماڭا ئاردۇر سىرى پىنھان،
ئىچمىشكە شەربىتى ئامەت، قىسسىپ كۆز جادى ئەتمەسمەن.

ئەمدى ئۇ، مۇنداق دىمەكتە:
ئاشۇ ناكەس ئەپسۇنىنى ئوقۇغان تەتۈر ئۇ كۈن،
نامەلىق ئىقرار بىلەن گۇم بولدى كوپ يىللىق تۈگۈن......
مەن قۇياشقا تەلمۈرۈپ كۈتكەن ئىدىم تاڭ لۇتپىنى،
ئورلىدى باشىمنى ئاسمانچە قىلىپ قەلبىدە كۈن.

شۇنداق: بۈگۈن — ئۇنىڭ بېشى ئاسمانچە بولدى. ئۇنىڭ
قەلبىدە كۈن ئورلىدى. ھازىر مۇشۇنداق سايرىغىلى تۇردى:

نەۋ باھار بولدى ئېچىلدى بۇ ۋەتەن — بۇ گۈل يەنە،
سايرىماقتا گۈل ئۈچۈن شەيدا بولۇپ بۇلبۇل يەنە.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

قىلدى جىلۋە، بىزدىكى تاڭ نۇرلىرى باغ ھۆسنىنى...
قايتىدىن كىردى سادىغا پەنجىگا مەرغۇل يەنە.

خاتىمە شۇلكى: بىر ئەلنىڭ روناق تېپىشىدىكى مۇھىم بىر ئامىل — ئۆزىنىڭ ئىقتىدارلىق ئادەملىرىنى سېزىش ۋە قەدىرلەشنى بىلەلىشىدىن ئىبارەت.

نۇرمەھەممەت ئېركى

1981-يىل، ئىيۇل، قەشقەر

1

ئاروز ۋەزنىنىڭ بەھرى رەمەل شەكلىدە يېزىلغان رۇبائىلار

I

1981-يىل، ئىيۇل

1

مېھمىنىم! بۇ مەيىنى سۇندۇم سىز ئۈچۈن مەن ئىپتىدا،
زېھنىمىز ھەم قەلبىمىز قىلغاچقا بىر خىل ئىقتىدا(1).
شۇنچە ھۆرمەت سىزگە ئىنئام، بۇ شاراپ ساقىيسىدىن،
باغرىڭىزدا ئىرىگەن مەيدىن كىملۇر قالمىش سادا.

2

نەدىن ئالسۇن نەۋباھار زىننەتنى ئۇ گۈل بولمىسا،
كىم يىتەر گۈل قەدرىگە شەرھىچى بۇلبۇل بولمىسا.
ئەشۇ بىر قەرىندە(2) سىزگە كەلدى دۇچ ھەر خىل رەقىپ،
شۇنچە ياۋنى كىم يېڭەر، قەلبىدە نۇر يول بولمىسا.

3

مەن گۈزەللىك ئاختۇرۇپ، رەسسام كەبى، ئالەم ئارا،
ھەممە شېئىرنامىكنى ئىزلەپ، كېپىنەك بولدۇم يانا......
تەلپۈنۈپ كۈيلەشكە شاتلىقنى بولۇپ شائىر گويا،
ئاقىۋەت بىلدىم بۇلار - ئۆتكۈنچى، نىسپى، بىۋاپا.

4

رۇەكىنى كوزئەينەكى قىلدىم، ئىچىپ مەيخورھاۋا،
چايقىلىپ تۇرغان قەدەھتىن ئاختۇرۇپ بىر مەھلىقا.(3)
غەرق ئىدىم زىھنىم ئارا..كوزۇمدە پەرھات ئەينىكى،
مەيدە كوردۇم ئەنە شىرىن! كەلمەدى ئەمما سادا.

5

بولمىسا قەلبىمدە شام، تۈندە قالۇرسەن بى زىيا.(4)
يانمىسا باغرىمدا بىر ئوت، نەزمى بولمايدۇ سىميا......
ئەلنى سەن كۈيلەپ، سېنى ئەل كۈيلىسە تولەس ئىشىڭ،
بەرق ئۇرار ھەسەن - ھۈسن گويا بولۇپ ئاسماندا يا.

6

بىر پەرى كۆردۈم سەھەر شەلپەر ئۇپۇقنىڭ قوينىدا،
سايىدىن زىننەت ياساپ، زۇمرەت ئېقىنىنىڭ بويىدا،
ئاپىرىن ئالەم سىمىنىڭ زىبالىرىنىڭ چوغلۇق، بىراق،
سالما چاچى ئەركىلەر قايسى ئېزىزنىڭ بويىندا؟

7

شۇنچە كۆركەم تاغۇ ـ دەريا ئۈستىدە قۇتلۇق ھاۋا،
گۈل ـ گۈلۈستان، باغۇ ـ بوستان قوينىدا قايناق ناۋا.
بۇ ھاياتنىڭ رەڭگىگە مەردانىلەر زىننەت بىرەر...
بەختۇ ـ شەۋكەت تىز يۈكۈر دىللاردا يانسا ئوت ـ لاۋا.

8

مۇنتەزىرمەن قۇي ماڭا، رۇخسار شارابى ساقىيا!
جامى ئەينەكتە كۆرۈنسۇن شۇ گۈزەل شېرىن قىيا...
بىر كۆرۈش بىرلە دىلىمنى قىلدى مەپتۇن جادۇ كۆز...
بەرمىدى تۈن ئۇيقۇسى ئۇ قىيچىقىرىپ بۇلبۇلگويا. (5)

9

گۈل ئەمەس، گەربەرگىدە جۇش ئۇرمىسا خۇش بۇي ھاۋا،
يوق ئىكەن بۇلبۇل ئەمەس، گەر لەۋزىدە كەيپى ناۋا.
باتۇر ئەرمەس تەقدىرى، گەر كەلمىسە مۇشكۇلگە دۇچ،
بولمىسا ئاي ۋە قۇياش، گۇمبەز بىلەن پەرقسىز ساما.(6)

10

ئەگىدىم مېھرىڭ شېخىنى زوق بىلەن تاڭ ۋاقتىدا،
تەلپۈنۈپ باقتىم چىچەككە خۇددى كۈتكەندەك نىدا.(7)
مايسىلار ئۈستىدە قاپتۇ تۈنكى سوھبەتتىن ماكان،
ئاقتى مەڭزىمگە يېشىم، سىماپ بولۇپ كوزدىن جۇدا.

11

قىسمىتى قامۇس ھاياتنىڭ ھەر بېتى راھەت ماڭا:
مەيلى قايغۇ، مەيلى شاتلىق كەلگىنى ـ ئامەت ماڭا.
بولسا گەر قەلبىمدە ھېكمەت قىلغۇلۇق جۇتنى باھار،
بولمىسا قەلبىمدە ھېكمەت، ئامىتىم ئاپەت ماڭا.

12

ئىنتىزارمەن قۇي ماڭا، لەۋجامدىن مەي ساقىيا!
ئوت بولۇپ كۆيگەن يۈرەككە شەربىتى لەۋدۇر شىپا.
بىرقەدەھ ئىچمەك بىلەن بولسام جۇنۇن[8] بىلمەك گۇنا،
نەئىلاج؟ تۈن ئۇيقىدىن كەچكىن دىسە، بۇلبۇلگويا.

13

ئەرك ئۈچۈن جاندىن جۇدا بولماق شەرەپكە ئىپتىدا،
لەنىتى كۈندۈر ياشاش بولماي خالايىققا پىدا؛
ئۈز ئۆيىنىڭ راھىتى ئالدارمۇ مەرتىنىڭ قەلبىنى،
تىخى غۇربەت زەنجىرى تۇرسا غېرىپلار بوينىدا.

14

خۇن پۈرۈش[9] بولدۇم ھامان، ئەي خۇن پەرەس جانان ساڭا،
مەي پۈرۈش[10] بولدۇڭ ھامان، بۇمەي پەرەس بولغان ماڭا.
گۈل يۈزۈڭ خۇشتارلىغى، خۇنسىزغازاڭ بولدى يۈزۈم،
قىلدىڭمۇ بەخشەندە ئالەم بىھساپ ئەپغان ماڭا؟

15

گوھەرۇ زۇمرەت ۋەياقۇت جەم بولۇپ بىرقۇتىدا،
نۇرچېچىپ تۇرغان كەبى ئالماس پارىلداپ ئورتىدا...
جەم بولۇپ مەي ئىچمىگى دەنا ۋە رەنانىڭ ھوزۇر...
تۇرسادىل رىشتى نەھاجەت تاڭغىلى زەر پوتىدا.(11)

16

ئالىملار شاخىدا كوردۇم مەن سېنى ئاي ئورنىدا،
ئايدا يوق مۇنچە چىراي، شىرىن سۇخەن(12) شاتۇتىدا.
كىپىنەك ئاشىقلىغى، سىنچە ئەمەس گۈل ھوسنىگە،
زەۋقىمىدۇر ئورتەنمىگى پەرۋانىنىڭ ئىشىق ئوتىدا؟

17

مىڭ تەشەككۇر، مەي قۇيۇپ سۇنغان ئۈزىڭىز ساقى ساڭا،
ئىشقىدىن مەندەك شىخى سۇنغان ئۈزىڭىز ساقى ساڭا.
رۇھىيەتتە قىلمىدى لوقمانىمۇ ساقىچە پىكىر...
تۇرپە(13) جام-ئەسلى يۇرەك سۇنغان ئۈزىڭىز ساقى ساڭا.

18

تىغ تۇتۇپ سەن ئۇۋغا چىقما، زۇلپىخارىڭ(14) بولمىسا،
قەستىكار سىيلىگە بارما، گەر تۇمارىڭ بولمىسا...
تۇت قولۇڭدا شەربىتى تولغان قەدەھنى ئەتىۋا،
مەيلى توك يەرگە ئىچىشكە دىلخۇمارىڭ بولمىسا.

19

ھورى-غولمانلار كېلىپ، بولدى ئۇيىۇم جەننەت گويا،
ئۇندا بار لوقمان، سۇلايمان، بىلقىس ھەم بۇلبۇل گويا①
ھىكمىتى — دەناغا ئۇستاز، ھوسنى — رەنا ئۇلگىسى،
بۇئۈزىزلەرگە دىلىمدىن شەربىتى قۇتلۇق گىيا.

20

بىر قەدەھ شەربەتنى تۇتتۇم ئىككى لەبنىڭ جامىغا،
تەك كۆلۈپ قىلدى تەبەسسۇم، ساقىنىڭ ئىنئامىغا.
خۇش نەزەر سالسام بىغىمغا ھەممەگۈللەر مەئىندار،
ئىچمىگەن لەۋلەرمۇ تولدى سويگۈنىڭ ئىلھامىغا.

21

قولىڭىزدا سايرىغان گوھەر غىجەك بۇلبۇل گويا،
ناخشىڭىز ماھىر تىۋشىپ، دىل رەنجىگە بەرگەي شىپا...
كۈلكىڭىز بولسا ئادالەتنىڭ زەپەر قوچقان تېگى،
سوزىڭىزدە يادلىنار ئالەمدە ئوتكەن ئەۋلىيا...

22

ئىپتىخار قىلدىم كورۇپ ئۇستازنى مەي داستىخانىدا،
خۇددى كورگەندەك قۇياشنى تاڭ سەھەر ئاسمانىدا...
مەينى ھورمەتتىن تۇتۇپ كوردۇم قۇياش رەڭگى بىلەن،
مەندىكى رەڭگى خىجىللىق ئەكسىنى مەي جامىدا.

23

قارچۇغا كوزلۇك دىسەم، كوزۇڭ ئۇنىڭدىنمۇ قارا،
بىر كورۇپ مەستانىلىققا بولدى باشىم مۇپتالا.
مەن كوتەردىم بۇ قەدەھنى سويگۇنىڭ سىماسى[15]دەپ،
ئىچ! باھاسىز مېھمىنىم، گەر كەلسىمۇ مىڭ بىر بالا.

24

سۇرىتىڭىز بولسا مەبۇت(16)، مەن بولاي بىر شەيخ ئاڭا،
ئېتىكاپتا(17) ئولتۇرۇپ سىزگە ئېگىلگەندۇ ساما...
چېھرىڭىز نۇرانە دەريا، چېچىڭىز زەرباپ، قاما،
ھوسنىڭىزنىڭ شۇئىلىدىن كوزلىرىم بولدى خۇما.

25

ئىستىقامەت ئەيلىمەككە جامى دەس تۇتتۇم مانا،
غەملىرىم سۇتتەك دىلىمگە بولدى بىر غەشلىك گويا.
مەن ساۋاپلىق ئىزلىبان مەيلەر كوتەردىم تولدۇرۇپ،
قايغۇدىن بولماق خالاس شول دەم ساۋاپلىقتۇر ماڭا.

26

دىلبىرىم ئاھۇ كوزۇڭ قىلدى تەبەسسۇم بىر قىيا،
بولدى قەقنۇستەك ئاۋازىڭ خەستە كوڭلۇمگە شىپا.
يۇزلىرىڭ باغۇ ئىرەم②، كوز بىرلە قاشىڭ ئوق ۋە يا،
خوش ئىپار چاچىڭ مېنى قىلدى جۇنۇنى مەھلىيا.

27

ئالما رەڭگىم زەپىران بولدى پىراق ئاپتاۋىدا،
گۈل سۈمەن قەددىم پۈكۈلدى ئىشتىياق گىرداۋىدا.
مەن سېنىڭ قوينۇڭنى قىلسام باغۇ-جەننەتتەك ماكان،
كۆيدۈرۈپ قىلدىڭ مېنى كۈل، ئوت تونۇرنىڭ تاۋىدا.

28

تۇتى قەددىڭ تەلپۈنۈپ نۇرغاچ يېنىمدا دائىما،
رام قىلىپ ئالداڭ دىلىمنى ماگنىت تاشتەك گويا.
نازۇ-كۈلكەڭدە سېنىڭ يۈزىمەك ئوماقلىق سۆلكىتى...
گۈل يۈزۈڭ بەختىم مېنىڭ باقسا يۈزۈمگە بىر قىيا.

29

ياپرىقىڭ يالقۇنمۇ يا، ئەتلەس ساڭا يالقۇن گويا،
كېپىنەك تۈننى كېيىپ، بولدۇم بۇ ئوتقا ئاشىنا،
كىرپىكىڭنىڭ ئوقلىرىدىن كىرپىدەك بولسا تېنىم،
بولمۇدۇڭ لەب ساقىسى، مەغرۇر قاقاقلاپ بىۋاپا.

30

مەيلى يامغۇر، جۇت ـ شىۋىرغان، مەيلى قار بولسۇن ھاۋا،
قىشتا گۈلخان، يازدا پۈتتان دىلدا كەيپى شوخ ناۋا...
قىسمىتى ئادەمگە ھەر خىل، ئەقلىمى مىڭ بىر ساما،
ئەۋج ئېتەر قەلىبىمدە قەلبىڭ تەھتىدىن كەلگەن سادا.

31

ئەي پەرى يۈزلۈك! ئەقلىمنىڭ تەگپۈزگىنى بۇزدىلا،
خۇددى چولپاندەك ساما يۇلتۇزىدىن ئۈزدىلا،
تاك بىلەن كۈلگەن چېچەكتەك گۈلى رەنا دەستىسىن،
يا، بىلىپ ـ بىلمەي پىقىرنىڭ ئېلكىگە تۇتقۇزدىلا.

32

"قادىر ئاللا" ئوت ئەمەس، تۇپراقتا تەن قىلسا بىنا،
خۇددى ئوت كەتكەن بىنادەك، مەن پىراقتا مۇپتالا.
گەرچە سۇ ئوتنى ئۆچۈرسە، كوزدە ياشىم ياغ پەقەت...
كوز يېشىم ئوت ئۈستىگە ئوتنى قوشۇپ بولدى بالا...

33

بىر پەرى كوردۇم قىيالىق شاقىراتما قاشىدا،
نەقىش ئەتكەندەك ئۇنىڭ جىسمىنى ياقۇت تاشىدا،
يۈزلىرى باغۇ ئىرەمدە ئەشۇ "ئولمەس ئالمىسى"③،
بىر كورۇپ پەيدا قىلۇر شەيتاننى ھەركىم باشىدا.

34

گۈلپەرى ناز بىرلە ئەقلىم تەڭپۇڭىنى بۇزدىلا،
قاشلىرىنىڭ ياسىنى مىسكىنگە بەتلەپ سوزدىلا؛
ئوق تېگىپ ئاققان قىزىل قانىمنى سۇنسام رومكىدا،
رومكىنى ھەقسىز قولۇمغا قايتىدىن تۇتقۇزدىلا.

35

كەلدى قاپساپ قاپ-قارا، قات-قات بۇلۇت ئاسمان ئارا،
يالتىرار مىس نەيزىلەر قاپتال بىلەن ئايۋان ئارا.
ئىخ، جاھاننىڭ قىسمىتى... يازغايكى تارىخ ھەيئىتى:
ياغمىدى يامغۇر بىراق ئالەم يۇيۇندى قان ئارا.

36

چەرخى تۈگمەندەك تېنىمگە سوقسىمۇ مىڭ بىر بالا،
تۇرسىمۇ تاش ئۈستىدە تاش پىرە ئويناپ شۇنچىلا...
نۇ بىلەن چۈشكەن بېلىقنىڭ زارىدىن باغرىم يارا،
قىلدى كىم دەيمەن يانا، قايناملىغا سىزنى مۇپتالا؟

37

تىلغا ئالدىم نامىڭىزنى سۇمرۇ قۇش سىماسىدا،
تاپمىدىم ئۇندىن گۈزەلرەك نامنى سۆز دەرگاسىدا.
يامىشىپ باققان بىلەن ئەژدار چىنارغا ئاقىۋەت،
كۆلدى غالىپ سۇمرۇ قۇش شۇم ئەژدىھا گۇمراسىدا.

38

نەزمىڭىز مەزمۇنى دەريا، تەسۋىرى كوركەم يانا،
زەر قەلەمنىڭ ئات ئىزى باسقاچ يىراق يول شۇنچىلا.
بال ـ ھەسەلنىڭ تەمى شېرىن، خۇشبۇيى يەشكەي خۇمار،
ھەرىڭىز ئىلھام ئېلىپ يۈرگەچ گۈزەل گۈلشەن ئارا...

39

ئۈچ ۋىسال داستىخانىدا، مەينى خوشال ھالەت بىلىپ،
تۇرمىغاي جان تەندە، مەي جامدا ھامان ئادەت بىلىپ.
گۈل قەدەھ قالىغاي قۇرۇپ، سەرۋى بەدەن سۇنغاي سولۇپ،
قەدرىگە نىسپى جاھاندا، ۋەسلىنى ئامەت بىلىپ!

40

سەن تەكەببۇر ئەيلىمە ئەقلىم پاراسەت ئايى دەپ،
لەۋھەلەر ئاسما بويۇڭغا، نەزسلەر دەرگاھى دەپ،
قانۇنى ئالەمنى سەن پىكرىڭگە بەيئەت(18) قىل دىسەڭ،
مەسخىرە ئەيلەر جاھان، بىر توپ قوناقنىڭ پايى دەپ.

41

تۇرمىغاي بوستاندا چىم يوللار ھامان سىزنى كۈتۈپ،
چەرخى دەۋران بەزم ئېتەر باغ ئۈستىگە قارلار توكۈپ.
كىم سانالايدۇ زىمىن تەھتىدە ياتقان تاج لىنى،
ئەنە تۇرماقتا مۇنارلار بويىمچە قومدا چوكۈپ.

42

جىگدە چاچتى چىچىگىدىن خوش ئىپار بىھوش قىلىپ،
سەنمۇ تاقىتىڭ چاچلىرىڭغا لىنتەنى قىزغۇچ قىلىپ...
ئىتىگىڭ توزدىنمو ئۆز[19]، بويىنۇڭنى تۇتى قۇش قىلىپ،
ئۆتكىنىڭدە تار كوچامدىن يوقلاپ ئۆتكىن خوش قىلىپ.

43

ئاي يۈزۈڭ مەي تەپتىدە گويا قىزىل لالە بولۇپ،
زەر سۆخەن زىبا لەۋىڭ شەربەتكە پىيالە بولۇپ،
قايىنسا سۆلكەت بىلەن ھوسنىڭدە شاتلىق، زەۋقى كەيپ؛
چۈشىدۇ كوكسۈمگە توزدەك، قامىتىڭ سايە بولۇپ.

44

سەن خىيال ئاسمانىدا چىقتىڭ گويا ئايدەك تولۇپ.
مەرھابا![20] دەپ مەي قۇيۇپ دىل جامىغا لىق تولدۇرۇپ.
سويگۈنىڭ مەسخۇشۇغى ئىزلەپ سىنى چىقسام بۈگۈن،
ئىزارىڭدا ئۇچرىدى رەيھان گۈلى غۇژمەك بولۇپ.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

45

مەن — قاراڭغۇ تۈن ئىچىدىن پارلىدىم چولپان بولۇپ،
چاغنىدىم گوياكى كۈندەك زەرسىمان نۇرغا تولۇپ؛
سۇبھىدىن گۈگۈمگىچە بىلدىم جاھاننىڭ مەنىسىن،
ئۇ: كوپۇك، بۇژغۇن ۋە شوئلا، نۇر، چىچەك تۇرغان سولۇپ.

46

ئاق بېلىق ئويناپ يۈرۈپسىز، كوچىنى دەريا بىلىپ،
ھەممە خەقنىڭ كوزى سىزدە، بىر ئەجەپ دۇنيا بىلىپ...
سۇغا غەرق بولمايمۇ كوردۇك، ھوسنىڭىزنى شوخ بېلىق،
يانداپ ئوتمەك بىزنى خۇددى سۇدىكى گىيا بىلىپ...

47

قولغا ئالدىم رۇمكىنى گۈلنارىڭىزگە ئوخشۇتۇپ،
مەيگە باقتىم لالىدەك رۇخسارىڭىزگە ئوخشۇتۇپ،
گەر تەۋەررۇك بولسا مەي داستىخاندا گۈل ھوسنىڭىز،
ئايغا باقماق ئادىتىم دىدارىڭىزگە ئوخشۇتۇپ.

48

تاشلىدى كورکەم تەبىئەت شۇ كېچە يۈزدىن نىقاپ،
تولغان ئاي كۆزگى پىراقتا نۇر چاچار بىزگە قاراپ...
مەنمۇ مىندىم خۇشناۋا ئۇت سۆيگۈنىڭ تۇلپارىغا،
لەۋلىرىدىن يارنىڭ ئىچكەچكە گۈل رەڭلىك شاراپ.

49

بىر پەرى چىقتى كورۇككىم باغچىدىن سەيلان قىلىپ،
كالپۇكۇمنى چىشلىدىم دىلدا ھەۋەس جەۋلان قىلىپ،
كەينىگە باقسام ئىپار بۇي چاچرىتىپ خۇشتار ئېتىپ،
توختىماي ئۇينار ئۇنىڭ ئەژدار چېچى لەرزان قىلىپ.

50

شۇم خەۋەر يۇمران تېنىمنى ئورتىدى چاقماق بولۇپ،
باتمىدىم تۇنلەر بويى كويگەن يىلاندەك تولغىنۇپ...
سەھەردە تۆتى ئىدى، سەنئەتتە چولپان پارلىغان،
ياش چېچەكنى ئىخ ئەجەل، قىلدى غازاڭ بىۋاخ يۇلۇپ.

ئۇيغۇر كىتاب تورپېكىتى
www.uyghurkitap.com

51

يىغلىۋال سىڭلىم! كوزۇڭ ياشىدا يامغۇر ياغدۇرۇپ،
كوز يېشىڭ چۈشكەن زېمىن بولغاي چىمەن... تاڭ قالدۇرۇپ...
قونغىسىدا نالىلىق سازىڭغا شاتلىق بۇلبۇلى،
مەي ئىچەرمىز ئولتۇرۇپ، نەزمى ئارا مەي ياندۇرۇپ.

52

بىر نىگار كوردۇم زېمىننى چېچى سۈپۈرەر يەلپۈنۈپ،
چاڭقىغان تۇپراقمۇ قاندى، خۇش ئىپارغا پۇركۇنۇپ...
بىر مىنۇت داڭگال بولۇشنى خالىدىم پۇت ئاستىدا،
ئۇرسا كوكسىنى قەپەزگە توتى قۇشمۇ تەلپۈنۈپ...

53

چوغ گۈلۈك گۈلزارىنى، مەن سەيلىتىپ بولدۇم كاۋاپ،
ئەتىرگۈلدىن قىس چېچىڭگا، تاڭ سەھەر يولغا قاراپ.
كوكرىگىڭ چوغلۇق گۈلىنىڭ تاكچىسى قىلسام تاۋاپ،
گۈل لىۋىڭدىن ئەي گۈزەل! تامغايمۇ مەس قىلغۇچ شاراپ؟

54

غۆنچە مەڭزىڭگە تۆكۈلسەم سۈبھىدە شەبنەم بولۇپ،
گۈل يۈزۈڭ چاشقىدا ئاچساڭ تىخمۇ كۆركەم بولۇپ،
شامدا مەن بۇلبۇل بولۇپ، شاخىڭدا خەندان ئەيلىسەم،
تۈن بىسىپ تاڭ لۈتپىنى كۈتسەككى بىز ھەمدەم بولۇپ.

55

سەن شاراپ قۇيدۇڭ شۇ كۈن قولۇڭغا پىيالە ئېلىپ،
گۈل ئېچىپ باقتىڭ ماڭا ھۆسنۈڭنى سەن لالە قىلىپ.
نەچچە كۈن پىكرو - خىيالدىن قايتمىدىم ھالىمغا مەن،
تۈنلىرى كىردىڭ چۈشۈمگە بىر گۈزەل سايە سېلىپ.

56

كورمۇدۇم، كورمەكچىمەن، يار ئۇتسە بۇندىن يول ئېلىپ،
ئالدىغا چىقماقچىمەن جان رىشتىدىن ساز چېلىپ،
قاپقارا چاچى ئۇنىڭ يەلپۈپ بىھوش قىلغاي مېنى،
كوزلىرى ھەتتا ئوغرىلار دىلنى، باغرىمنى يېرىپ.

57

ھېچقاچان گۈمبەزنى كۆك دەپ قۇش ئاڭا قاقماس قانات،
تار قەپەزگە ئۇۋا سالماق ھەرقاچان بۇلبۇلغا يات.
بۇت بىلەن سۈرەت جاھاندا بولسىمۇ غايەت گۈزەل،
ۋەسلى چۈن ئورتەنسىمۇ دىل كۆتمىگەي ئۇندىن نىجات.

58

ئاي يۈزىدىن ئىزلىمە نۇر، ئاي يۈزىدە بىر بۇلۇت...
بەرمە دىل گۈل رەڭ سەنەمگە، قەلبى يوق ئۇ، جىسمى بۇت.
ئۆلپىتىڭ رەنا ئىمكەن، جايىڭ دىمەك باغۇ-ئىرەم،
سوھبىتىڭ دانا بىلەن — تەختىڭ سېنىڭ مىراجى قۇت. (21)

59

قىلما نابۇت تال ياغاچنى، نۇھنى④ قۇتقازغان ياغاچ،
ئوتتا سالما سەرۋىنى سازىڭغا مۇڭ سالغان ياغاچ.
يوق ياغاچتەك خار، ئىززىز ھەم دوتتۇۋەر كەمتەر، سۈپەت،
باغ-بىنا، خەت — مەرتىپەتكە تۈنجى يول ئالغان ياغاچ.

60

چوجىنى كورمەك ئۈچۈن تاقەت قىلالماستىن ئەگەر،
باستۇرۇپ قويغان تۇخۇمدىن بىر توشۇك ئاچساڭ خەتەر.
كائىناتتىن تا نەپەس سۈرمەككە ئۆز قانۇنى بار،
مىڭ سويۇنسەڭمۇ يۈزىن بىر خىلدا ئاچمايدۇ قەمەر.

61

"مەن قەلەندەر شاھىمەن، ئوردام قەلەندەر خانىدۇر"
ئۆشبۇ ئوردام شەمئىگە دەۋران پەقەت پەرۋانىدۇر.
قىلسا "ئەزرائىل"⑤ مامات، قالمايدۇ ئەستە شاھمۇ ھەم،
شەنىمىزگە "جىبرىئىل" تىكلەپ مۇنار ئاۋارىدۇر.

62

ئاينى ئىزلەپ كۆككە باقما، ئاي سېنىڭ يانىڭدىدۇر،
گوھەر ئىزلەپ سۇغا كىرمە، گوھىرىڭ دانىڭدىدۇر...
بەزىدە قاخشال گىيادىن سەن تاپۇرسەن چوڭ قۇۋۋەت،
بول پەخەس: ئاغۇ-زەھەر گايىدا قەندانىڭدىدۇر.

63

سۆزلىرىڭدە بىرلەزدىز (22) نازۇك تەبەسسۇم ئەكمەلەر،
لالىدەك مەڭزىڭدە كۈلسەك غۇنچە مەۋسۇم ئەكمەلەر.
بەختىيار كۆرسە كۆزۈم، گەر كۆرمىسەم پىنھان خىيال—
لەززەتى بىرلەن دىلىم تولغاندا كۆكسۇم ئەكمەلەر.

64

لايىدا ياتسۇن، تاجدا تۇرسۇن گوھىرنىڭ گوھەر بولۇر،
پىرقەت، ھىجرەت، بەختۇ - ئامەت دىلبىرنىڭ دىلبەر بولۇر.
كېپىنەك پەرۋانە بولماس ئوت ئارا كۆكسىن ئۇرۇپ،
تۇرسىمۇ مەدرىستە باغلاق، كاج خەرنىڭ كاج خەر بولۇر.⑥

65

زەر شەپەق ئىنتامىدىن رەڭگىمۇ زەر - لالە بولۇر،
ساقى بولسا كۆزلىرىم، مەڭزىمۇ پىيالە بولۇر...
قۇت ئىدى ئەڭ
زور ۋىسال ئىلكى ماڭا قۇيسا شاراپ،
شۇ ۋىسالىغا يەتمىسەم ئىلھام ماڭا نالە بولۇر.

66

تىل بىلەن زەخمەيلىگەن دىل، بىداۋادۇر بىر ئۇمۇر،
بەربىر داڭگال تۇرۇر تارىخ ئۈچۈن ئاقساق تومۇر.
قاپقارا رەڭلىك گوھەرنى چاغلىما سەن قەدىرسىز،
كور، كارامەت گۈل-گۈلىستان كورسىتەر قىشتا كومۇر.

67

سۇمرۇقنۇڭ باشىدا بولساڭمۇ قاناتلىق شېئىر ئۇچار،
ئۇشبۇ پىرقەت دەشتى قىلماس كىمنى ھەركويىدا دۇچار؟
گەرچە زەر تاج ساھىبى بولساڭمۇ ئالەمدە ئېزىز،
يەتسە مۇھتاجلىق ساڭا بولماق ئاسان بىردەمدە خار.

68

بىرپەرى كوردۇم ئۇنىڭ ھەر بارمىغى دەرمان قىلۇر،
ئوت كوزى كورگەن كىشىنى سۆيگۈگە پەرمان قىلۇر،
غۇنچە مەڭزىگە قونۇشنى كىپىنەك ئارمان قىلۇر،
بىلمەسىدىم گۈل تىرنىغى ئاخىر دىلىمنى قان قىلۇر.

69

ۋەسلى يار كوردۇم ئۇنىڭ لەۋزىدە بال تامچىپ تۇرار
كوكرىدگىدە چوغ يۇرەك مەشئەل كەبى يالچىپ تۇرار.
كىپەنەك گۇل هوسنىگە، ئوت قەلبىگە پەرۋانە گەر،
ئىختىيار ئەتسە ئاڭا كىرپىك ئوقىن سانچىپ تۇرار.

70

جادۇ كوز كۇلدى دىمە كۇلگەندە ئادەم ئولتۇرۇر،
جاننى ئالماقتىن مۇقەددەم، سىنى بىر رەت كۇلدۇرۇر.
بىشىدا سەللايى تاج، ئۇستىدە تەقۋالىق لىباس،
ئىشتىمايى گەر تەقەززا ئەيلىسە، ئايەت ئورۇر.

71

بىلمىدىم ساچى ئۇنىڭ سۇمبۇلمىدۇر، سۇمرۇقمىدۇر،
قاشلىرى مىسران قىلىچ، كىرپىكلىرى مىڭ ئوقمىدۇر؟
بىركورۇپ بولسام ئەسىر، قىلدى كاۋاپ ئىپتىقان سوزى
كورسەتىپ چوغ هوسنىنى، بىر باقىشى تۇترۇقمىدۇر.

72

ھۆسنىڭىز گۈللەرگە شاھ، بەرگى ئۈنىڭ زەر ئۈنچىدۇر،
بۈلبۈلۈڭ شەيدالىقى ھەرقانچە بولسا مەنچىدۇر.
گۈلگە گۈل بەرگى بىلەن قىلدى تىكەننى كىم قوشۇق؟
كور تېنىمدە قان دېغى ھىچبىر تىكەنسىز غۈنچىدۇر.

73

ئاچمىساڭ گۈلزار يۈزۈڭ، ئالەم ئاڭا مۇھتاج بولۇر،
گەرچە ئاچساڭ نۇر جامال، ھەتتا قۇياش گۈلتاج بولۇر.
ئىزلىسەڭ چىن مەنىسىنى سەن گۈزەللىك، سۆيگۈنىڭ،
قىسمىتى چەرخى پەلەك ھەردەم ساڭا تىلماچ بولۇر.

74

زىننەتى قەلبىدە بوقلار، ئۈستىگە زىننەت تاقار،
ئىدرىكى كوزىدە يوقلار، ئۈشبۇ "زىننەت" كە باقار.
ئىلمى-ئىرپان بىرلە ياۋلار پىتنەسى زىننەت ساڭا،
گۈلباھار زىبالىقىڭ، دەنالىقىڭ دەريا ئاقار.

75

دىلبىرىم دىل بەرمىدى، تۇرسام ئاڭا مەن دىلخۇمار،
بىر كۈلۈپ تىل بەرمىدى، تاقىسام ئاڭا مەن تىلتۇمار.
لەبلىرىنىڭ شاھى جەھلىگە لېۋىمدىن تىغ ئۇرۇپ،
ۋەدە ئالسام قورقىمەن شۇدەم يۈزۈمگە قان تامار.

76

باققا كىرسەم گۈل كۆرۈشكە، گۈلى رەنا ئولتۇرار،
چىھرىسىدە بىر قۇياش، زىھنىدە دەنا ئولتۇرار.
باغدا بۇلبۇل قۇستى قان، نالە قىلىپ گۈل كەيپىدىن،
كوزىدە ھەسرەت يېشى، لەبزىدە مەنا ئولتۇرار.

77

بىر قىيا ناز ئىشلىتىپ، قەلبىمگە مەئنا قىلسىڭىز،
زەپىرەڭ بەرگىنىنى[23] گۈلرەڭ بىرلە رەنا قىلسىڭىز.
جىلۋە ئەيلەپ بەزىدە كىبرۇ-تەمەننا قىلسىڭىز،
تۈندە مەجنۇن، تاڭ سەھەر ئەقلىمنى دانا قىلسىڭىز.

78

بولمىسا شاخىڭدا بۇلبۇل سەرۋى قامەت مەنىسىز،
كۆلمىسە يۈزىڭدا جانان، بەختۇ-ئامەت مەنىسىز.
زېھنۇ-كارىڭنى ئەگەر ئەل بەختىگە بەخش ئەتمىسەڭ،
ئۆز غېمىڭ ئۈستىدە قىلغان ئىستىقامەت(24) مەنىسىز.

79

ئى ھۇما!(25) ياشىم كورۇپ، جەۋلان ئېتىپ كەلگەيمۇ سىز،
قۇشى قەقنۇس! نەزمىگە نامىم قېتىپ كەلگەيمۇ سىز.
كوزلىرىمدىن ئۇرغىسا پونتان بولۇپ ئۈنچى زىيا،
زەر خېرىدارى بولۇپ، ئاندىن يېتىپ كەلگەيمۇ سىز؟

80

چاقنىسا شەلپەر شەپەقتەك سەھنىدە گۈل ھوسنىڭىز،
مەس بولۇپ يەرگە يىقىلسام ئاغرىماسمۇ كوكسىڭىز؟
خۇددى قەقنۇس كەپتۇ دەپ، بولسام بۇگۈن ھەيران يەنە،
مەھلىيالىق غارىغا ئىرغىتتى نازۇك كۆلكىڭىز.

81

سۈپ - سۈزۈك رۇمكا بەئەينى بىغۇبار پاك قەلبىڭىز،
قىپ - قىزىل شەربەت سىماسى بىزگە ئۆتتەك مېھرىڭىز.
بۇ ۋاقىت توپانىدا دوستلۇق ئېزىز نوقتىسىمۇ ھەم،
قەستۇ - بوھتان دولقۇنىدا چوققىدەك تۇرغان ئىگىز.

82

سەھنىدە ئۇينالدى ئىلھام بەخشتەر خۇش سازىڭىز،
بىر ئۇماق ئاڭلاندى ھەيھات، ئۇ — ئېزىز ئاۋازىڭىز.
گەرچە سۇمرۇققا قولىنى سۇنسىمۇ ناكەس تالاي،
بىزگە مەلۇمدۇر مۇرەككەپ دەۋردە پەرۋازىڭىز.

83

چوغ دىلىم ئەينەك، ئۇنىڭدا ئەكستەر گۈل ھوسنىڭىز،
بىر ئىپار قاپ، بۇي چېچىپ تۇرغان چەمەنناز قوينىڭىز،
ئىشقىڭىز زىندانىغا گەر بەنت بولۇپ تۇرسام يانا،
كام بىلىپ، تەنگە ئۇرالدى چاچتا ئەشكەن شوينىڭىز.

84

لالىزار تاغ باغرىغا سوغ قەھرىتان قار توكتى پەس،
كەلمىگى تەس كىپىنەكنىڭ گۈل كورۇشكە بىر نەپەس.
ئارچا، قارىغاي خىسلىتى ئاشقاي زىمىستاندىن ئۆتۈپ،
ئېچىلىشقاي نەۋ باھاردا مىڭ چېچەك قوزغاپ ھەۋەس.

85

سۈمرۈغۈم بارما چىۋىنگە، كەيسىمۇ شاھلىق لىباس،
شەپقەتىدىن يار - يۆلەك كۈتمەك ئەمەس ۋىژدانغا خاس.
ئىچمە سۇ "ئۆلمەس بۇلاق" تىن گەر ئۇنى سورىسا پاقا،
ئۆمرى نوھدەك(26) تەلمۈرۈش مەرتلىك شاراپقا پايلىماس.

86

كەتمىسە سۈمرۈق جاھاندىن لاپ ئۇرالمايتتى خوراز،
قولسا ژىلۋىز چىۋىن ئۈستىدە باتۇر دەپ قىقاس —
سالمىغى ئادەت جاھان مەغرۇرىنىڭ پەيلىگە خاس...
بىلمىدىم قالغايكى ئاخىر قولىغا كىمنىڭ مىراس.

ئۇيغۇر كىتاب بېكىتى
www.uyghurkitap.com

87

بولدى پىنھان ئەمدى بار، گوگۈمغا غەرق بولدى قۇياش،
زەپىران مەگزىمگە كوزدىن خۇددى يۇلتۇز ئاقتى ياش.
جەزب(27) ئېتىپ تۇرغان بىلەن سۇمبۇل چېچى بۇخە ستىنى،
بىركورۇندى ئاچمىدى ئىككىنچى دىدار باغرى تاش.

88

ئالما رەڭ مەگزىڭدىكى زىناقلىرىڭ شۇنچە ئۇماق،
لەۋلىرىڭ رەڭگى گىلاس، باقسام چىشىڭ قەنتتىنمۇ ئاق.
گەر مۇھەببەت ھاكىمى قۇرسا شىپاخانە ساڭا،
بار ۋۇجۇدۇمنى ئاتاپ قويسام بولۇشقا بىرقوناق.(28)

89

ئارىزۇلۇق تويىڭىزغا بارمىساممۇ مەن بىراق،
چومدى قەلبىم سىز بىلەن شاتلىقتا تەڭ چومگەن سىياق.
تۇلپىرىم ئوخچۇپ تۇرار ئوغلاق ئېلىشقا ھەر قاچان،
گەرچە مەن چوڭ بەيگىدىن تۇرساممۇ يۈز يولچە يىراق.

90

بىر ناۋايى، بىر نىزامى سەن ئەگەر بىلسەڭ تولۇق،
سەددى ئىسكەندەر ۋە "داۋۇت" قورغىنىدىن ھەم ئۇلۇق.⑦
مەرتىپەتىڭ، نەزمىڭنىڭ ھەر ۋارىغى، ھەر قەترىسى،
يەرنى گۇمران قىلغىدەك ئوت بىرلە توپاندىن ئۇلۇق.

91

كۆزلىرىڭ سۆلكەت ماكانى، كىرپىكىڭ ئوقيا بىراق،
خۇددى بوت ئىكرامىدەك ياندى دىلىمدا ئىشتىياق...
قامىتىڭ باغۇ ئىرەم، ئۇمرۇم ئۆتەر تارتىپ پىراق،
ئىخ!—ئەشۇ مۇشپىق(29) تىلىڭدىن بىر قوشۇق يۇتسام تاماق.

92

بودرە-دولقۇن چاچلىرىڭغا مەن بولاي يەلكەن تاراق،
مەھلىيا قىلسۇن مېنى چىققان چېچىڭدىن خۇشپۇراق،
بەختىياركەن شۇ چېچىڭنىڭ ئاستىغا موككەن قولاق،
قانچىلىك شاتلىق بېغىشلار، مەنمۇ موكسەم بىرلا ۋاق؟

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تورى

93

تۇكۇرۇك يانماس ئېغىزغا، قايتىدۇ ئەمما ساداق،(30)
ئىز بېسىپ قوغلار سېنى، قاچساڭمۇ ئاتلىق يا، ياياق.
كەلسە پۇرسەت يۇرمىگىل غاپىل ھەۋەسنىڭ كەينىدە،
قۇت شارابىنى ئىچەردە، ئەھدىبىز دەۋرانغا باق.

94

ئەترى گۇلدەك ھوسنىڭىزدە خۇددى رەيھاندەك پۇراق،
قاپ - قارا نازلىق كوزىڭىز چاچىدۇ ئوت - ئىشتىياق،
كورگىنىمدە مەن بىلەلمەسمەن كۇلۇش، يىغلاشنى ھەم،
كورمىسەم قەلبىمدە تىنماي چاقىدۇ چاقماق... بىراق.

95

گۇلگە ئوخشاتسام سېنى، كەلمەس ئۇنىڭدىن نۇر بىراق،
ئايغا ئوخشاتسام سېنى، چىقماس ئۇنىڭدىن خۇشپۇراق.
رىشتىمىز بىر سىنە رىشتى بولسىمۇ، مەنزىل يىراق،
بىر - بىرىگە دىل قوناق بولغاچقا گۇلشەن ھەممە ۋاق.

96

قىپقىزىل كويىنەك كىيىپسەن خۇددى گۈل رەڭگى سىياق،
بىر كورۇپ رەڭ شوئلىسىدىن ياندى باغرىمدا چىراق.
بىۋاپالىق تۇرسىمۇ جادۇ كوزىڭدە ناز بىلەن،
نەئىلاج يەتسە ۋاپاسىزلىق يۈزۈڭگە باشتىراق.

97

ياپرىغى كوپتۇر دەرەخنىڭ غۇنچىسى چەكلىك بىراق،
بەزىدە مىھرىگىيا ⑧ دىن ھەم شىپا قاخشال قىياق...
قايغۇلۇق دەريادا مەن قايىنام بولۇپ ئاقسامۇ گەر،
دوستلۇرۇمنىڭ رايىدىن ئۇتتۇمكى ئارماندىن يىراق.

98

ئاقلىغىڭنى ئاي دىسەم، ئايمۇ ئەمەس، رەڭگىڭچە ئاق،
قامىتىڭ گۈللۈك دەرەخ قىش-ياز چاچار ئۇ خۇشپۇراق.
بارمىغىڭ ناز، كىرپىگىڭ سۈلكەت بىلەن تولغان سىنىڭ
تۈن چېچىڭدىن، كۈن يۈزۈڭدىن ئالدى رەڭ-ئالدى بوياق.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

99

ھىلىگەر توشقان بولۇپتۇ ئىت ئۇچۇن ئاۋقەت ـ ئوزۇق،
ماختىنار موبلۇق لىباستىن قونسا قامخاقـقا توزۇق.
كىم ئادالەت قىلمىسا ئاخىرى ئۆزى ناھەق ئۆلەر...
ئەھدىسىز ئالەم، پەقەت تۇپراق ۋە ئەل ئالتۇن قوزۇق.

100

ساقىيا تۇتقىن شاراپ تولغان قەدەھنى ئەمدى نەق،
ئەكس ئەتسۇن مەيدە سەرۋى قامىتى، ھوسنى شەپەق،
لەۋلىرىم تەككەندە مەيگە، ئۇمۇ كەلسۇن لەرزىگە...
قىلمىسۇن جانان لىۋىدىن جامى مەي ھىچقانچە پەرق.

101

تۇرىدۇ قورقۇنچ سىلىپ تەنھا ھەشەمەتلىك تىرەك،
شاخلىرى گويا دىۋە ئەلپازىدىن بىرىپ دىرەك.
يۈزلىگەن شاپتۇل، ئانارىدىن ئاشسىمۇ گەر ھەيۋىتى،
ئىچى پور بولغاچ ئوتاندىن ئۆزگىگە بولماس كىرەك.

102

بىر گۈزەلكى، ئاق يۈزىگە قايتا قانماي باققىدەك،
ئىشقىۋاز تاھىر سۈپەت دەريا ـ دېڭىزدا ئاققىدەك...
يوق سادا ھېچبىر ناۋا، ھېچبىر مۇقام، مەشرەپ ئارا،
كۆلكىسى جانانىدەك — تەشنا كوڭۈلگە ياققىدەك.

103

سەرۋى قەددىم ـ قامىتىمنى قىلدى خاك چەرخى پەلەك،
باقمىدى زىبا دىلىمگە يەردە يار، كوكتە مەلەك(31)...
ئەھرىمەنىڭ(32) پىرى بەرھەم، نەۋ باھار كۆلگەندە شات،
كۆلگۈسى كورگەن زىمىستان بۇلبۇلۇڭ ئاندىن بولەك.

104

تاغ، مۇنار ئۈستىگە چىقساڭ كورىسەن ئەتراپىنى كەڭ،
بىلىسەن كەتكەن دىيار ھوسنىنى زەن قويغاندا ئەڭ.
ئاڭلىماق ئەمما قىيىن ھەر ھوجرىنىڭ پەريادىنى،
ئىس ـ تۈتەكلەر ئۈستىگە شەلپەر بولۇت سالغاچقا رەڭ.

105

كۈن يۈزۈڭنىڭ تاۋدىن مەڭزىم قىزىل لالە مېنىڭ،
قەن لىۋىڭ قۇيسا شاراپ، لىۋىمكى پىيالە مېنىڭ.
خۇددى گۈلشەندەك سېنىڭ كوكسۇڭدىكى ياقۇت يۈرەك،
مېھرى-شەپقەت ئەيلىسە، ئۆمرۈمدە نە نالە مېنىڭ؟!

106

تال چىۋىقتەك بويلىرىڭدا غۇنچىدەك رەڭدار يۈزۈڭ،
قاپقارا تۈندەك چېچىڭنىڭ قوينىدا ئايدەك ئۈزۈڭ.
يوقمۇ كوكرەك قەپىزىڭدە مىسلى پەرۋانە يۈرەك،
ياكى ئەمادەك پىراق شەمئىنى كورمەمدۇ كوزۈڭ؟

107

سۇبھىدە تاڭغا بېقىپ، خۇشبۇي چېچەكنى تارىساڭ،
قۇش قاناتىڭنى قېقىپ، گوياكى بۇلبۇل سايرىساڭ،
شاخلىرى سۇنماي چىدارمۇ بۇ مېنىڭ سەرۋى تېنىم،
گۈل-چىچەكنى تاقىسىلى ئۈشتۈپ شېخىنى قايرىساڭ؟

108

سۇمرۇقۇم ئەرشى سامادا ئۇينۇتۇپ سەيياره قىل،
يا ـ مېنى كوكتىن قىياغا دەس ئېتىپ مىڭ پاره قىل.
مەشۇغۇم مېھرى شارابىڭدىن تىرىلدۇر — دارى قىل،
يا ـ مېنى بىر جام زەھەردە ئۇلتۇرۇپ سەدپاره قىل.

109

يا قەپەز ئىلكىدە بۇلبۇل، يا ـ تىكەن قوينىدا گۈل،
يا ـ ۋاپا باغىدا يىغلا، يا ـ جاپا تاغىدا كۇل!
كوز يېشى توكمەك ئۇمۇرنىڭ زىننىتى بولغاندا ھەم،
بىلمىدىم خالار مۇشەققەت ئىچره كۇلمەكنى كوڭۇل...

110

نۇر چېچىپ تۇرغان قولۇمدا، مەيدە مەس بولغان باكال،
بولمىسا ئىلاھامى مەيىنىڭ، ئۇ قۇرۇق شىشە ـ شاكال.
چىقمىسا دوستلۇق خېرىدار، جىسمىمىز بىر باغ پاخال،
بۇ ئەقىدەم شەربىتىن خۇشناز قىلىپ ئىلكىمگە ئال!

ئۇيغۇر كىتاب بېكىتى www.uyghurkitap.com

111

لاله - چىھرىڭدىن خۇنۇك، سۇمبۇل چېچىڭ ئالدىدا لال(33).
زوھرەدىن نۇرلۇق كوزۇڭ، قاشىڭنى دورايدۇ ھىلال.(34)
بولسا گەر مەگزىڭ ئانار، لەبزىڭ سىنىڭ بال ئىچرە بال،
نى ئۇچۇن تاپماس يېشىم، ئالدىڭدا مەن قويغان سۇئال؟

112

كىرسە گۇلشەنگە ئۇزۇشكە گۇلنى گۇل رەڭلىك گوزەل،
ئىنسى گۇل(35)دىن قالدى ھەيران باغدا قۇش ئەھلى تۇگەل...
قەلبى يوق گۇلگە تەقەززا تۇرسا گۇللەر سۇلىنى،
نە ئۇچۇن بولغاي گۇناھ، مەدھىڭگە كوپ يازسام غەزەل؟

113

بىر قىيا باقساڭ گۇلۇم! كوز نۇرى بولغايمۇ ھارام؟
لەۋزىدىن قۇيساڭ شاراپ، مەي غەزنىسى بولغايمۇ كام؟
باش قويۇپ ھوسنىڭگە كوپ يىل تاپمىدىم كوز ياش بىلەن—
زەپىرەڭ مەگزىمنى يۇماقتىن بولەك ھېچبىر ئارام...

114

نامىڭىز بىرلە كوزۇمگە كەلدى تەڭ مەرھۇم ئاتام،
ئەسلىدىم ئۇسمۇر چېغىمنى تولدۇرۇپ چىن ئېھتىرام.
ئۇچتى تورغاي شۇ قەپەزدە سايرىدىم كاككۇك بولۇپ،
زەينىۋىم قوغۇن قېقى، قاندەك ئانار، شىرىن قىيام.

115

مىسرىنىم كەستى قولۇمنى، مېنى ئالدى تايغىنىم...
مىڭ قاداق يىڭنە ئۇسۇپ، سانچىلدى تاققان قالقىنىم.
ھوكۇرەپ شىردەك يىقىلدىم، ئۇچمىدى قەلبىم شېمى،
تاڭ ساباسىدا شەپەق پۈركەر جاھانغا يالقىنىم.

116

قەھرىماننى ئانا يۇرت تۇغقان، بۇنىڭدا يوق گۇمان،
قەھرىمان بەرپا قىلۇر ئۇز يۇرتىنى ساقلار ئامان.
تۇغسا باتۇرنى ۋەتەن، تۇققاي ۋەتەننى قەھرىمان،
بىل ۋەتەن مۇردا ئەمەس — بىجانۇ، بىئەرك، بىزۇۋان.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

117

شاتلىقىمدا ھەر كۈنى كىرسەم ئەگەر جەننەتكە مەن،
قايغۇدىن دوزاق ئىچىگە بەزىدە پەيۋەندىمەن(36)...
ئىككىسى دەۋران قىلۇر كۈن-تۈن كەبى ئۆمرۈم ئارا،
بەزى شاھدەك، بەزى قۇلدەك ياشىدىم بىر تەندە مەن.

118

بولمىسا ئىلھامچى جانان، جامىدىكى مەي مىسلى قان،
بولمىسا باغرىمدا ئوت، جانانىمۇ بىر بۇت ئوخشىغان،
بولمىسا سەۋدا ئىشق، تەمسىز قورامتاش بۇ جاھان،
بۇتقا جان، تاشقا گۆھەرلىك بەردى ئۇ-ئىشقى پىنھان.

119

باغنى كۆيلەپ ئالىمدىم بىرئازمۇ گۈلنىڭ بەھرىدىن،
چىقمىدىم يۇلغۇن سۈپەت چول ئوركىشى، ئوت بەھرىدىن.
نەزمىدە قىلماق تەپەككۇر بولدى زېھنىم زىننىتى...
ئېھتىيات قىل دەيدۇ دىل: تىلسىز غەزەپنىڭ نەرىدىن(37).

120

لالەنىڭ خوش نازىدىن ئەقلى - ھۇشۇم بولدى جۇنۇن،
مۇترەبىم(38) شوخ سازىدىن ئەنقا قۇشۇم بولدى جۇنۇن،
مەن كىرىپ گۈلشەن ئارا قىلسام ھىكايەت ئىشقىدىن،
تېخى كورمەي گۈل يۈزۈڭنى مۇڭدۇشۇم بولدى جۇنۇن.

121

ئەي قەلەم تىزسام سىيا رىشتىڭگە سوزلەر گەۋھەرىن،
ۋەسلى باغىغا ئۈچۈرسام، دەشتى ھىجران كەپتەرىن.
بىلمىدىم گەردونى ئالەم(39) ھىجرىدىن بىزار ئەمەس،
زەۋقىمىدۇر تولدۇرمىغى ھەر پەسلى ھىجران دەپتەرىن.

122

ئۆزگىلى كىرسەم چىمەنگە، ھوسنىلەر ئانارىدىن،
چوچىدىم بوينۇڭدىكى مارجان تىزىلغان دار - دىن...
قەترە مەي ئىچمەك بولۇپ، سۇنسام لىۋىمنى چەشمىگە،
قورقىمەن ۋەسلىڭنى دەپ كويىمەككە دوزاخ نارىدىن(40).

www.uyghurkitap.com

123

مەن گۈلۈستان ئىچرە كىرسەم سەن ئۇنىڭ گۈلنارى سەن،
مىڭ گۈزەللەر بەيگىسىدە سەن ئۇنىڭ سەردارى سەن
گەر پۈتۈلگەن بولسىمۇ غۇربەت بولۇپ قىسمەت ماڭا،
مىڭ مەئىشەت باغىدىن ئۈستۈن كۆڭۈل گۈلنارى سەن.

124

ئۇنتى كوپ يىل نۇر ئالالماي، ھوسنىڭىز ئاپتاۋىدىن،
قايتمىدى بىردەم ئەقىدەم سۆيگىڭىز گىرداۋىدىن،
گۈل سۇرۇختەك (41) ئىچمىسەمۇ باغى پىردەۋس ئابىدىن،
قىزىرىپ يۈلغۈن چىچەك ئاچتىم ھارارەت تاۋىدىن.

125

ئەشۇ ناكەس ئەپسۇنىنى ئوقۇغان تەتۈر ئۇكۈن،
نامىلىق ئىقرار بىلەن گۇم بولدى كوپ يىللىق تۈگۈن...
مەن قۇياشقا تەلمۈرۈپ كۈتكەن ئىدىم تاڭ لۇتپىنى،
ئورلىدى باشىمنى ئاسمانچە قىلىپ قەلبىمدە كۈن.

126

قارىلاپ سۇمۇرۇقنى قاغا، ئۇزىنى زىننەت بىلەن —
بېزىمەك بولدى تالاي ئىبلىس زۇۋان توھمەت بىلەن...
قاپ-قارا داغ سۈركىمەك ياقۇتقا چوڭ بىمەنىلىك،
قالىمەن سىزگە يەنە قەلبىمدىكى ھورمەت بىلەن.

127

ھۆسنى تەختىدە تۇرار، بىر نازىنىن شاھى جاھان،
زۇلپى زەنجىرىدە بەنت، ئالدىدا بىر ساھىپ قىران.
ئىشقىدىن ئوت ياندۇرۇپ تۇرسا ۋاپاسىز قاشلىرى،
كوزىدىن كەۋسەرنى ئىچكەي ئاھۇ يەڭلىغ مېھرىۋان.

128

ساق يېرى يوقتۇر دىلىمنىڭ دىلبىرىمنىڭ دەستىدىن،
ئۆرتىنەر جان، ئۆتسە ئۆيناپ... بۇ گۈزەل چوڭ رەستىدىن،
ئايرىما بىردەمۇ تەگرىم، لەۋزى قەن پەيۋەستىدىن،
ساقلىغىن ئۆلپەتلىگىدىن بىۋاپا ناكەستىدىن.

129

قەدرىگە يەتمەك ئۈچۈن قىينال ئۈنىڭ دەردىدە سەن،
بەرقارار تۇر بىر ئۆمۈر، بەخشەيلىگەن ئەھدىدە سەن!
مەيلى كۆلپەت ياكى راھەت قىينىسۇن يا، ئالدىسۇن،
تاغ كېسىپ پەرھاد كەبى ياشنا گۈزەل بەھرىدە سەن.

130

شۇم لەھەك چايقاپ دېڭىزنى قانچە ئۈپقۈن قوزغىسۇن،
ئەژدىھا ھۆلاپ ساماغا چاك سېلىپ ياپسۇن جىددۇن،
يەر ۋە كوكنى تولدۇرۇپ ئالەمگە زەر چاچقاي قۇياش،
چۈنكى تارىخ تاك باھارى ئالدىدا تۇرغان بۈگۈن.

131

زەئىپىران رەڭگىم قىزاردى تاك شەپەق ئىلھامىدىن،
ئىچتى بۇلبۇل شەربىتى شەبنەمنى گۈلنىڭ جامىدىن.
يۇلتۇزى ساپ-ساپ ئۈزۈمدەك ئاشۇ ئاسمان تەكتىدە(42)،
جۇرئىتىڭدىن بەخت تىلە، كۆتمە پەلەك ئىنئامىدىن.

132

بىر زامان بولدۇق يېنىمدا، سىردىشىم يارىممۇ سەن،
ھەم مەدەتكار، ھەم خۇمارىم ھەمدە گۈلزارىممۇ سەن...
ئارزۇيۇم جامىغا ئاغۇ قۇيۇپ قەست قىلغۇچە،
ئاشكار بولساڭچۇ، باشتا جاللىتىم، دارىممۇ سەن.

133

بۇلبۇلۇڭ شەيدا بېغىڭغا، گۈلباھارىم قايدا سەن؟
گۈلرۇخىم(43) — ئەي سەرۋى زىبا، لالىزارىم قايدا سەن؟
سويگۈدىن تاشتى دىلىمدا ئارزۇلار دولقۇنى...
كەتتى ئاھ سەبرىم مېنىڭ، سەبرى قارارىم قايدا سەن؟

134

بىر پەرى چىقتى ئىشىكتىن ھۆسنى گۈل پەيزى بىلەن،
كوكرىگىدە ئىككى تەخت، يىگانە شاھ پەرىزى بىلەن.
مەن تەئەججۇپ ئەيلىدىم، بىلمەي مۇھەببەت دولىتىن —
شاھىلار ئاۋارە چولدە تەخت ئۇچۇن نەيزى بىلەن.

135

چاچلىرىڭ ئۈينايدۇ كوكسۈڭدە سېنىڭ سۈلكەت بىلەن،
كۆلدى غولامانلىقتا بەختىم ھور كەبى ئۇلپەت بىلەن.
ئەترى گۈلدەك رۇمكىدا مەي تۇتمىغىم بولدى نېسىپ،
رۇمكىلار مەيلى سويۇشسۇن ۋەزنى چوڭ ھورمەت بىلەن.

136

لەرزىگە كەلدى دىلىم "شەيىخ سەئدى"نىڭ داستانىدىن،
بىر زامان ئالەمنى خۇشبۇي ئەيلىگەن "بوستانى"ىدىن. ⑨
كەينىدىن ئىچتىم شاراپ مەن"جامى"نىڭ مەي جامىدىن⑩،
چىقمىدىم يىللارغىچە قوش "خەمسە"نىڭ زەركانىدىن.⑪

137

سوز غەزنىنەم كەلدى ئاجىز، قەددىڭىز تەسۋىرىدىن،
گۈلباھارىمغا ئىبرىشتىم مىھرىڭىز تەسىرىدىن...
ئەترىگۈلنىڭ بەرگىگە ئاقىل كىشى سۈرتمەيدۇ رەڭ،
ئەڭ گۈزەل نام سىزگە ئىنئام ئەسرىلەر تەھرىرىدىن.

138

دىلغا سەن بىر كاتتا ئارام، ھەرقاچان كۆلگەڭ بىلەن،
چۆل چىمەنزار بولدى گويا مېھرىۋان كۆلگەڭ بىلەن...
ئاي يۈزۈڭنىڭ قەلئەسىدە ئىككى قاش جەڭ ئۈستىدە—
تۇرسا ھەم، دەرھال ئىناق نازۇك زۇۋان كۆلگەڭ بىلەن.

139

غۇنچىدەك مەڭزىڭ قىزاردى بۇلبۇلۇم خەندانىدىن،
دىل كورۇپ بولدى خالاس، غەم - قايغۇنىڭ زىندانىدىن،
گۈل ۋىسالىڭ تۇرسىمۇ ئالدىدا نۇر شوئلا چېچىپ،
ئالمىدىم قەنتۇ - گىزەكنى لەۋزىڭىز قەندانىدىن.

140

بىر پەرى چۈشتى سامادىن، مېنى قان قىلماق ئۈچۈن،
باغرى كوكسۈمنى قىبشىنىڭ قايچىدا تىلماق ئۈچۈن.
ھوسنىنى مەن تۇتىيا بىلسەم كوزۈمگە ئۇ، بىراق،
قانلىرىمدىن لاك - خىنە قىلماق ئىكەن تىرناق ئۈچۈن.

www.uyghurkitap.com

141

چىقمىغايسەن ئەي گۈزەل، پىنھان بولۇپ رەستىگە سەن.
ياكى پەيۋەنىۇ ئۈزۈك سەۋدايى ئىشق دەستىگە سەن؟
شۈنچە رەڭگىنگدىن جاھان لەززەت ئالالماس بىۋاپا،
ياكى چۈشكەنىۇ بولۇپ بەنت جادۇنىڭ قەستىگە سەن؟

142

قىلدى گۈليار كىرپىكىنىڭ زىخچىسى دىلنى ماكان،
تىلدى قاشىڭ قايچىسى باغرىىنى شەمشەر ئوخشىغان.
دادۇ-پەريات-چىن مۇھەببەت بابىدا شەرمەندىلىك،
ئۆتتىن ئالدىڭ، سۇغا سالدىڭ، قىلدى قەستىڭ قەھرىمان.

143

ئالسا بۇلبۇل ئىچكىلى شەبنەم مېيى، جام لالەسىن،
قان ئىچەر تەن تولدۇرۇپ، ھەردەم يۈرەك پىيالىسىن.
شۈنچە دىدار داسقىنىدا خوش تەۋەرۇك مەي ئىچىش،
يادلىماڭ رىزۋاننى سىز، چەكمەي جەھەننەم نالەسىن.

144

بىر گۈزەل ئۇتتى كوچامدىن كۆرسۈتۈپ رۇخسارىسىن،
يەلپۈنۈپ تۇرغان چېچى چەكتى كوڭۈلنىڭ تارىسىن.
قايتا كۆرمەك ئىستىسەم، ئۇندىن يېقىن پۇرسەت ئارا،
بىر ئۆمۈر چاغلاڭ،— دىدى دىلبەر،— ۋىسالنىڭ ئارىسىن.

145

مىسلى ئۇچقۇن قار چىچەكتەك پەسلى قىش ئاق قانىمەن،
جۈت - شىۋىرغان، قەھرىتاننىڭ بىسگۇنا قۇربانىمەن.
گۈل - چىچەك بوي كۆرسۈتۈر پەسلى باھار رەڭدار بولۇپ،
تەرپىم سورىساڭ ھاياتلىق چەشمىسى— زەركانىمەن.

146

شاھى سۇلتان دىلخۇمار، سىزدىن ئېزىز بولغان قاچان،
قايسى دىل مەنچە مۇھەببەت شەۋقىغە تولغان قاچان،
بىر قىيا باققان شۇ "سىر"نى، ساقلىدىم بىر قەرىنچە،
ياش توكەر شام ھالىنى شەمئى ساما(44) ئۇققان قاچان؟

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

147

مىڭ پاراگەدىن ئاشتى قەدرىڭ، جىلۋىدە سۇرمەي زۇۋان،
بال كىيىملىك ھىلىدىن سەندە كورۇنمەس ھېچ گۇمان.
بىر ئەقىدە، بىر ساداقەتتىن يورۇپ تۇرغاچقا دىل،
ئەقلىمىز بولمايدۇ ئەما، باسسا ئالەمنى تۇمان...

148

توسسا مەگزىننى پەرى شاپتۇل چىچەك رومال بىلەن،
ئىككى قاشىنىڭ لەشكىرى سۇلھى قىلۇر بىر خال بىلەن...
كوزلىرى ئەپسۇن(45) ئوقۇپ، گەر قىلسا مەجنۇن قورقمىغىن.
لەۋلىرى لۇقمان ئۇنىڭ مەلھەم ياسايدۇ بال بىلەن.

149

رەڭمۇ-رەڭ گۇللەر ئېچىلدى خۇش باھارنىڭ تەپتىدىن،
تولدى بۇلبۇل قەلبى زوققا گۇل-چىچەكلەر تەپتىدىن.
ئاشۇ كوكنار زەھرىنى بىلسەم سىينىگدە باشتىراق،
كورمەس ئەردىم، سويمەس ئەردىم، چاقماس ئەردىم قەنتىدىن.

150

ئاي دىسەم سەن ئاي ئەمەس، ئاق لايىغا چۈشكەن شوئىلا سەن،
قارچىغا كۆزلۈك دىسەم، گوياكى قەلبى كورلا سەن.
مەن سېنى ئالتۇن قەدەھ ـ جام دەپ بىلىپ قۇيسام شاراپ،
قىممەتى ئىخلاس كۆتەرمەس، چىغدا ئەشكەن چويلا سەن.

151

بولمىدىم ياكى مۇيەسسەر كۆرگىلى "لۇقمان"نىمۇ،
ئىچمىدىم تەڭ يا، ئىبنى سىنا بىلەن بىر جامنىمۇ⑫،
شۇ ئېزىز شەمشى ـ چىراققا تەلپۈنۈپ پەرۋانىدەك،
كاج كېلىپ شۇم تەلىيىم سالدى رەقىپ ھىجرانىنىمۇ.

152

«بۇدىگە خۇرسەن بولۇپ، غەم قىلمىغىن نابۇدىگە،
كىم تەلەپتىن قالمىدى، ئاخىر يېتەر مەخسۇدىگە»⑬.
ئۇنتىما زاھىت خالايىقتىن ئۈمىت كۈت ھەر زامان،
بەخشىتىپ ئۇتكۈزمە گوھەر ئۆمرىنى مەبۇدىگە.

153

كويمىسەم مەلئۇن دىمە، كويسەم ساڭا مەجنۇن دىمە،
كويمىگىم ئومرۇمچىدۇر، ھەرگىز ئۇنى بىر كۈن دىمە.
تەلىيىمنىڭ يوقدىن كويدۇم، سېنى بىر سويمۇدۇم،
گەر نېسىپ بولسا نىگار سويسەم لىۋىڭنى "ئىم" دىمە

154

بىر گۈزەل كەلمەكتە باغى بىرلە نازى ھوسنىدە،
قوزغۇتۇپ زوق دولقۇنى، كورگەن جېمى كوز ئۈستىدە،
مەۋج ئۇرۇپ تۇرسا گۈزەللىك ئۈلگىسى گۈل كوكسىدە،
ئەكسىتەر يۈكسەك زەپەرنىڭ شاتلىغى كۈلكۈسىدە.

155

ئاق يۈزۈڭنى ئاي دىسەم، ئاي نە قىلور يول ئۈستىدە،
ئاي ۋىسالىڭ بەرق ئۇرۇپتۇ لالە رەڭ گۈل ئۈستىدە،
لالە گۈل دەپ قونسا بۇلبۇل، كويدى ئۇ، پەرۋانىدەك،
بولمىساڭ ئوت نە قىلور يالقۇنى بۇلبۇل ئۈستىدە؟

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

156

كورۇنەر تۈن تەسۋىرى رەيھانۇ-سۇمبۇل چېچىدە،
گۈل يۈزى گوياكى ئاي تۇرغان يېنىپ تۈن كېچىدە.
تىلسىمى قۇدرەت ماكان ئوخشار ئۇنىڭ ئاھۇ كوزى،
سەبر ئېتەر ئالەمنى كۈندەك قىپ-قىزىل رەڭ ئىچىدە.

157

گايى ئىمساق، گايى ھۇقۇش، گايى ئەژدار رەڭگىگە،
ئۆزگىرىپ ناكەس بۇلۇت، كوپ قۇتردى ئۆز مەيلىگە.
ئاي بىلەن چولپاننى نابۇت ئەتمەكى مۇمكىنمىدى!؟
نۇر چېچىپ تۇرسا قۇياش چەكسىز ئۇپۇقنىڭ كەيىنگە!؟

158

ئۆتتى بىر قەرنە چېلىش بىرلە كۆرەش... جەڭ ئۈستىدە،
بولدى مەلۇم دوست ۋە دۈشمەن ھەركىشىنىڭ قەلبىگە،
زوق بىلەن سالساق نەزەر كەلگۈنچى ئۇ زور قەرنىگە،
قانچە ئورنەك دىلدا گۈللەر قوشقىنى يەر ھوسنىگە.

ئۇيغۇر كىتاب تورى بېكىتى
www.uyghurkitap.com

165

ئاڭلىغانىتىم بۇ گۈزەلنىڭ تۇت تەرەپتىن داڭقىنى،
شەنبگە ياققان ئىدىم، ھەر كۈندە ئىسرىق داڭقىنى.
ئول پەرى ئويناپ ئوتتۇپ، يا چاچمىدى باشىمغا زەر،
ياكى گۈلزار لەۋلىرىدىن يەشمىدى دىل چاڭقىنى.

166

يا، ھالاكەت دېڭىزى دەيمۇ ئىشق تەبىرىنى؟
ئەسگە ئالغاندا مۇھەببەت سىھرىنىڭ تەدبىرىنى.
يا، لەتاپەت(46) گۈلشىنى دەيمۇ ئۇنىڭ تەسۋىرىنى؟
ھىچ كىشى قىلماس تەسەۋۋۇر سۆيگۈسىز تەقدىرىنى

167

تاكى مەلئۇن ئەپسۇنى، قىلغان ئىدى تايغان مېنى،
قەۋمىگە قالقان بولۇشنىڭ قەستىدە قۇربان مېنى...
ئىت ھىساۋى ئوتكۈزۈپ بىر قەرنىنى كوردۇم بۇگۇن،
ئاقىۋەت قىلدى ئادالەت قايتىدىن ئىنسان مېنى.

168

يۈزلىرىمدۇر بەرگى گۈل، قان تامچىسىدۇر شەبنىمى،
بى خەۋەر مەن ئۆزگە غەمدىن، ئۆز غېمىمدۇر ئەل غېمى؛
بەنت ئېتمىسە قاپقا غەملەر—بولسا ئەل غەمدىن خالاس،
تەننى قاپ قىلسام يىغىلسا، خەلقارا غەملەر جېمى.

169

بىر پەرى ئۆتتى يېنىمدىن ئاي قىلىپ رۇخسارىنى،
نازۇ ـ سۈلكەت بىرلە گويا تولدۇرۇپ گۈلزارىنى.
جەننىتى زاھىدنى(47) كوردۇم، نە كىرەك تەقۋايى باغ،
لەۋلىرى بىھۇش قىلۇر سالماي تۈرۈپ كوكنارىنى.

170

مۇنچە قەيسەرلەر ئىچىدە نادىرى ئەسئەت(48) ئىدى،
كوتىرىپ مەشئەلنى ئاخىر كويمىگى قىسمەتمىدى؟
كۈلدى كوكلەم كوز يۇمۇپ ياتقاندا گۈلشەن بۇلبۇلى،
بولسا ھىس گۈل قەلبىدە، بۇ، يەتكۈلۈك ھەسرەت ئىدى.

www.uyghurkitap.com

171

گەرچە "ئىبلىس" ئاتسا ئۇقنى، تۇگمىچە قالقان بولاي،
سۇغا غەرق بولسا "يۇنۇس"⑭ شۇڭغۇپ ئاڭاچورتان بولاي.[49]
مەيلى جادۇ ھىلىسىدىن بىر مەھەل قايغان بولاي،
ساھىبىم[50] "ئەپسۇن" نى ياندۇر، تۇتىدەك خەندان بولاي.

172

قۇغلىدى ئىللىق سابا مۇزدەك تەكەببۇر دەلۋىنى[51]،
گۈل، باراڭلار قاپلىدى مۇنبەت ئېتىز ھەم چەللىنى.
مىڭلىغان رەڭدار چىچەكنى سۈيۈنۈپ كوردۇم بۇگۈن،
كوز يۇمۇپ قىلدىم مۇجەسسەم بۇ باھارنىڭ قەدرىنى.

173

سۇرۇلۇپ ماڭغاندا تۇزدەك چاچلىرىڭنىڭ قۇيرىغى،
قىلدى سەر خۇش خۇددى سەندەل ئەشۇ زۇلپۇڭ پۇرىغى،
قاپ-قارا تۇندەك چېچىڭدىن تىڭرىقىپ تۇرسام بەھۇش،
دەل زىيا بەردى دىلىمگە ئاي يۈزۈڭنىڭ يورىغى.

174

چاچلىرىڭ سالدى تېنىمگە سۆيگۈنىڭ زەنجىرىنى،
كوزلىرىڭ قىلدى نامايەن، كوكرىگىمگىنىڭ سىرىنى ...
ئىچمەيىن ئالەم ئارا لەب جامىدىن بىر قەترە مەي،
كىم قىلۇر مەندەك پىدا، ئىشقىڭغا ئۆز تەقدىرىنى!؟

175

بىر پەرى چىققى ئىشىكتىن سەل ئېچىپ دىدارىنى،
يەلپۈنۈپ تۇرغان چېچى توستى ئۇنىڭ رۇخسارىنى،
قايتىلاپ باقماقتا دىلنى چۇلغىدى زەۋقى ھەۋەس،
كىپىنەكتەك سەيلىتىپ يۈرسەم دىدىم گۈلزارىنى.

176

گەر ئاتام بىرلە ئانام بولسا تېنىم ئىنئامچىسى،
روھلىرىمغا روھ قوشار ئۇستاز ئۇنىڭ ئىلھامچىسى،
بەتلىرى قامۇس ھاياتنىڭ ئاز ئەمەس ئۇنـتۇلغىنى،
گەر ھاياتىم بولسا شام، سىز دەل ئۇنىڭ ئوت يالچىسى.

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى
www.uyghurkitap.com

177

بەزىدە ھىجراننى سالسا، تاغ ۋە دەريا ۋادىسى،
بەزىدە رۇخسار مۇساپە دەستە گۈلنىڭ ئارىسى.
گەرچە ھىجراندىن سوزۇلسا، رىشتىمىزنىڭ تارىسى،
شات جامالىدىن يېتەر ئەۋجىگە داستان پارىسى.

178

زېھنىڭىز چوڭقۇر دېڭىز، ئېرپان ئۇنىڭ زور ئۆركىشى،
مەنىدار ھەر لەۋزىڭىزدە يالتىرار گوھەر تېشى.
باغرىڭىز ئىللىق ماكان، سەزگەي ئۇزىنى ھور كىشى،
ھىجرىڭىز ھەم ۋەسلىڭىز قوزغايدۇ ئوخشاش كوز يېشى.

179

بىر پەرىكەن، ھوسنىگە باقسام قاچۇردى يۈزىنى،
ئۆسكىلەك كىرپىكلىرى مەندىن يوشۇردى كوزىنى.
ئىشتىياقىدىن بىمار بولسام شىپا ئەيتۇر ھەكىم (52)،
ئاڭلىماق پەرزدۇر گۈزەلنىڭ نازۇ - ھېكمەت سوزىنى.

180

بىر زامان مەي بىرلە قەلبىم شادىمان ئولسا ئىچەي،
بىر كۆلۈپ ئالەمدىن ئوتمەككە كۆڭۈم تولسا ئىچەي...
سۈرئتى گۈلزارغا ئوخشاش لەۋزى بال مېھمان بىلەن،
لالەرەڭ مەينى تۈتۈپ، ھەتتا زەھەر بولسا ئىچەي.

181

گۈلچى قىز كوردىمكى ھەيھات! قولىدا گۈل دەستىسى،
بولدى گۈلزار شۇ چىمەندىن بۇ شەھەرنىڭ رەستىسى...
گۈلچىگە زوقلاندى كوزلەر، گۈلگە چۈشمەستىن نەزەر،
تەڭ كېلەلمەس گۈلچىگە ھېچقايسى گۈلنىڭ بەستىسى(53)

182

بىر پەرى ھوسنى-جامالى مېنى مەپتۇن ئەيلىدى،
سولدۇرۇپ بەرگىمنى، گۈل سىنەمنى(54) ئۇ، خۇن ئەيلىدى.
ئىشق ئارا ئاندىن نىجات كۈتسەم، دىلى تاشتىن ئوتەر...
ھوسنى شوھرەت بەيگىگە جىسمىمنى پەيتۇن ئەيلىدى.

183

گۈل ئېچىلماس بولمىسا ياپراق بىلەن گۈل شاخچىسى،
ئەر كوكەرمەس بولمىسا پەرۋىشچى باغۋەن، باشچىسى.
مەيلى ئۇستاز، مەيلى ئۇلپەت بارچىسى قىممەت، بىراق،
ئۆزىنى بىلمەك كىشىنىڭ بىر ئۆمۈرلۈك ساقچىسى.

184

كوينىگىز مىسلى ياپراق، يۈزىڭىز گۈل غۇنچىسى،
بەرگىڭىزگە تامچىغاندۇ كوز يېشىمنىڭ ئۇنچىسى؟
گەرچە چاقماقنىڭ ماكانى بولسا ئوتلۇق كوزىڭىز،
چاچ باراڭلىق لىۋىڭىز ئۇسسۇزلۇغۇم سەگۈنچىسى.

185

ھوسنىڭىز ئەكسى ئەتسە گۈلنى، ھالىتىم تەسۋىرى مەي،
شۇ خوشاللىق پەيتىدە غەم-قايغۇ، كۈلپەتتىن كېچەي.
قويسا ھىجران ئىككىمىزنىڭ ئارىغا گەر تاغ-داۋان،
شۇ تەۋەرۈك رۇمكىغا لىق تولدۇرۇپ كوز ياش ئىچەي.

186

هوسنىڭىز ئەسلەتتى گويا بەشكىرەم گۈلزارىنى،
چېچىڭىز ھەر يان ئىغاڭلاپ، چالدى رىشتىم تارىنى...
بولسا مەجرۇھ كوزىڭىز ئۈچقۇنىدىن باغرىم ئەگەر،
سۈرمە كىرپىك بىرلە تىككەيسىز مۇھەببەت يارىسى...

187

كوزلىرىڭىزنىڭ قارىسى — بولدى دىلىمنىڭ يارىسى،
ئىدرىكىم بولدى ھامان گۈل قامىتىڭىزنىڭ سايىسى...
بىلمىدىم قاي كۈن بولۇپمەن مۇپتىلا بۇ سۈيگىگە،
قىلدى ئوت تەننى كوزۇڭ بەرقى - چېقىلداق پارىسى.

188

يار ئويى مەيخانە بولسا، باغۇ - ئايۋاندىن كېچەي،
شىرنىنىم ۋەسلىنى دەپ، تاغلار ئېشىپ، دەريا كېچەي،
جادو كوز ناز ئىشلىتىپ، گەر تۇتمىسا شەربەت ماڭا،
لەۋلىرىنىڭ جامىغا لىق تولدۇرۇپ ئاغۇ ئىچەي.

189

ئارغىماقتەك ئويناپ ئۆتسەڭ، يار ساڭا مەن يول بولاي،
چاچلىرىڭنى سۇغا سالساڭ، سۇيى زۇمرەت كول بولاي،
ھىدلىساڭ گۈل غۇنچىنى، باغىڭدا خۇش بۇي گۈل بولاي،
سۆيگۈدىن قەلبىڭدە ئوت يانسا كۆيۈپ ھەم كۈل بولاي.

190

دەستە-دەستە گۈل تۇتۇپ، تۇتماي گۈلۈستان نارىنى،
چەشمە-چەشمە ياش توكۇپ، بىلمەي كوڭۇل خۇمارىنى.
بىلمىدىم شەمشى چىراققا قەدىرسىز پەرۋانە سەن،
بىلمىدىڭ ئەسرارى ھىكمەت سەرپ ئېتىپ كۈچ بارىنى.

191

ئۆچكىنى چاقماق بولۇپ، سۇندۇردى گوھەر تاشىنى،
بەختسىز شاھىت بولۇپمەن كورگىلى كوز ياشىنى.
يا، ئارامگاھ تاپمىسام يەڭگىتكىلى غەم باشىنى،
قايدا بولسۇن زوق، ماجال سىزماققا كىرپىك قاشىنى.

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى
www.uyghurkitap.com

192

بىر قولۇم گۇمران قىلۇر، قورقۇنچى سالغان دارىنى،
بىر قولۇم بەرپا قىلۇر يەر ئۈستىدە گۈلنارىنى.
گەرچە ئالەم تولسىمۇ، جەڭگۈ-جېدەل توپانىغا،
ئەژدىھانىڭ ئىلكىگە بەرمەس بەشەر(55) سەييارىنى.

193

بىر كۈلۈپ گۈل كورسۇتۇپ، سانچىلدى نامەرت تىكىنى،
كويدۈرۈش پەرۋانىنى بولدى چىراقنىڭ ئەتىكىنى،
شۇنچە نازلىق ھىس بىلەن چۈشسەم ئۈممەت دەرياسىغا،
پاتتى قۇمغا بىراۋان ئۆمرۈم كارابى يەلكىنى.

194

سەككىز ھەپتە سەئىدنىڭ سەككىز قىسىم گۈل بابىنى —
زوقلىنىپ كورگەندە ئىچتىم جەننەتىدىن ئابىنى...
نەزمىڭىز بىرلە ھىكايەت چەكتى قەلبىم تارىنى،
ئۈيقىغا قانماي كوزۇم ئالدى قىزىل ئوت تابىنى.

195

ياشلىغىڭ ئۆتتى سېنىڭ بىلمەي گۈلۈستان قەدرىنى،
بىر زامان ھەسرەت بىلەن تارتتىڭ زىمىستان دەردىنى...
گەر ھاياتىڭنى سېنىڭ بولسۇن خازانسىز گۈل دېسەڭ،
بىر ھەۋەس،بىر زوق بىلەن ئۈزدۈرمە بوستان بەرگىنى.⑮

196

قالمىدى ئەستە شاراپ، نېمەت ۋە سازنىڭ ھېچبىرى،
چىم ئاياق يول ئۈستىدە ئۇچراشمىدى يا، بىر پەرى.
چەشمىزارىڭدىن ماڭا ھاسىل كوزۇم ئەمالىغى...
ۋاقتى يەتسە نەۋ باھار تۇلپار تۇياقتىن ئىلگىرى.

197

گۈل قېشىدا ئولتۇرۇپتۇ چېچى سۇمبۇل بىر پەرى،
خۇددى چەشمە بولسا گۈلزار، ئول پەرىدۇر كەۋسەرى.
بۇ مېنىڭ كوكسۇمدىكى موسكۇل — يۇرەكمەس، بەلكى ئۇ،
بەتلىرى مەدھىڭگە تولغان بىر قويۇننىڭ دەپتىرى.

198

بىر پەرى كىردى ئىشىكتىن يەلپۈتۈپ رومالىنى،
سۇندى پەتنۇس ئۈستىدە شەربەت قۇيۇپ پىيالىنى،
ئۇنتۇدۇم شەربەتنى بەنت ئەتكەچكە ئەقلىمنى سەنەم،
يەر بېقىپ كۈلدى گۈزەل كورگەچكە مىھمان ھالىنى.

www.uyghurkitap.com

ئىزاھلار:

(1) ئىقتىدا — ئەگىشىش، مەقسەتداشلىق.

(2) قەرن — مەلۇم بىر مۇددەتلىك زامان.

(3) مەھلىقا — ئاي يۈزلۈك مەھبۇپ.

(4) بىزىيا — يورۇقسىزلىق.

(5) بۇلبۇلگويا — ئەپسانىلاردا ئېيتىلىشىچە، ئادەمدەك سۆز-لەيدىغان قۇش.

(6) ساما — ئاسمان.

(7) نىدا — ئاۋاز، چاقىرىق، تووۋلاش.

(8) جۇنۇن — ساراڭلىق.

(9) خۇن پۇرۇش — قان ساتقۇچى.

(10) مەي پۇرۇش — مەي ساتقۇچى.

(11) پوتا — بەلۋاغ. بۇ يەردىكى زەرپوتا ئالتۇن كەمەر مەنىسىدە.

(12) سۇخەن — سۆز. شىرىن سۇخەن — تاتلىق سۆز.

(13) تۇرپە — ئاجايىپ، غەلىتى، قالتىس.

(14) زۇلپىخار — راۋايەتلەردە ئېيتىلىشىچە ھەزرىتى ئەلىنىڭ مەخسۇس خىسلەتلىك قىلىچى، بۇ يەردە ئۇۋغا يارارلىق قورال دېمەكچى.

(15) سىماسى — يالتىرلاش، ئالامىتى، نامايان بولۇش نىشانىسى.

(16) مەبۇت — ئىبادەت قىلىنغۇچى، تەڭرى.

(17) ئىبتىكاپ — بەلگىلىك مۇددەت بويىچە ئىبادەتخانىدا ئىلتىجا بىلەن ئولتۇرماق

(18) بەيئەت ـــ تەسلىم بولوش، تەۋە بولوش، قول بېرىش ۋە ئىختىيار قىلىش.

(19) ئۈز ــــ چىرايلىق دېمەك.

(20) مەرھەبا ــــ خۇش كەلدىڭىز دېگەن سوز.

(21) قۇت ــــ بەخت، بەرىكەت.

(22) لەزىز ــــ شېرىن.

(23) بەرگىم ــــ ئەسلى يوپۇرمىقىم دېگەن بولۇپ، بۇ يەردە رەڭگى - رويۇم دېگەندىن كىنايە.

(24) ئىستىقامەت ــــ بىر ئىش بىلەن مۇھىم مەشغۇل بولۇش.

(25) هۇما ــــ چوچەك، ئەپسانىلاردا ئېيتىلغان بەخت قۇشى.

(26) نۇھ ئەلەيھى سالام ــــ رىۋايەت قىلىنىشىچە، 3 مىڭ يىل ئۆمۈر كورگەن ئىكەن.

(27) جەزب ــــ ئۆزىگە تارتىش.

(28) قوناق ــــ قوندۇرۇلغان كىشى، مېھمان مەناسىدا.

(29) مۇشپىق ــــ شەپقەتلىك، رەھىمدار، مۇلايىم.

(30) ساداق ــــ ياچاقنىڭ ئوقى.

(31) مەلەك ــــ پېرىشتە.

(32) ئەھلىمەن ــــ دىۋە، شاياتۇن.

(33) لال ــــ هەيران بولۇش، تۇرۇپ قېلىش.

(34) هىلال ــــ 2 - 3 كۈنلۈك يېڭى چىققان ئاي.

(35) ئىنىس گۇل ــــ ئادەمگە ئوخشاش گۇل، ئادەم گۇلى

(36) پەيۋەند ــــ ئۇلانغان، چېتىلغان، ئىلناشقان، تولغان.

(37) نەرى ــــ غەزەپلىك سادا.

(38) مۇترەپ ــــ سازچى.

(39) گەردونى ئالەم ــــ جاھاننىڭ كارى، پەلەك گەردىشى

(40) نار — ئوت

(41) گۈل سۈرۈخ — قىزىلگۈل

(42) تەك — باراڭغا ئىلىنغان ئۈزۈم

(43) گۈلرۇخ — گۈل يۈزلۈك

(44) شەمئى ساما — ئاي - كۈن.

(45) ئەپسۇن — كونا قىسسەلەردە ئېيتىلىشىچە، سېھرىگەرلىك دۇئاسى.

(46) لەتاپەت — سىلىقلىق، نەپىسلىك، مۇلايىملىق.

(47) جەننەتى زاھىر — نەق جەننەت، مەھبۇبىنىڭ جامالى.

(48) بۇ يەردە مەرھۇم ئەسئەت ئىسھاقوۋنىڭ خەلق ئىش - لىرىغا بولغان سادىقلىق - پىداكارلىق روھى كوزدە تۇتۇلغان.

(49) چورتان — بېلىقنىڭ بىر خىلى

(50) ساھىبىم — ئىگەم، رەھبىرىم.

(51) دەلۋە — پەسىللەردىكى 11 - ئاينىڭ ئىسمى بولۇپ، سوغاق بەزىدە قوتىراپ، بەزىدە يۇمشايدىغان ھالەتنى نامايەن قىلىدۇ. شۇڭا خەلق ئۇنى دەلۋە دىۋانى دەيدۇ.

(52) ھېكىم — ماھىر تېۋىپ.

(53) بەستىسى — بوي - تۇرقى.

(54) سىينەم — باغرىم، كوكسۇم.

(55) بەشەر — ئىنسانىيەت.

2

ئارۇز ۋەزنىنىڭ بەھرى ھەزەج (سالىم)
شەكلىدە يېزىلغان رۇبائىيلار

www.uyghurkitap.com

199

"ئەجەم" چوڭ نەغمىسىن باشلا، قوشۇپ تاڭنىڭ ساباسىغا،
"ناۋا" مۇقامىنى چالغىن، بېقىپ يۇلتۇز ساماسىغا،
تەقەززا ئەيلىسە جانان سېنى قەلبى داۋاسىغا،
ئەرىشتۇرگىن ئۇنى بۇلبۇل كەبى گۈل مۇددىئاسىغا!

200

سابا(1) سەييارىسى يەتكۈز، مېنىڭ ھالىمنى گۈلرۇخقا،
يېتىشتۇر ئۇپقۇنى دەريا، سالامىم سەنەۋ مەشۇققا،
دېگىن: "گۈلزار، ساڭا ئاشىق گۈلاپ مەستانىسى بۇلبۇل،
كىچە ـ كۈندۈز بىتاقەت ئۇ، قېشى يا، كىرپىگى ئوققا".

ئۇيغۇر كىتاب تورى بېكىتى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرېسى

201

پىراق سەۋداسى دېيمەن، گەر ھۆرۈپ قەھرىڭ بوران قوپسا،
ئىچىمدە سويگۈسى دېيمەن، تېنىمنى گۈرزىلەر (2) سوقسا،
پەلەك لەيلۇ-ناھار ئىچرە ماڭا ساچىمدا تون ياپسا،
خىجىل بولماسمۇ گۈلنازىم ئازاپ ئاپەتلىرىن ئۇقسا!؟

202

ئۇزۇڭسەن سويگۇ ئەركىدە ئاجايىپ تۈنى گۈپتارا، (3)
تىۋىپ بول لەيلىدەك مەجنۇن لىۋىگە تامغۇزۇپ دارا...
سېنىڭ ۋەسلىڭ ئەگەر تەخت بولسا بەختىم يەر قارارشۇندا
يېتەلمەس ئاڭا ئىسكەندەر بىلەن قەيسەر ۋە يا دارا. ⑯

203

ھاياتلىق بىھىساپ قامۇس، ئۇنىڭ ھەر بابى زەرزەر دەريا...
خالايىق بىپايان ئورمان، ئۇنىڭ ھەر بەرگى مىڭ بەرنا.
مۇقەددەسلىك شەرەپ-شانىن، رۇكۇدىن ئاختۇرۇر غاپىل،
پىكىر دەرياسىدىن ئۇزگە، سامادەر گاھىمۇ ئەئما.

204

نە ھاجەت ساختا شوھرەت ئۇ، نە ھاجەت ئەرزىمەس تەقۋا!؟
مېغىزسىز بىر پۇچەكلىككە ھەسەل سۈرتكەن كەبى گويا.
ساما ئىشقىدا ئاخماقلىق ئۇزىنى دارغا ئاسماقلىق...
خالايىق سويىمىسە ئىززەت ياراتقان قايسى بىر دەرگاھ؟

205

دۇتارنىڭ قويىنىغا سازچى!، موكۈنگەنمۇ تىرەن مەنا؟
گۈزەل بارماقلىرىڭ ئوينايدۇ قوش تار ئۈستىدە زىبا.
ئۇنىڭ مەرغۇلىدىن نازۇك ئۇسۇلغا چۈشسە گۈل رەنا،
كورۇڭ مەشرەپ ۋە داستانى قىلور خامۇشنى(4) ھەم دەنا.

206

زېمىن بولسا مەگەر جامىڭ، تۇپان بولسا شاراپ گويا،
غازاڭمەن غەرق ئىتەلمەس سۇ، بەئەينى نوھقا ئوخشاشلا
ئەگەر يەھۇ بىشارەت بىرلە نوھقارەھنەما بولسا،⑰
قىلور خەندان يېنىمدا گۈلشىنىمدىن تۇتى گۈپتارا.

207

لەۋىڭنىڭ ياقۇتىدىن رەڭ ئېلىپ مەگزىمدە قان گويا،
جامالىڭ شەمسىدىن[5] مىسكىن يۈزۈمدە بولدى نۇر، رەنا!
گۈزەل ھوسنۇڭ بىلەن شۇ بۇلبۇلى خەندان ناۋاسىدىن،
بۇ جىسمىم بولدى ئاخىر غەرق... چېچىڭ قۇيغاندا زەر دەريا.

208

چېچىڭنى كەڭ يېيىپ جانان، پىغانلىق بىر بۇلۇت قىلما،
كوزۇڭ يامغۇر، قېشىڭدىن قار توكۈپ، ئالەمنى جۇت قىلما.
گۈلى رەنا ئېچىلغان باغنى ئاھىڭ بىرلە دۇت قىلما،
كى ئاخىر قەھرىدىن چاقماق چېقىپ كۆلبەمنى[6] ئوت قىلما.

209

پاتار يۇلتۇز بىلەن ئاي ـ كۈن، بۇ كوكسۇڭ ئاسمان بولسا،
ئەمەس يەتتەككە ئەرش مۇشكۈل، سىنىڭ كوڭلۇڭ قىسران بولسا.
ئۇلۇغلۇق بولمىسا دىلدا كورۇنمەس بىپايان ئالەم...
جاھاندىن سوز ئېچىش مۇشكۈل، دىلىڭ پۇرچاق ماكان بولسا.

210

ئىچىدىمىش نەۋ باھار لالە، شەپەق سويگەن چىرايىڭدا،
سىبغىنچىدەك تۇتقۇنى بولدۇم، ئۇزۇم ئۇنتۇپ خىيالىڭدا،
ئۇچۇپ ئوتسە ئەگەردە كىپىنەك ئۇستىڭدە زوق ئەيلەپ،
پىراق شەبنەملىرىڭدىن مەي ئىچەي، كۈيى ۋىسالىڭدا.

211

تۇراتتىم تۈن بويى شەبنەم سۇپەت گۈل كوكسىدە تەشنا،
چىقىپ كەلدى قىزىل گۈلدەك يوپۇرماق قوينىدىن رەنا...
ئۇزۇمنى غەرقى شەربەت ھەم چىچەكلەر تەختىدە سەزدىم،
غۇرۇرلۇق بۇلبۇلۇم كۈلدى، كوكۈل تاپقاچقا چىن مەنا.

212

قاقاخلاپ كۈلمىكى زىننەت گۈزەلنىڭ نازۇ جەۋلاندا،
دۇتارنى چالمىغى راھەت ئۇنىڭ رەڭدار پىشايۋاندا...
بۈگۈن مەن توز بىلەن گۈلزار ئارا باغ سەيلىدە بولدۇم،
يۈمۈلغايمۇ كوزۇم ئەرتە، ئۇنى كورمەستىن ئەرماندا؟

ئۇيغۇر كىتاب تورىكتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ تور ئامبىرى
www.uyghurkitap.com

213

شەپەق تاڭ لۇتپىغا باقسام، چىچەك شەبنەمگە تولغاندا،
جامالىڭ شەربىتىن ئىچسەم، ۋىسالىڭ ساقى بولغاندا،
ئۇپۇق ئىچرە پاتار ئالدىدا گۇل رەڭگى قىزارغاندەك،
گۈزەللىك ئەۋجىگە يەتكەي، گۈزەل جانان ئويالغاندا.

214

ئۇچۇپ دىل سۇمرۇغىم شولدەم، كىرىپمەن بوت سارايىڭغا،
شىۋىرلاپ سوزلىدىم تەنھا... قاراپ قەددۇ جامالىڭغا.
نىيەت قىلماي چوقۇنماققا، گۈزەللىك ئىزدىنىپ كىردىم،
تەئەججۇپ ئەيلىدىم نەققاش! سىنىڭ سەنئەت كامالىڭغا.

215

تۇغۇلماي بۇلبۇل ئازادە، يېزىلمىش قىسمىتى رەنا،
مۇبادا كورمىسەم چۇشمەسمىدى، باشىمغا بۇ سەۋدا.
"مەگەر بولسا ھاياتىڭ كەڭ جاھان ئىچرە قۇشى ئەنقا —
ئۇنى ھەم جەزبىدىن سالغاي، پىراق زىندانىغا بەرنا."

216

زامانىنىڭ رايىغا باقىدىل، زامان تىنىماس راۋان دەريا،
ئۇنىڭ ئۇركەشلىرى ھەر بىر ئېقىمىشتا ئۇزگىچە گويا...
راۋان دەريا قۇرۇر ئاخىر، ئەگەر ئايرىلسا ئۇركەشتىن،
ئۇنىڭ ھەر ئۇركىشى سازچى، ئۇنىڭ ھەر سازى بىر مەنا.

217

تۇگەرمۇ ھەسرىتى، ئالەم كىشىلىك داغىدىن تۇرسا؟!
لېيى كوز ياشىدىن، جىسمى پىغان تۇپراغىدىن تۇرسا،
كىشى ھەتتا سائادەت قوينىدا ئەندىشىلەر چەككەي،
ئۇنىڭ ئامەتلىرى بى بەختىلەرنىڭ ئاھىدىن تۇرسا.

218

ۋۇجۇدى زەپىران، جەندە لىباسى(7)قەلبى نۇر دەريا...
پىغانى ئوت بولۇت ئەمما، مۇجەزى، خۇلقى خۇش بەرنا.
كورۇپ ھەيرەتتە قالدىم بۇ ئەجەپ خەلق—زىننەتى ئالەم،
ئەگەر مەشرەپ دىسەڭ مەشرەپ، دىسەڭ زىھنى ۋەلى گويا.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

219

ئەيىپكار ئەت مېنى سۆيگۈڭدە كويىەكلىك گۇنا بولسا،
ئۇنى قايتۇر مەگەر ئىلكىڭدە ھېكمەتلىك دۇئا بولسا—
ۋە ياكى بۇلبۇلۇڭغا لالىزار باغىڭنى كەڭ ئاچقىن!
دېگەن شەرتىڭنى تارتىماي دىلىڭدا مۇددىئا بولسا.

220

كۆمۈڭكىم گەر ئەجەل يەتسە مېنى تەكلىماكانىمغا،
نە ھاجەت غەم گۈلىن تاقىماق مېنىڭ سۆيگەن جاھانىمغا،
لەھەتكە كىرسىمۇ جىسمىم كۆمۈلمەس ئاتەشىن قەلبىم،
يۈرەر سازەندىدەك روھىم يانا قانىماي ماكانىمغا.

221

مېنىڭ قەددىمنى تىك قىلغان ئەمەس شاھ يا ۋەزىر، نايىپ،(8)
پەقەت بولغا بىلەن ئوغاق تۇتار ئەل پاسىۋان ساھىپ.
ھەرەمگاھىم ئەمەستۇر كۆلبە ئىبراھىم ۋە يا قۇددۇس،⑱
كارامەت كۆرسەتەلمەس ئەھلى ئەنگەكتەك ۋەلى، راھىپ.

222

پىغان چەكمە مۇرەببەم، يەتسەڭ باشىڭغا مىڭ كۈلپەت،
ساڭا كۈلپەت — پەقەت ئەرمەك، خالايىق بولسا چىن ئۇلپەت.
مۇشەققەت تاشىغا سۇرتمەي ئىقلىنىڭ شەمشىرى ئوتمەس...
مۇشەققەت مۇشكۇلۇڭ ئاخىر ئاتا قىلغاي ساڭا شوھرەت.

223

ۋىسالىڭ ئاقىۋەت ئىنئام ئىكەن، ھىجران ماڭا شوھرەت،
ئېغىرمەس كۈلپەتنىڭ تاغى، نىسىۋەم بولسا گەر شەربەت.
كېچىرگەن شۇنچە قىسمەتنى، پۈتۈلسە سۆيگۈ داستانى،
ماڭا ئەمگەك ھوزۇرى گۈل يۈزۈڭدىن يارىسا سۇلكەت.

224

ئۈمىدى ۋەسلىدىن كۆزۈڭدە دەريادەك يېشىڭ مەۋجۇت،
دىلىڭدا ھىجرىدىن چەكمىش پىغانۇ-نالىشىڭ مەۋجۇت.
نېتەي كەستى ئۇلۇغنىڭ قايچىسى شەمئى ھاياتىڭنى...
مەگەر ئالەمگە بولسا قايتا كاشكى كەلمىشىڭ مەۋجۇت.

ئۇيغۇر كىتاب تورى بېكىتى
www.uyghurkitap.com

225

نىچۈن بىلمەم خېلىل⑲غا ئوتنى گۈلزار ئەيلىگەن قۇدرەت،
مېنىڭ گۈلزار بېغىمنى كويدۇرۇشكە سالدى ئوت ئاپەت؟
يەنە ھەيران ئۆزۈم دائىم كويۇپ كۈل بولسا گۈل جىسمىم،
بىلىپ ۋە ياكى بىلمەستىن ئاڭا روھىم قىلۇر تاقەت...

226

ئايا دىلبەر! قارا قاشىڭ تەمەننا قىلغىدەك باردۇر،
كوزۈڭنىڭ جادۇسى قەلبىمگە مەنا قىلغىدەك باردۇر.
يۈزۈڭ گويا ئانارگۈل لالىسى، مۈشكىڭدە مەجنۇنمەن،
لېۋىڭنىڭ شەربىتى مەجنۇننى دەنا قىلغۇدەك باردۇر.

227

گۈزەل قەلب—زور سائادەتتۇر، ئاڭا كۈلپەتمۇ راھەتتۇر،
خۇنۇكلۇك باسسا قەلبىڭنى ھەسەل ئىچسەڭ نە لەززەتتۇر؟
گۈزەل قەلب كائىنات گويا، پەردزات مىسلى ئىدرەك ـ ھىس،
ئىپار چاچماق ئاڭا دايىم كوڭۇل باغىغا ئادەتتۇر.

228

ئۇنىڭكى ھۇسنى گۇلشەن باغ...قېشىدا قۇشلىرى باردۇر،
چېچىنىڭ ھەر تېلى بىر جادۇ، ئەپسۇن ئىشلىرى باردۇر،
لىۋى ياقۇت قەدەھ گويا، ئاڭا بىھودە مەي توكمە،
كوزى ھەم كىرپىگىدە نەيزە-خەنجەر ئۇچلىرى باردۇر.

229

كى تەقدىر دەپتىرى بىربەت ئەمەس، بىلسەڭ ئۇنى گۇل يار،
كى قىسمەت كەپتىرى گوياكى يۇلتۇزدەك قىلۇر سەييار.
ژىغا ھەم كۇلكە بىر كوزدىن، جۇدالىق ئىزىدىن دىدار،
بولار ئىش بولغۇسى، زىبا بويىڭىز تاقىسمۇ تۇمار.

230

كوزىڭىز قارچۇغى ھىكمەت تېشىكەن بەرق ئىتەر گوھەر،
ئىپارنىڭ قاپچۇغى گويا ئىكەن پاك قەلبىڭىز دىلبەر!
گۇلۇستان رىشتىسى گەر تارتمىسا كۇلمەس ئىدى بۇلبۇل،
مۇرەببىم بولسا ئول سۇمرۇغ ماڭا كار ئەتمىگەي ئەژدەر.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

231

بۇ مەي رەڭگىدە قەلبىمنىڭ يېرىلغان پارىسى باردۇر،
نەزەر سالساڭ يۈرەكىمگە مۇھەببەت يارىسى باردۇر،
تېپىلماس، ئەھلى تەقۋادىن بۇ دەردىمگە مېنىڭ لوقمان،
تۇمەن خىل رەنجىنى مەينىڭ سائايتماق چارىسى باردۇر.

232

چىرايىڭ گۈل سىنىڭ، ھەر كۈلمىگىڭ گوياكى جەننەتتۇر،
سېنىڭ ئىشقىڭدا كۆلپەت كۆرمىگىم جانىمغا راھەتتۇر.
قەسەم بىللا! سېنى تەرك ئەيلىمەسمەن چىقسىمۇ جانىم،
بىنارلىق راھىتىدىن يەتمىكى باشىمغا ئاپەتتۇر.

233

ھەقىقەت ئىزلىسەڭ دايىم ئۇنىڭ پوستلاق گۇمانى بار
قۇياش چىققۇنچە ئالەمگە ئۇيۇقنىڭ ھەم تۇمانى بار.
نىچۈن ئالەم سىرى زاھىر ئەمەس، ئۇ، بەنت نىقاپ ئىچرە،
سەدەپنىڭ ئىچىدە مارجان، گادايىنىڭ قەھرىمانى بار.

234

ساما چاچىڭ، كوزۇڭ خۇرشىت، جامالىڭ قىبلەگاھىمدۇر،
لىۋىڭ زەر چەشمىدىن تامغان مەيىڭ ئابى ھاياتىمدۇر،
ۋەتەن شەيداسىمەن دائىم غەزەلخانلىق مېنىڭ ئىشقىم،
خالايىق رەھمىتى جەۋلان قىلارغا پەي - قاناتىمدۇر.

235

كوزۇڭ ياشى پەقەت توپان، پىغان - ئاھىڭ قىيامەتتۇر،
گۇناسىز قىسمىتىڭ ئالەم ساپاسىغا ئىشارەتتۇر...
ۋاپا ئىزلەپ جاپا كورمەك جاھان چەرخىدە ئادەتتۇر،
ئىبقىدە پاكلىغى ئاشىق ئۇچۇن ئەلا سائادەتتۇر.

236

ئەتىرگۇل كوينىگىڭ ئىچرە، قىزىلگۇلدەك چىرايىڭ بار،
كوزۇڭدە خۇش تەبەسسۇم سوزلىرىڭدە ئىللىق رايىڭ بار.
قارا چاچىڭ ئەگەر تۇن بولسا، گۇل ھوسنىڭدە ئايىڭ بار،
بىراق، قەلبىڭدە كىملەرگە سېنىڭ پىنھان سارايىڭ بار.

237

راۋابنىڭ تارىسى ئاشىق كىشىنىڭ سىنە تاردۇر،
ئۇنىڭ مۇڭ-نالىسى كويگەن يۈرەكنىڭ ئاھۇ-زاردۇر.
جاھاننىڭ قىسمىتى شۇكى بەخت قوينىدىمۇ ئارمان،
ۋىسالسىز ھىجرىدە شۇ ساز ئۇنىڭ يىگانە ياردۇر.

238

قىزىل ياقۇت ئىكەنسەن زەر ئۈزۈك ئۈستىدە تەختىڭ بار،
توپادىن پەرقى يوق تۇرساڭ يانا ئاخىرقى بەختىڭ بار.
بىلىپ پەس خاكۇ-توپراقنى دىمە زىننەتنى سەن مۇتلەق،
سېرىق ئالتۇن ئەمەس، بىر كۈن سېرىق توپراقتا لەخمىڭ بار.

239

ئۆمۈر چەكسىز ئەمەس، ئاخىر ئۇنىڭ ئۆز مەنزىلى باردۇر،
ئەزىزلەر قەلبىدىن نازۇك پەقىرنىڭ ئۆز دىلى باردۇر.
چېكىپ زەخمەك بىلەن ساز تارىنى كۆڭلۈمنى شات ئەتكىن،
چىمەننىڭ گۈلىدىن ئەلا شىپالىق دەش گۈلى باردۇر.

240

جاھان ئاي يۈزلىرى ئىچرە سىنىڭ خۇرشىد جامالىڭ بار،
قوشۇما قاشلىرىڭ ئىچرە سىنىڭ ياقۇتچە خالىڭ بار.
ئىقبال، رۇخسار، خۇلۇق بابىدا بولساڭمۇ مەگەر سۇلتان،
ئۇچۇپ كەلگەن ساداقنى قايتۇرۇشقا نە ئامالىڭ بار؟

241

تەمەننا قىلغىنىدەك چاچى، ئۇنىڭ كوكسىدە سۇمبۇلدۇر،
گۈزەللىك ھەم ئوماقلىق زىننىتى گۈل ھوسنىدە مولدۇر.
چىمەن ھوسنىگە زوق بىرلە خېرىدار بولمىغانلار كام،
بىراق چىن قەلبىدىن يالقۇندا كويگەن بىرلا بۇلبۇلدۇر.

242

سابا دەرھال دېرەك بەرگىن، قەيەردە دىلخۇمارىم بار؟
كوزۇمگە مەن ئۇنى سۇرتەي قەيەردە گۈل ئانارىم بار...
ئۇنىڭ ئىشقىدا مەجنۇنلۇق ھاياتى كەلدى باشىمغا،
دېگىن قاي ۋادىدا ئايدەك بولۇت توسقان نىگارىم بار؟

243

قۇياش يورۇقلۇقىنىڭ تاڭغىچە كۆكتە تۇمانى بار،
ھەقىقەت ھۆكمى ئەتمەكتىن مۇقەددەم كۆپ گۇمانى بار.
تۇمەن مىڭ ھىلىلىك مەلئۇن جەسەت لەخمىدە ياتقاندا،
ئۇنىڭ پاسىق(9) پىكىرلەرگە مۆكۈنگەن كەنجى جانى بار.

244

ئۇل ئائىنى ئاھ ئوقى بىرلە، ئېتىپ ئۇۋ قىلمىغىنىڭ تەستۇر،
چىرايى ئەرش بىلەن كۆرستا بىراق قەلبى ھامان پەستۇر.
تولۇنئاي جامىنى زىدبا بىلىپ ئىچمە ئۇنىڭدىن مەي،
ئۇنىڭ نۇر شولىسىدىن لەززەت ئەپتۇرغان چاۋا - خەستۇر.

245

ئەگەر لۇتپى قاما بولسا، يۈسۈپ سەككاكى قۇندۇز سىز،(20)
كۆزەللىك باغىدا ھەتتاكى تۇتسىنى باسار تۇز سىز.
"قەسىدە تىزمىسى" بولدى تومۇرى زەنجىرى سىزگە،
مىزان يۈلتۈزدەك زەنجىر بىلەن كۆك ئىچرە يۈلتۈزسىز.

246

ئىسكەندەر گوھىرى نۇرلۇق كوزۇڭنىڭ قارچۇغى گۇلناز،
بەئەينى تۇخۇمى ئەنقا، ئۇشۇل كوزنىڭ ئېقـى گۇلناز.
مىسالى سۇرمىزارلىقتۇر، كوزۇڭنىڭ قىرغىغى گۇلناز،
ئۇنىڭ جادۇسىدىن تىچسىز جاھاننىڭ ھەر يېقى گۇلناز.

247

ئېتىڭ رەنا، ۋۇجۇدىڭ گۇل، ئۇزۇڭ ياقۇت تەمەننىاسىز، (10)
تەمەننا ئەيلىسە بۇلبۇلغا گۇلمۇ بەلكى مەناسىز...
مېنىڭ قەلبىمنى جەلپ ئەتكەن ئەشۇ گۇل قەد، ئەشۇ گۇلرۇخ،
كى مەناسىز بولۇر تەقۋادا ئۇتسەم گۇلى رەناسىز.

248

قارا زۇلپۇڭنى بەرمەسمەن بېھىش پىردەۋسىگە گۇل يۈز،
كوزۇڭ شەھلاسى ئىلاھامدۇر ئۇبۇل پىردەۋسىگە گۇل يۈز. (21)
يۇزۇڭ خۇرشىت سېنىڭ شەربەت سوزۇڭدە مىڭچە ارقمان بار،
كوزۇڭ مەبۇدى ئوق بەتلەپ تۇرار قاش قەۋسىگە (11) گۇل يۈز.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

249

گۈزەللىك بولمىسا دىلدا، بەختىنىڭ لەززىتى بولماس،
كۆڭۈل يۈكسەكلىكى سىز، سۆز ـ يۈزۈڭنىڭ ئىززىتى بولماس،
ئۆزۈڭدىن ئۆزگىنى سۆيمەك، سېنى سۆيگەي تۈمەنمىڭ ئەل،
جاھاننى دىلغا جا قىلساڭ، دىلىڭنىڭ كىر ـ دېغى بولماس.

250

غەزەلنىڭ جەۋھىرىدۇر ھېس، ئۇنىڭسىز چىن غەزەل بولماس.
تۈزۈپەۋ جۈملىلەر ئىبلىس تۈمەندىن بىر ئەمەل بولماس.
دىلىڭدا بولمىسا لەكمىنىڭ خالايىق، نەزمە نەقىلسۇن؟
ئادالەت ئىپتىخارىڭسىز تېزىق ـ نەزمىڭ تۈگەل بولماس.

251

يېتىشمەي تاكى پۇرسەت، قەستى پىنھان ئاشكار بولماس،
ئۇنى كۈتمەك ئەجەپ مۈشكۈل، ئۇنىڭغا بىر قارار بولماس.
رەقىپلەر قەستىنى يەڭمەك ھاياتىڭ زىننىتى، پەخرى...
خۇشاللىق تۇرلىرى ئىچرە ئۇنىڭچە ئىپتىخار بولماس.

252

پەلەكنى قارغىغان بىرلە پەلەك يەر ئاستىغا چوكمەس،
ئادالەت كۆتكىنىڭ بىرلە ئادالەت ئۆزى قان توكمەس.
تەپەككۇر مەشئىلىدە سەن جاھاننى يورۇتار بولساڭ،
مەگەر جۇرئەت قولى مەشئەل كوتەرمەي ھېچ نىمە پۈتمەس.

253

تارازۇ بولمىغۇنچە ھەق ۋە ناھەق ئاشكار بولماس،
تارازۇ يۇلتۇزسىز كوكتە تەڭپۇڭ بەرقارار بولماس.
قاراپ كوك گۈلشىنىگە تولدى قەلبىم زەۋقى شەيداغا،
ئۇنىڭسىز كەڭ زىمىنگە خاسىيەتلىك نەۋ باھار بولماس.

254

پەلەككە قول ئۇزاتما، شەمئى ئەنۋەرنى ئېلىپ بولماس،
دىلىڭدا بولمىسا ئەينەك جاھان ھالىن بىلىپ بولماس.
مەگەر قەلبىڭدە نۇر بەرق ئەيلىسە ھوسنۇڭدە نۇر چاقنار،
بۇ نۇرسىز لەيلى رەڭ ئالەمدە ھېچ ئىشنى قىلىپ بولماس.

255

قەلەم ئېيتار: ۋۇجۇدۇمدا خۇنۇك، نۇر ئىككىسى پەيۋەس،
مەگەر يۇكسەك دىسەڭ يۇكسەك، ئەگەر پەسكەش دىسەڭ پەسكەش.
مېنىڭ دەۋرانى لەپ ـ زىمگە تەپەككۇر رەھنەما، ھاكىم...
مەگەر قاتىل دىسەڭ قاتىل، ئەگەر دىلكەش دىسەڭ دىلكەش.

256

ئاتاسىزلىق، ئاناسىزلىققا باشىم موپتىلا بولمىش،
پېقىرلىقنىڭ تۇپەيلىدىن يۈرەك باغرىمغا قان تولمىش.
كوزۇم سەندە، قولۇم مەيدە، دىلىمدا مەۋج ئۇرار سويگۇك،
پەلەكنىڭ كاجلىغى غۇنچەم ئېچىلماي ھىچ، بېغىم سولمىش.

257

كوزۇڭدە قەھرىلىك چاقماق، ئاقار مەڭزىڭدە يامغۇر ياش،
كى شەبنەم تىترىگەن بەرگتەك يۇزۇڭدە يالتىرار ئوتقاش.
بەئەينى تالى مەجنۇندەك، شامال سەرسانى سۇمبۇل چاچ،
گۇرۇلدەپ تەۋرىدى ئالەم ساڭا بولغان كەبى ھىسداش.

258

ياماﻧﻠﯩﻖ ﻗﯩﻠﻤﯩﻐﺎﻥ ﺋﺎﺩەﻡ ﺗﺎﭘﺎﺭ ھەﺭ ﺋﯩﺸﺘﺎ ﺋﺎﺳﺎﻧﻠﯩﻖ،
ﺋﯘﻧﻰ ﺗەﻗﻠﯩﺖ ﻗﯩﻼﻟﻤﺎﺱ ﺋەﻣﺮﻯ ﺑﯩﺮﻟە ﺷﺎھﻰ - ﺳﯘﻟﺘﺎﻧﻠﯩﻖ،
ﺋﯘﺭﯗﻕ ﭼﺎﭺ ﻳﺎﺧﺸﯩﻠﯩﻘﺘﯩﻦ، ﺑەﺋﻮﺳﯘﻝ ﺋﺎﭘﭙﺎﻕ ﻗﺎﻟﺴﺎﻣﯘ،
ﻛﯩﺸﯩﻠﯩﻚ ﺭەﮬﻤﯩﺘﯩﺪﯨﻦ ﺑﻮﻟﻐﯘﺳﻰ ﺋﯚﻣﺮﯛﯓ ﺑﺎﺭﺍﻗﺴﺎﻧﻠﯩﻖ...

259

ھاياﺕ ﺗﺎﺗﻠﯩﻖ، ھاياﺗﻠﯩﻘﺘﺎ ﻳﯧﺘەﻟﻤەﺱ، ﺑﻮﻟﺴﺎ ھەﺭ ﺗﺎﺗﻠﯩﻖ،
ھاياﺗﻠﯩﻖ ﭘەﻳﺘﯩﻨﻰ ﻗەﺳﺘﻠەﭖ ﻗﺎﺯﺍ ﻳﯘﺭﻣﯩﺶ ﻗﺎﺭﺍ ﺋﺎﺗﻠﯩﻖ،
ھاياﺕ ﻟەﺯﺯەﺗﻠﯩﺮﻯ ﺋﯩﭽﺮە ﺋﯚﺯﯨﻦ ﺑﯩﻠﻤەﻙ ﺑﯜﻳﯜﻙ ﻟەﺯﺯەﺕ،
ﻧەﻗﯩﻠﺴﯘﻥ ﻗەﻟﺒﻰ ﺋەﻣﺎﻻﺭ ﺋﺎﺭﺍ ﯞﯨﺠﺪﺍﻧﺪﺍ ﺋﺎﺑﺎﺗﻠﯩﻖ!

260

ﺩﯨﻤە ﺳەﻥ ﻧەﭘﺴﻰ ﺷەﻳﺘﺎﻧﻨﻰ ﺟﺎﮬﺎﻧﺪﺍ ﺑەﺧﺘﯘ - ﺋﺎﻣەﺗﻠﯩﻚ،
ﺋﯘﻧﯩﯔ ﺭەﯕﯟﺍﺯﻟﯩﻐﯩﻨﻰ ﺑﯩﻠﻤﯩﮕﯩﻦ ﺷﯘﻧﭽە ﻛﺎﺭﺍﻣەﺗﻠﯩﻚ...
ﻳﯩﺮﺍﻗﺘﯩﻦ ﮔەﺭ ﺳﯧﻨﻰ ﺋﯘﻝ ﻗﯩﻠﺴﯩﻤﯘ ﺟﺎﺩﯗ ﺑﯩﻠەﻥ ﻣەﭘﺘﯘﻥ،
ﻳﯘﻟﯘﻗﻤﺎ ﻛﻮﻛﺴﯩﺪە ﻳﺎﻟﻘﯘﻧﻰ ﺋەﮊﺩەﺭﮬﺎ ﮬﺎﻻﻛەﺗﻠﯩﻚ.

261

ئەقىل مىزانىنى بۇزدۇڭ كۈلۈپ گۈلدىن تۇغۇلغاندەك،
گۈزەللىكتىن جاۋاھىر توك بېشىمغا سۇ قۇيۇلغاندەك.
ئەگەردە بىر كوڭۇل بولسەڭ مېنى مەڭزىڭدە مېھمان قىل
تەبەسسۇم چاقمىغىڭ بىرلە يېرىلسۇن دىلمۇ ۋولقاندەك.

262

خىيالىم كوكىدە بار بىر پەرىنىڭ ھۆسنى چولپاندەك.
ئۇنى كورگەندە بەرگىسىم تىترىگەي شەبنەمگە تولغاندەك،
ئېتىنىڭ ھەرپىي قوش ئۇنچە تۇرار ياقۇت تاۋاق ئىچرە،
ۋىسالى شاتلىغى ئىنئام ماڭا بىر تەختى سۇلتاندەك.

263

غېرىپلىق، خارلىق دەردىن دىلى بىماردىن سورماڭ،
نومۇس نازۇكلۇغىنى بىنومۇس- بىماردىن سورماڭ.
پاراغەت ئەركىسى غۇربەتلى مۇز دەرياسىنى بىلمەس،
ھاياتلىق قەدرىنى ئەسلا ئۆلۈمنىڭ داردىن سورماڭ.

264

مۇھەببەت. تويىغا سەۋزى تېنىمنى سەن قەلەم قىلدىڭ،
ساداقەت شەجرىگە قاش، كىرپىگىڭنى ھەم قەلەم قىلدىڭ،
لىۋىڭدە مەس قىلىپ، جەڭگە ئېتەگىڭنى ئەلەم قىلدىڭ،
قىلىپ بەنت ئىشقى زىندانىڭ ئارا ئاخىر ئەلەم قىلدىڭ.

265

ئۆمۈر گۈلشەنلىرىڭ ئەلۋەك، خەلقنى دىلغا جا ئەتسەڭ،
كۆڭۈل ئەينەكلىرىڭ روشەن، ئىلىمگە ئىلتىجا ئەتسەڭ.
سائادەت ئول سائادەتنى ئۆتۈنمەك بىرلە بولغاي تەل...
سۇلايمان ئامىتىڭ بەربات... ھەسەتنى مۇددىا ئەتسەڭ.㉒

266

نېچۈن ئاغۇ دىلى بىلمەم، كۆزى ئاھۇ لاتاپەتنىڭ،
نېچۈن قەلبىدە رەشىك(12) ھاكىم، كى تۆرقى پىل سالاپەتنىڭ.
ئەشۇ زەر ئالمىنىڭ ۋەجى، تىرۇيا چوكتى چوك جەڭگە،㉓
ئۇنۇتماڭ ئۆرىغى شۇم نەپسىدۇر دۇنيادا ئاپەتنىڭ.

267

غەزەللەر ئوقىنى ساز ياسى بىرلە ئاتقىلى كەلدىڭ،
تەپەككۇر ئوقىدەك دىلنىڭ قېتىغا پاتقىلى كەلدىڭ،
دىلى بىمارى ژىلۋىزلەر تەقەززا ئەيلىسە ھەردەم،
ئۇلارغا بەرقۇۋۋەت سۇمرۇغ قاناتلار تاققىلى كەلدىڭ!

268

قىيا باقىپ ۋۇجۇت دۇتارىنىڭ دىلتارىنى چەكتىڭ،
تەبەسسۇم بىرلە شات ئەيلەپ، كوڭۇل رەپتارىنى چەكتىڭ،
چۇشۇمدە ئۇشبۇ مەڭزىمگە لىۋىڭ ئانارىنى چەكتىڭ،
قىلىپ جادۇ دىماغىمغا خوتەن ئىپارىنى چەكتىڭ.

269

رەقىپنىڭ ھەر ۋاقىت رەشكى كوزى ئۇستىدە نۇقسانىڭ،
كى شەپقەت ئۇنتۇلۇر، ئازار قالۇر قەلبىدە ئىنسانىڭ.
چىرايلىق بولسىمۇ مەشۇت غوزەك ئۇ — كېپىنەك قەۋرى،
قۇلۇلە بولسىمۇ گەر سەت، ماكانى ئۇنچە - مارجانىڭ.(27)

270

يېڭىغا تىغ ئېسىپ يۈرمەك ئەمەس ئۇ، بەلگىسى قاننىڭ،
دىلىدا رەشىك ساقلانسا، ھۆلى تەۋرەيدۇ ئىمانىنىڭ. (13)
تۇغۇلماق ھەمدە ئۆلمەكتە نە قۇلدىن پەرقى بار خاننىڭ،
پەقەت نەپسانىيەت زامىن بولۇر شەنىگە ئىنسانىنىڭ.

271

ئۈزەڭنى ئۈيىنىتىپ گۈلىنار، ئۇمۇرلۇك بىر بالا قىلدىڭ،
بېرىپ سەن باشتا ۋەدەڭنى، پىراققا مۇپتىلا قىلدىڭ،
قاراپ بىر جام،كۈلۈپ بىر جام، قىلىپ ناز بىھىساپ جامەر—
بىلەن ئاخىر كوزۇڭنىڭ سېھرىگە بەنت—ئاشىنا قىلدىڭ.

272

بىزەپ ھۇسنۇڭنى ھەر بىر تاڭدا ھەر رەڭ لالىزار ئەتتىڭ،
پىراقىڭ چاقمىغىنى كوپ چېقىپ، باغرىمنى زار ئەتتىڭ.
كوڭۈل بەرسەممۇ ھىكمەتكە، كىتابەتنى ئېتىپ مىھراپ،
كېچە ـ كۈندۈز خىيالىم ھەم چۈشۈمنى بىقەرار ئەتتىڭ.

273

ئېتىپ لۇتپ، نەزمىدىن ئەي لۇتپى سەن، لەبزىڭنى قەنت قىلدىڭ.
خوتەن ئاھۇسىنى كۆيلەپ، كوزى ئاھۇغا بەنت قىلدىڭ.
كى "گۈل، نەۋروز" قوشۇنىدەك ھىلاكەت سالسىمۇ قاشى،(14)
قەلەمنىڭ كۈچى ـ لە، يار كوكسىنى مىسكىنگە كەنت قىلدىڭ.

274

سىنىڭ ھىجرىڭدە قان يۇتتۇم ئېزىزىم بىر كېلىپ كورگىل،
ۋىسالىڭ شەربەتىدىن بىر قەدەھ مەيىنى بېرىپ كورگىل.
ئەگەر ئىشقىڭ ئارا ئالەم ماڭا ئاخىر كېپەن ياپسا،
ئېتىپ رىشتەمنى تارە، جىسمى دۇتارىم چېلىپ كورگىل.

275

گۈزەل قۇش! نەغمىگە مەپتۇن ئىكەنسەن باغۇ ـ بوستان قىل!
تىلىڭ قەقنۇسچە بولماقتا قۇنۇن (15) كوكىدە جەۋلان قىل!
پۇشايمان ئەيلىگىن تۇلپار تۇۋاق باسقان چىمەنگاھتا،
نازاكەتنىڭ مۇرەببىي ـ باغۋەنى بولماقنى ئارمان قىل!

276

تىرىك جاننى تىرىك ئالغان پەرىزات رەڭلىك ئەزرائىل،
ياساپتۇ نەققاشى ئالەم سېنى بىر زەر سەنەم كامىل.
بىھىش ھۆسنۈڭ كۆرۈپ بولدى مۇقەررەر ھەر كۆڭۈل قايىل،
بىراق، بىلمەم لەۋىڭنىڭ چەشمىسىگە كىم بولۇر نائىل؟

277

نە ئىسكەندەر، نە دارا بىرلە چىڭگىز ياكى شاھپايىمال،
تومۇرۇ، بابىاۋ، قۇبلەي، قازان ھەر سەلتەنەت موغال،(16)
ئېرىقتۇر ئاتلاپ ئۆتمەككە، جىمى شاھانىلىق قەسرى،
يولۇمنى توستى بىر دەرۋىش قويۇپ توپان سۈپەت سۇئال.

278

گۈلاپ ئېچكەن بىلەن قۇزغۇن، بولالماس ھېچقاچان بۇلبۇل،
ئۇنىڭ زەۋقىدە قان زاھىر، نەقىلسۇن لالە ھەم سۇمبۇل!؟
جاھان ئىسمەتلىرى كوپ... ناگاھان بۇلبۇل قەپەسكە بەنت،
رىيا تەقۋا(17) بىلەن قۇزغۇن قىلۇر گۈلشەن ئارا غۇلغۇل.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

279

كويۇپ چوغ ئۈستىدە سەندەل تېنىم، دەۋراننى ئۆتكەزدىم،
كى سەييات ئالدىدا بولغاچ ئىپارىم دەشتۇ-چول كەزدىم.
ژىپەك بەرگەچكە بەنت بولدۇم قۇرۇتتەك مەن غوزەك ئىچرە،
يېنىپ شامدەك ئادا بولغان گۈزەللىك مەنىسىن سەزدىم.

280

گۈزەلدىن ئايرىلىپ ھىجران ئوتىدا مەن ناۋا تۈزدۈم،
كۆكۈل چاقماقى بىرلە كوز يېشىمدا بىر ھاۋا تۈزدۈم؛
ئەگەردە ئوز گۈلىستانىم مېنى ئاجراتسا قويىندىن،
بۇلۇتتەك ئايرىلىپ يەردىن پىغاندا بىر ساما تۈزدۈم.

281

سۇمەن قەددىڭنى بىر كورسەم، بىھوش ئىپاردىن جىسمىم،
ئانار يۈزۈڭنى بىر سويسەم، بولۇر گۈلناردىن جىسمىم،
مەگەر كورمەي ۋە يا سويمەي خىيال قىلسام سېنى تەنها،
يېنىق شامدەك تىكەر ياشىن پىراقىڭ زاردىن جىسمىم.

282

تېنىم زەنجىر تۇپەيلى شاھى خىسراۋدىن ئاقار قانىم،
غۇرۇر بۇ، سەن ئۇچۇن شىردىن، شۇڭا يوق قىلچە ئارمانىم.
كوزىدە كىبرىسى مەلئۇن، ماڭا بەھىسلىك سوئال تاشلار،
پاراغەت شاھىدىن غالىپ، مۇھەببەت ئىچرە ۋىژدانىم.

283

تەشەككۇرغا تىلىم ئاجىز كېلىپ سىزگە شاراپ تۇتتۇم،
ئۇنىڭ ھەرقەترىسىنى سىنەئى دىلدىن ئاتاپ تۇتتۇم.
ئەگەردە مەي بىلەن قەلبىمنى كورمەك بولسىڭىز روشەن،
ئېقىدەم يالقۇنىدا ئاشۇ قەلبىمدىن كاۋاپ تۇتتۇم.

284

ئۇلۇق خاھىش بىلەن ئاقسۇن ئاياغىڭ ئاستىغا قانىم،
كى تۇپراق ئاستىدا كورسەمۇ بەختىڭنى قەدىردانىم...
شەپەق، ئاسماندا ھۆردەك بەلەن پەرۋاز بىلەن ئۇچساڭ،
نېچۇن كۇلمەس قۇچۇپ شەبنەم، لەھەت ئۇستىدە رەيھانىم.

285

كېزىپ "خەمسەڭ"نى سۆز شاھى! گۈزەللىك تەختىنى كوردۇم،
ئېقىپ ئۇ "چاھار ئوكيان" دا غەزەلخان بەختىنى كوردۇم،
شىپا تاپتى ناۋا شەربەت بىلەن بۇ بى ناۋا قەلبىم...
ناۋايى نەزمىدىن ئاخىر كىشىلىك تەھتىنى كوردۇم (18).

286

مورەببى يوق (19)، پاناسىزلىق ـ غېرىبلىقتا ئەسىر باشىم،
قولۇمدا يوق، شۇڭا يوقتۇر مېنىڭ قاشىمدا قولداشىم.
نىسمۋەم يا مەلەك يامغۇرىغا ئۇلپەت بولۇش بەلكى...
كوكەرمەسمۇ زېمىن ياكى كوزۇمدىن ئاقمىسا ياشىم؟

287

شاراپ داستىخانىدا مەي بىرلە نەزمە بولدى ئىلھامىم،
ئېزىزلەر ھۆرمىتىدىن لەرزىگە كەلدى شاراپ جامىم...
كىشى ئۆز ئۆمرىدە كورسە مۇشۇنداق نەچچە سوھبەتنى،
دىسە ھەتكى كېتەردە قالمىدى كوڭلۈمدە ئارمانىم.

288

مىسىر شاھىدىن ئەبزەلدۇر غېرىپ بولسامۇ كەنئانىم،
سۇلايمان تەختىدىن يۈكسەك قاداق، دەرۋىش سۈپەت جانىم.
ساڭا كۆيمەك، سېنى سۆيمەك — ئەزەلدىن ئىپتىخارىم شۇ،
سېنىڭ ئىشقىڭدا جان بەرمەك — مېنىڭ قەلبىمدە ئىمانىم.

289

ئۈمىت ياشلىقتا، ياشلىققا شەرەپتۇر بەرگۈلۈك ياردەم،
قېرىلىق لەززىتى — ياشلىق بېغىدا كۈلسە گۈل كۆركەم.
چىنار يىگانە قەد كەرسە، بارافشان بولمىغاي ئورمان،
راۋان بولماس ئېرىزىم دەريا، تۈمەنمىڭ چەشمىسىز ھەردەم.

290

ئۈمىت بىرلە ئۈمىتسىزلىك ئاراسىنى ماكان قىلسام،
خۇشاللىق بىرلە قايغۇنى ئۆزۈمگە ئىمتىھان قىلسام.
بۇ نىسبەتلىك جاھاننى ھەمچاچان "مۇتلەق" پىكىر قىلماي،
توپاڭنى تۇتىيا ئەيلەپ، غۇرۇرنى ئاسمان قىلسام.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ بىكى ماكانى

291

سابا ئاتىغا مىن شائىر، شەپەق ئۈستىگە تون ياپسۇن،
غەزەلدىن چايقىلىپ نۇردا سامان يول ۋادىسى ئاقسۇن(20).
زېمىندا پاك ئاياغىڭغا چىمەنگاھ مەگزىنى ياقسۇن،
بىمار تەختىدە خاقانسەن، ھۆكەر باشىڭغا تاج تاقسۇن.

292

ئىشىڭ شەرت ئەتسە "پۇل سىرات" ئۈنى دادىل بېسىپ ئۆتكىن㉕.
جاپا دەرياسىدىن غالىپ ئۇچۇملاپ دۇر(21) ئېلىپ ئۆتكىن.
سىنىڭ ئالدىڭدا ھەتتا نۇرسا شىرىن قەددى يا، خىسراۋ،
ھولۇقماي، نائۈمىت بولماي راۋابىڭنى چېلىپ ئۆتكىن.

293

يۈرەك بولسا، ئۈنىڭ ئالەم ئارا دىل رىشتىسى بولسۇن،
ئەشۇ دىل رىشتىسى بىرلەن چېكىلگەن كەشتىسى بولسۇن.
ئۈنى تاج ئورنىدا باشىڭغا ئارتىپ سەن تەمەننا قىل،
ئۆزۈڭدىن ئۆزگە قەلبىڭدە يانا كۆرمىك كىشى بولسۇن.

294

تېشەر قالقاننى قاشىڭ ھېلىمىسى جادۇ قىلىپ ھەر ئان،
لېۋىڭ چايقالسا گەر قەستە چېقىلغاي تاش سېپىل شۇئان.
چېچىڭنىڭ دولقۇنى مەپتۇن قىلۇر ھەر ئاق كوڭۇللەرنى،
"ھاۋا" نى ئازدۇرۇپ چىققان يۈزۈڭنىڭ ئالمىسى شەيتان[26].

295

قارا كوز باق كوزۇمگە، نۇرى چەشمەڭ تۇتىيا بولسۇن،
لېۋىڭگە شەربىتىڭ تامغۇز! جېنىمغا داۋا بولسۇن.
تەسەددۇق ئەيلىبان جان راھەتىڭدىن سوزلىسەم راستۇر،
مەگەر لەپزىڭ دىسەڭ يالغان ئاڭا كوزۇم گۇۋا بولسۇن.

296

كەچۈرگەيسىز گۇناھىمنى مەگەر چوڭ بولسا باشىمدىن،
كوڭۇل رەنجىنى يۇغايسىز، توكۇلگەن ئۇنچى ياشىمدىن.
يوشۇرسا ھوسنىنى ئاي، قىلمىغايمەن ئانچە پەرۋا ھىچ،
تىلەرمەن تۈن-سەھەر قىلما جۇدا دەپ چىن قۇياشىمدىن.

297

قەپەزدە سايرىغان بۇلبۇل نېچۈن شات نەغمىلەر ئېيتسۇن،
تۇسۇق ئىچرە تۇسالغان تۇز، نەخالاپ قەدنى كۆرسەتسۇن،
باھارسىز گۈل-چېچەكلەر چاچمىغاي خۇش ئەتر-رەيھانىنى،
گۈزەللىك كەلگۈسى چىنلىق، كېرەملىك ۋايىغا يەتسۇن.

298

ۋىسالىڭ يولىغا چىقسام، ئۆزۈمنى توختىتالماسمەن،
جاھانسازلىق يولىدا گەر ئېرىق بولسا ئۆتەلمەسمەن،
سېنىڭ رىشتەڭ يۈرەك تارىمنى تارتىپ تۇرسىمۇ ماڭ يىلل،
كى ئىنسانلىق تۈپەيلىدىن سېنى ئارتۇق كۆتەلمەسمەن.

299

كىرىستال تەنلىرىڭ ياقۇت، جاھان شۆندىن نىجات تاپقان،
ئانار باغىڭغا زوق ئەيلەپ، يانا لاچىن قانات قاققان.
تېرەن زېبىنىڭ بىلەن سالغىن نەزەر خۇنابى بۇ دەيگە:
ئۇنىڭ ھەر شىشەسىگە ئەسىرلەرنىڭ قانلىرى ئاققان.

300

تەكەببۇر قىلمىغىن ھەرگىز، سېنىڭدەك كۆرمىگى ئۆتكەن،
ئۇ كۆرمىگىلار تورەلمەيمۇ جاھان چەرخى داۋام ئەتكەن...
تەكەببۇرلۇق — كىشىلىك ئالتۇنىغا مىسلى لاك سۈرتمەك،
تەكەببۇرلار ئەزەلدىن خاھىشىنىڭ ئەكسىگە يەتكەن.

301

مۇشەققەت تاغى باشىمدا، بىراق پەريادى ئەتمەسمەن،
كى "ئىستىغپار" بىلەن ئىشرەت كورۇشنى يادى ئەتمەسمەن،
ھاياتىم نامەسى ئاشكار ماڭا ئاردۇر سىرى پىنھان،
ئەچىشكە شەربىتى ئامەت، قىسىپ كوز جادى ئەتمەسمەن.

302

بەختسىز سۆيگۈ ئەلادۇر، مۇھەببەتسىز سائادەتتىن،
بەختلىك تۇرمۇشۇڭ ـ ناپاك جۇدا بولسا ساداقەتتىن،
ساداقەت جامىدا مەي ئىچ، مۇشەققەت كانىدىن زەرقاز،
كىشىلىك ئەركى — يۈكسەك تەخت غۇرۇرى يوق ئىناۋەتتىن.

303

سېزەمسەن دىلبىرىم كەلدى باھار ئاۋازى ھەريانىدىن،
زامانەم مۇترىبى چالدى، مۇقامنى يېڭى دەۋراندىن.
بەختىنىڭ توز قۇشى ئاچتى جىلالىق ھۆسنىنى ھەيھات،
بىزەكلە كەڭ دىيارىڭنى دىگەندەك ئىلمى - ئىرپاندىن.

304

دىلىڭ قايغۇغا چۆككەندە، غۇرۇرىڭ كەپتىرى بولغىن،
خۇشاللىق ئاشىيانەڭدۇر، جىمىنىڭ كەمتىرى بولغىن.
مەئىشەت ياكى ھەسرەت بىرلە غەرق ئەتمە بۇ ئۆمرۈڭنى،
جاھان ئەھۋاللىرى ئۈزرە تەپەككۇر دەپتىرى بولغىن.

305

جۇدا قىلما گوھەر - ياقۇتىنى چاقماق نۇر ھوزۇرىدىن...
قورام تاشتىن نە پەرق ئەتكەي، ئەگەر ئايرىلسا نۇرىدىن!؟
جۇدا قىلما مېنى گاھ غۇربەتۇ، گاھ دۆلىتىڭدىن ھىچ،
كىشىلىك شەنىنىڭ نۇرى — ئۈمىت شەمئى غۇرۇرىدىن.

306

ۋەسلىڭ زېھنىمنى مەجنۇن قىلارىنىڭ ماھىرى خوتۇن،
ئەگەر دە تاج دېسەڭ تاجدۇر، مەگەر ئۇتتۇن دېسەڭ ئۇتتۇن.
بولۇپ ھەيران ئۆزۈم ئول كۈلسە كۆلگەي جىسمى ئۇريانىم،
كوزدە تۇرسا گەر شەبنەم بۇ جىسمىمدىن توكۇلگەي خۇن.

307

بولۇپ جادۇ كوزۇڭنىڭ تۇتقۇنى دىلبەر، يوقالغانمەن،
ئۆزۈمنى ئاختۇرۇپ تاپسام چېچەك بوستانغا تولغانمەن.
تەقەززا ئەيلىمەس بۇلبۇل كەبى كوڭلۇم قەپەزنى ھېچ...
قىزىلگۇل دەپ، تىكەننىڭ دەستىدىن قانغا بويالغانمەن.

308

سېنىڭ ئوقيالىرىڭ قىلدى تېنىمنى توزۇتۇپ ۋەيران،
شىپا قىلما تىنىۋېتىپ بەس! ئول بولۇپ قالسۇن سادىق ئورمان
سېنىڭ ئەپسۇنلىرىڭ گويا قىلمىچتەك تىلدى سىنەمنى،
يارامنى تىكمە: قان دەرياسىدىن ئۈزسۇن كىمەك ھەريان.

309

پۇتۇگىنىڭ ئاستىدا گوھەر ئۇنى ئەما تاپالماسسەن،
ئەگەر تاپساڭمۇ رەختىڭ يوق ھەسەت كوزدىن ياپالماس سەن،
باھاسىز نادىر ئالماستەك ۋۇجۇدۇڭ چايقىلىپ ياشتا،
ئاتا قىلغاندا نۇر شەمئى چىراغىڭ تار ياقالماس سەن.

310

غازاڭمەن شائىرىم! نەزمەڭ ئەزىم دەريا، چوكەلمەسمەن،
تاۋاقلاپ ئۈنچە-مارجاننى بۇ پەشتاقتىن توكەلمەسمەن.
شەپەقتەك بالقىساڭ كوكتە بۇلۇتتەك شۇنچىلىك پەس مەن،
قولۇمنى تۇتمىساڭ رەببىم بۇ دەريادىن ئۆتەلمەسمەن.

311

ئۆمۈر جامىدا كوز ياشى، ئاڭا شەربەت قۇيۇلماسمۇ؟
پەلەكنىڭ قەلبى تاشى چەشمىزارىمدىن ئويۇلماسمۇ؟
تەقەززا ئەيلىسە قان بىرلە يازماق تارىخى ئالەم،
قىيامەت بولغىچە بەھرى مۇھىت پاك قانغا تولماسمۇ؟

ئۇيغۇر كىتاب تورى بېكىتى www.uyghurkitap.com

312

قېشىڭنىڭ تىغ ئۇچى گويا بۇ كوكسۇمگە قادالغانمۇ؟
يۈزۈڭنىڭ غۇنچىسى ئاققان قېنىم بىرلە بويالغانمۇ؟
بېلىق جىسمىمنى رەھمەتەي چېچىڭ توردا ئالغانمۇ؟
بولۇپ بەنت بۇلبۇلى ئەركىن قەپەز - دامىڭدا قالغانمۇ؟

313

قاراپ قانماي قارا چاچىڭغا باقتىم كۆنچىسى بارمۇ؟
جاھاندا يۈزلۈرۈڭدەك گۈل ئىچىدە غۇنچىسى بارمۇ؟
ئۇزۇڭ گويا بۇ ئىشتىن بىخەۋەردەك سۇ بىلەن مەشغۇل،
ۋە ياكى كول سۈيىنىڭ بىباھا زەر - ئۇنچىسى بارمۇ؟

314

مېنىڭ قەلبى شىكەستەمگە سېنىڭدە بىر داۋا يوقمۇ؟
قېشى سەييات ئۇچۇن سەيياھقا رەھمەتەك راۋا يوقمۇ؟
كوڭۈل ئەسرارىغا ھېچ بولمىدۇڭ ئومرۇمدە بىر سىرداش،
پىراق تاغىدا پەرھات زار، ئاگا شىرىن سابا يوقمۇ؟

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

315

تېنىڭ گويا سېنىڭ ئۈنچە بىلەن زەردىن ياسالغانمۇ؟
يۈزۈڭ ئەرش چەشمىسى بولغان شەپەقتىن رەڭنى ئالغانمۇ؟
سېنىمڭ كوكسۈڭگە ھېكمەتلىك يۈرەكنى تەڭرى سالغانمۇ؟
بولۇپ مەسخۇشلىقىڭدىن ئۆتتى ئۆمرۈم... راستىمۇ، يالغانمۇ؟

316

بىرى مەي، بىرسى دىۋان قەدرى ئاشقان ئۇل كومۇلگۈنچە،
بىرى دان، بىرىسى فان ھوسلى ئاشار يەرگە تۆكۈلگۈنچە...
سابا ئىلھامىدا كۈيلە، يۈرەك ئەشقىڭنى داستان قىل،
كۈتۈپ ئۆتكۈزمە ئۆمرۈڭنى نادان نۇرغا چۆمۈلگۈنچە.

317

پىراق ئوتى بالا قىلدى مېنىڭ غۇربەتلى جانىمگە،
يېتىپ كىردى ئۇنىڭ ھەر قاتىلى ھەر قەترە قانىمگە.
ئېلىپ تاجىمنى كەيدۈردى بېشىمغا تاجى مۇھتاجلىق،
مېنى كورسەتتى خار ئەيلەپ، ئۇياتلىق قەدىردانىمگە.

318

يېقىندىن مۆگدىشىپ ئىچتىم شىپا ئىزلەپ تىرەن دەرتكە.
تەپەككۇر كېمىسى چىقتى بۈگۈن دەرياىي زۇمرەتكە.
كۆتەر زوقۇڭ بىلەن جامنى، تەسەۋۋۇر ئۇ ئەجەپ ھادىس
يېنىپ مەي جامىدىن مەشئەل، ئىشىك ئاچقاي سائادەتكە.

319

غۇرۇر — ئۇ خەسلىتى ئىنسان، ئۇنىڭ نۇر بەرقى سەنئەتتە، (22)
خۇشامەت ھەم خۇراپات... ئۇخلىتار ئىنساننى غەپلەتتە...
تاماگەرلىك بىلەن قەقنۇس بولۇشنى قىلغىچە ئەرمان،
جامائەت بىرلە لاچىنلىق ساماسىن ئۇينا جۈرئەتتە.

320

كۆزۈڭنى ئەيلىگىن روشەن، قۇياشنىڭ شەمئى ئۆچكەندە،
جاھانغا قاپ-قارا لەيلى گۈلىنىڭ بەرگى چۈشكەندە،
چويۈن كۆكسۈڭنى رۇس ئەيلەپ، كۆلۈشنى سەن غۇرۇر بىلگىن،
جاپا تاغى، چىچىپ تاش قەھرىنى باشىڭغا كۆچكەندە.

321

ئۆلۈمدىن قەرز ئېلىپ بۇ جاننى كەلدىم ئۇشبۇ ئالەمگە،
ئۆلۈمنى سىڭدۈرۈپ ئۆتتۈم ھاياتىم ئىچرە ھەر دەمگە.
ماڭا يۈكسەك، ئۇلۇغ تاڭ ئىشقىدا پەرۋانىدەك ئۆلمەك،
ھاياتلىق يا ئۆلۈمدىن پەخىرلەر قاتماقتا كۆلكەمگە.

322

ھىدايەت غەزنىڭىز چەكسىز، ئاڭا قەرزىم بۇ يەلكەمدە،
سېزەرمەن سەيلىتىپ قەدرىن، پىكىر بەھرىدە يەلكەمدە،
ئەزىزىم يەلپۈنەر بولسا سابادىن ھۆسنىڭىز گۈلدەك،
ناۋا ئىلھامى دولقۇنلار مېنىڭ شۇ چاغدا سىنەمدە.

323

جاھان خۇرشىتلىرى يەتمەس سېنىڭ خۇرشىت چىرايىڭغە،
نېچۈن سەن بولمىدىڭ دەرمان مېنىڭ قەلبىمگە، دەردىمگە؟
چېلىپ ئىشقىڭدا مەن دۇتار ئۈزۈلدى تارىسى ئاخىر،
كۈلۈپ بىر باقمىدىڭ جانان مېنىڭ قىلغان بۇ ئەجرىمگە.

324

كىيىپ ئاتۇشچە چەكمەننى، كىلىپسىز شەھەرى ماچىنگە،
كىيىن بەقىيەم خوتەندىن ھەم، شىمىرنىڭ بەدىرنىسى - چىننىگە،
ئەگەر دولقۇنلىرى غەرق ئەتسە مەيلى ئۇل زەلىلىنىڭ(27)،
قىلور چورتانلىرى مېھمان سىلىپ مىسرانىنى زەرقىنىگە(23)

325

ئەترگۈل غۇنچىڭىز يۇمران، سولاشماس بەرگى ھىنچ غەمدە،
ئەقلىنىڭ غەزنىسى بىرلە يۇرەكنىڭ رىشتى ھەمدەمدە...
كۆلۈڭ دىلبەر، ياراتقان بىزنى ئالەم مەڭگۈ كۆلمەككە،
يۇيۇلماقتىن ئامان بولسۇن كوزىڭىز قەترە شەبنەمدە.

326

زۇۋانىسىز تال - ياغاچ ناخشا ئوقۇيدۇ ئوتتا كۆيگەندە،
شىۋىرلاپ مۇڭدىشار يامغۇر ئېزىز تۇپراقنى سۆيگەندە.
كى بىلتە بولما ساتقۇن پورۇخ پەرياتمۇ چەكمەستى،
ئولۇم مەپتۇنى پەرۋانە چىراق ئەژدارى كۆيگەندە.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

327

بويۇم ئاخىر پۈكۈلدى تەلمۈرۈپ نۇرانە پەسلىگە،
دىلىم ئارمان بىلەن تولدى، ئىپرىشمەي غۇنچە ۋەسلىگە.
چېكىپ رەنجىنى ئالەمنىڭ چۈشەندى تەكتىگە كۆڭلۈم،
پەرى رەڭلىك گۆدەكلەر ئەرمىگى شەيتانۇ - ئەسلىگە.

328

يىراقتىن كورگىلى كەلدىم سېنى دوستۇم زىيارەتكە،
بەئەينى كىرگىنىمدەك بىگۇناھلار قەسرى جەننەتكە،
كۆتەر، ئاخىرقى جام مەينى، سېنى كۆتمەكتە سۇمرۇق ئىچ،
قىلىپ جەۋلان كۆڭۈلدە قويمىغىن بوشلۇق خىيالەتكە.

339

سۈيۈپ ئۆتسەم باھار يامغۇرىدەك بۇ كەڭ دىيارىمنى،
شەپەقتەك سەيلىتىپ كورسەم جۇلالىق لالىزارىمنى.
ئېقىپ تاغ سۈيىدەك ھەر بىر گىياغا ئۈنچىلەر تاقسام،
پايانداز ئەيلىسەم باسقان ئىزىڭگە روزىگارىمنى.

330

سېزەرمەن كورگىنىمدە ئۆزگىلەر دەردىنى دەردىمنى،
بىلۈرمەن جان پىدا قىلماق نېسىپ بولانىاندا قەدرىمنى.
ماڭا يوقتۇر ئۇنى كورمەس بولۇشتىن ئۆزگە ئارىسىزلىق،
بىزەپ كوز قويىسىمۇ ھەتتا قىزىل ياقۇتتا بەرگىسىنى.

331

گۈزەللىك قۇدرىتى جىسمىڭنى شۇنچە لالىزار ئەتتى،
سۆيۈش جادۇسىدىن بۇلبۇل چىمەنگە ئىختىيار ئەتتى،
كىشى روھى تەسەۋۋۇر كوكىدە بولسا جاھان شاھى،
ئۇنى غۇربەت قەپەز گاھى تېرىقتا ئىنتىزار ئەتتى.

332

يۈزى ئىككى كىشىلەر كەم بىلىپ، بىر يۈزگە شوھرەتنى،
تاپار ئاخىر قارا يۈز دەپ ئاقارماس مەڭگۇ ئىللەتنى.
مەگەر رەنايىلەر كۈلسە ياراشقاي ناز، تەبەسسۇملەر،
بىجا قىلماغلىقى مۇشكۇل دىۋىلەر خۇلقى سۆلكەتنى.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

333

ماڭا پات - پات شاراپتىن ئىلتىپاتنى ئەتكىنىڭ ياخشى،
كوڭۇللەر ھۆرمىتىنىڭ قەدرىنى ياد ئەتكىنىڭ ياخشى،
قىزىل شەربەت، قىزىل قان بىرلە بولغاي رەنجىمە دەرمان.
دىسەڭ تېز - تېز ئۇنى سىنەڭ قېتىغا قاتقىنىڭ ياخشى.

334

تۇزۇتتۇڭ قايسى دەرگاھدا ئۆمۈردىن ياش باھارىمنى،
ئېچىتتىڭ كوز يېشى سىلابىغە، گۇل روزى - گارىمنى.
ماڭا زاھىر قىلىپ سەن بۇ جاھاندا ئول قىيامەتنى،
زامان بەركەردىنسى[24] قىلدىڭ نومۇسۇ - پەخرى - ئارىمنى.

335

ئۇنىڭ ئايدەك جامالىدىن جاھان ئۆز ئەكسىنى تاپتى،
قىلىپ تەقلىت چىمەنزارتىغا گۇل ھەم ھۆسنىنى تاپتى.
مادايى نازىدىن دىل رىشتىسىنى جەزب ئېتەر مىڭ ساز،
تەئەججۇپ، گۇل تەۋەللۇتگاھ[25] قىلىپ چول كوكسىنى تاپتى.

336

پىراقىڭ ئوتلىرى شام قىلدى ئورتەپ تەن بىلەن جاننى،
يېنىق شامدەك تارامىلاپ تولدۇرۇر بۇ سىنە شامداننى...
كى پىرقەت ئاخىرى غۇربەت سىياسىغا قوشۇپ قانىم،
ۋۇجۇدۇمدىن ياساپ چىقتى قەلەمپەي ھەم قەلەمدان(26)نى.

337

رۇداكى نەزمىنى ماختاپ، ئەلىشىر قەدرىنى بىلمەي،
ھۆسەينى سەزمىگەن زەر جامدا بابۇر ئىچتى شەربەت مەي.㉘
مۇنەللىپ ئوتتى پىرقەتتە، ئۇنىڭ نەزمى ھۆكەر بولدى،
چۈشەنمەسسەنكى مەشرەپنى، قەلەندەر پەرقىنى بىلمەي.

338

قەدىرلەپ مەي كوتەرگىن، كورگىنىڭدە ئەھلى پىرقەتنى،
جۇدۇن مولدۇرلىرى تاققان ئۇنىڭ بويىنىغا زىننەتنى.
تېپىش تەس، باغى پىردەۋسى بىلەن شەھرى پەرىزاتتىن،
بوران ئۇچقۇنلىرىدىن ھوسنى تاپقان مۇنچە زىننەتنى.

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

339

كۆرۈك دىلبەر، ۋۇجۇدۇم جام، ئىچەرمەن لالەرەك مەينى،
قاراك مەجنۇن كوزۇمدە مەۋج ئۇرار مەي مىسلى ئول لەيلى...
بولۇپ جەننەت مۇشۇ گۈلزار، ئۈزىگىز غۇنچە ـ ھور ئەينى،
ئەگەر تۇپان بالاسى قوپسا مەيدىن سىز ئۇچۇن مەيلى.

340

ئۇرۇمىسىز چاچلىرىڭ يەلكەڭدە نۇر دەريا بولۇپ ئاقتى،
گۈزەللىك مەپتۇنى بولغان كوزۇم شۇ نۇرغا دەم باقتى.
كورۇپ ھەردەك جامالىڭنى تېنىم ھەيكەل كەبى قاتتى،
پىراقىڭ ئوتىدا بۇركۇت بولۇپ قەلبىم قانات قاقتى.

341

ئاتاك بىرلە ئاناڭ ـ ئاي، كۈن... ياراتمىش نۇرى بەستىڭنى،
قويۇپتۇ ئۇستا قۇرئەنداز، ئاتاپ خۇش نازى ئىسمىڭنى.
تىلىڭ شەربەت بىلەن تولغاي، بۇ مەي بىرلە سۇيۇشكەندە،
ئۇنۇتما دىللىرى چوغلۇق ساڭا كويگەن غېرىبىڭنى!

342

باھارنىڭ قەدرىنى بىلمەي، سېنىڭ بوستانلىغىڭ قايسى؟
كوڭۇلنىڭ دەردىنى بىلمەي، سېنىڭ جانانلىغىڭ قايسى؟
ئەقىدە ئۇ، نامازدۇر — جاي نامازسىز ھەم بىجا بولغان،
ساداقەت ئەجرىنى بىلمەي، گۈزەل ئىنسانلىغىڭ قايسى؟

343

پىراقىڭ ئوتلىرى ئابادى قىلسا گەر جەھەننەمنى،
رىزا مەن سەن بىلەن ئۇندا ئادا قىلماققا ھەردەمنى.
سېنىڭسىز جەننەتۇ-دەۋزەخ ماڭا بىرەنە بىر نامدۇر،
سېنى مىزان قىلىپ پەرق ئەيلىگەيمەن قايغۇ، كۈلكەمنى.

344

دىلى قەست بىرلە تولغانلار، بىلەلمەس رەھنامالىقنى،
يېقىننى يات بىلىپ تۇتقاي يىراقتىن ئاشنالىقنى...
قوياش ئاپتاۋسىز، يۇلتۇز بىلەن ئالەم باھار بولماس،
ۋاپاسىزلىق بىلەن تەرك ئەيلىمەك تەس بىۋاپالىقنى.

ئۇيغۇر كىتاب تورى كىتابخانىسى
www.uyghurkitap.com

345

گۈزەل گۈلشەن ئارا گۈللەر تېرىپ، رەڭگىمۇ گۈل بولدى،
چىچەكلەر قوينىدا بۇلبۇلمۇ بۇندىن خوش كوڭۇل بولدى.
پىغانۇ ـ جەۋرىلەر پاتقان كوڭۈلگە پاتمىدى شاتلىق،
خوشاللىق كوز يېشىمدىن ھەممە گۈللەر بەرگى ھول بولدى.

346

سېنىڭ گۈلزار چىرايىڭدىن قۇشۇم بوستاننى تاپتى،
پايانسىز نۇرى زېھنىڭدىن ئەقىل جەۋلاننى تاپتى،
شۇڭا قونماس مېنىڭ ئۇستۇمگە غەمكىنلىك بۇلۇت ئەسلا،
دىلىم ئەل قەلبىدىن گويا غورۇرلۇق كاننى تاپتى.

347

تۇتالماسمەن ئېزىزىم! سۆيگۈدىن ئۇچقان خىيالىمنى،
تەئەججۇپ ئەيلىمەڭ كورگەچ، خازان بولغان جامالىمنى،
دىلىمنىڭ سوغىسى قىلسام، ياساپ شېئىرىم بىلەن ھەيكەل،
بىلۇرسىز ئالما رەڭگىمگە سېرىق يەتكەن ئۇ ھالىمنى.

348

شەپەق ھوسنىڭدە نەقش ئەيلەپ پەرىشان روزىگارىمنى،
تۆكۈپ شەبنەم بىلەن گۈل قىل سولاشقان لالىزارىمنى.
كوڭۈل رىشتەم بىلەن ئەشتىم سېنى كۆيلەشكە دىلتارى،
سېنىڭ شەنىڭگە سەرپ ئەتتىم يىگانە شامۇ بارىمنى.

359

ئەتىر گۈلدەك چىرايىڭغا بېقىپ، رەڭگىم چىلان بولدى،
تىكەن پايەك تۆپەيلىدىن مېنىڭ كوكسۈممۇ قان بولدى.
غازاڭ بولغاندا گۈل بەرگىڭ تېنىممۇ ئۇستىخان بولدى...
بورانلار تەھرىدىن ئاخىر بېغىم قۇملۇق ماكان بولدى.

350

كوزۈڭ يار بەختۇ ئەڭگۈشتەر، ئۇنى ساقلار قېشىڭ يايى،
كى قان بىرلە بويالمىشتۇر، رەشىكچى سۈيگۈ دەرگايى.
ئىماپارنىڭ تىلسىمى گويا سېنىڭ تۇندەك قارا ساچىڭ...
يۈزۈڭ — ئالەمگە شام ياققان "رامازان" ئىسپىنىڭ ئايى.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

351

ئەقلىنىڭ مۇنىسىن ئۆزگەن ھاۋا تاپتى ھەقىقەتنى،
كۆرەشتە قايىنىغان ئالەم بېسىپ چۈشكەندە جەننەتنى...
ئېغىر زەنجىر ئارا كۈلگەي پېرومېتۇس(29) ئەجەپ مەغرۇر،
كورۇپ چەكسىز مۇشەققەت ئىچرە چەكسىز شانۇ-شەۋكەتنى.

352

تەكەببۇرلۇقتا يەم قىلما كىشىلىك ئىپتىخارىڭنى،
كى قىلتاق قىلمىغىن ھەرگىز ناۋالىق سازۇ-تارىڭنى.
كوزۇڭدىن ئاي ۋە كۈن نۇرى، لىۋىڭدىن چەشمىلەر ئاقسۇن،
ئەقىل قامۇسىدىن گەپ قىل، چىقارماي زۇلپىخارىڭنى!

353

گۈزەلگە ناگىھان باقسام، كوزۇم بىر پادىشا بولدى،
بېقىڭلار بۇ كوزۇمگە، ئۇل تەۋەررۇك تۇتىيا بولدى!
كوزۇمنىڭ تەختىدىن كىرپىك ئوقى ئاتقاندا باغرىمغا،
مۇھەببەت يالقۇنىدىن خەستە جىسمىم كىمىيا بولدى.

354

چىمشىك چۈشكەندە سەن قىلما رودا قىدەك پۈشايمانىنى(27)،
قەدىرلە غۇنچە ياشلىقتا باھاسىز ئۈنچە - مارجانىنى!
ۋاقىت - قادىر قىلىشقا گور، چىچەكزار باغۇ - بوستانىنى،
كىتاپ قەۋرىدە يات ئاخىر مۇنار قىل نەزمى داستانىنى.

355

ماڭا قىسمەت ئىدى بىر سىر، ئۈنىڭ پالىنى ئەل ئاچتى،
ئادالەت زەر ئۈزۈككە كوز بولۇپ ياقۇت — لەھەل ئاچتى.
خوشال خەندان ئىتەرمەن، زوق ئىتەر كۆلكەمگىمۇ بۇلبۇل،
كورۇك پەرھادىغا شىرىن گۈزەل رەڭگىن تۈگەل ئاچتى.

356

پىغانىم دۇتلىرى گويا بۇلۇتتەك توستى ئاسمانىنى،
پىراقىم ئۇتلىرى ياقتى ساما باغرىغا گۈلخانىنى...
زىمىستاندا تۇرۇپمۇ نەۋ باھار زەۋقىدە بۇ بۇلبۇل،
تۇتتۇپ مەشئەل ئۇتەر ئەل ۋادىدىن كوردى گۈلىستانىنى.

357

كۆرۈپ ھۆسنىڭنى تاش قەلبىم سىماپتەك ئېرىدى ـ ئاقتى،
گۈزەللىك ئىبلىسى تەقۋا تومۇر دەرۋازىسىن قاقتى.
كىتابىمنى يېپىپ، سەللەم قويۇپ باقسام بۇ گۈلشەنگە،
بۇزۇلغان شەھرى ئەپلاتۇن دىلىمدا ئوت ـ چېقىن چاقتى.

358

گىميا كوك رەڭ بىلەن توستى توكۈلگەن بىگۇنا قانىنى،
شەپەق جادۇ بىلەن كۆلدۈردى قات ـ قات لەيلى ئاسمانىنى.
تەپەككۈرنىڭ تۆپەيلىدىن كىشى روھى بېسىلماستۇر...
بىزەك يوق چىن سائادەتسىز گۈزەل قىلماقتا ئىنسانىنى.

359

قارا كوزۇڭ قاراسىدىن يوقاتتىم ھۇش ـ قارارىمنى،
تىلىم تىلسىز بولۇپ شول دەم ئۇنۇتتۇم سوز سورارىمنى.
مېنى مۈشكۈلگە سالغان گۈل يۈزۈڭدە مۈشكى ـ ئەنبەر بىزي (28)،
سېنىڭ باسقان ئىزىڭدۇر، گەر سورار بولساڭ بارارىمنى.

360

يۈزۈڭنىڭ شەمئىسىز ئالەم قارا زۇلپۇڭغا غەرق ئەتكەي،
كۆزۈڭ خۇرشىت ئاڭا، دىل مىسلى سەييار دەۋرى چەرق ئەتكەي.
مۇھەببەت ئاغۇسىدىن لەبزى جامىڭ بىرلە مەي ئىچسەم،
شۇ جامدىن كەۋسەر ئىچمەك بىرلە قانداق باشقا پەرق ئەتكەي!؟

361

چېچىڭنى يېيىپ قىلىپ تىزما، توكۇلگەن ئۈنچە ياشىمنى،
كۆڭۈللەر باغىدا قويغىن گۇناسىز جىسمى، باشىمنى...
ئۇنىڭ ئىشقىنى شام ئەيلەپ، ئاڭا پەرۋانىدەك كۆيدۈم،
سەھىپەم بىرلە ئەل قەلبىگە ئۇرنات قەبرى تاشىمنى!

362

مەگەر ئامەتكە دۈچكەلسەڭ ئۇنى بى ئەجرى تەرك ئەتكىن،
مەگەر جەننەتكە دۈچكەلسەڭ ئەقدە بولمىسا كەتكىن.
مۇقەررەر ئالەمى دەۋۋار، سەۋەپسىز بولمىغاي ھادىس،
كورۈنگەن ھەر بىزەكلەرنىڭ تېگىدىگە زەڭ سېلىپ يەتكىن.

363

مەگەر ئۆلسەم تۇپامدىن مەي كوزا يا مەيگە جام ئەتكىن،
مۇبارەك ئىلمۇ - ئىرپان ئابىدىن شەرۋەت قىيام ئەتكىن.
قۇيۇپ شەرۋەتنى مەي جامغا بىخۇتلەر ئۇيقۇسىن ئوۋلاپ،
غەزەل دۇردانىسىدىن روھى ئاچلەرگە تائام ئەتكىن.

364

ئىلىم باشقا، تالانت باشقا، غۇرۇر - ۋىژدان يەنە باشقا،
بولۇر ساھىپقىرانلىق ئۈچ پەزىلەت كەلسە بىر باشقا.
بۈنىڭ بىرلەن بەخت پۈتمەس، ئۈنىڭسىز ئامەتلەر كوپ،
بەخت بابىدا قۇر ئاچساڭ يېزىلمىش قىسمىتىڭ باشقا.

ئىزاھلار:

(1) سابا سەھەرنىڭ سالقىن شامىلى.

(2) گۈرزا — قېدىمقى جەڭلەردە ئىشلىتىلىدىغان بىر خىل قورال.

(3) گۈپتارا — پارسچە «سوزلىگۈچى» دىمەك، ئۇنى گۈپتارا «ئەي شاتۇتىدەك چىرايلىق گەپ قىلىدىغان گۈزەل!» دىگەن سوز.

(4) خامۇش — سوزلىمەيدىغان، شوك ياكى، جىمغۇر دىگەن بولۇپ، بۇ يەردە ياۋاش دوتىسىمان ئادەم مەنىسىدە كەلگەن

(5) شەمس — قۇياش

(6) كۈلبە — كىچىك ئوي، كەپە ياكى بىر بۆلۈك يەر.

(7) لىباس — ئىگىن - ئاياق،

(8) نايىپ — كونا پادىشا سارايلىرىدا يۇرگۈزىلگەن ھاكىمىيەت تۈزۈمىدىكى مەنسەپدارلىق.

(9) پاسىق پىكىرلەر — بۇزۇق پىكىرلەر.

(10) * تەمەننا — لۇغەت مەنىسى ئارزۇ. بۇ يەردە ئۇزىنى كورسىتىش، ئاتىكاچىلىق مەنىسىدە كەلگەن.

(11) * قەۋس — ئوقيا

(12) * رەشك — ئەسلى مەنىسى كۈندەشلىك، كىبىلش. بۇ يەردە ئىچى تارلىق، كورەلمەسلىك مەنىسىدە.

(13) * ئىمان — بۇ يەردە ئاددى مەنىسى بىلەن ئىشەنچ، ئىخلاس دىمەك.

(14) * "گۈل ۋە نوروز" ئۇيغۇر شائىر لۇتپىنىڭ ئەسىرى.

(15) * فۇنۇن — پەن ئىلىملىرى، ياكى بەنلەر.

(16) * بۇ يەردە زىكرى قىلىنغان كىشىلەر تارىختا سەلتەنەت، شاھلىق ۋە پەھلىۋانلىق بىلەن نام قالدۇرۇپ كىتىشكەن مەشھۇر تارىخى شەخسلەر.

(17) * رىياتەقۋا — غوجى كوردى ياكى ساختىپەزلىك بىلەن قىلىنغان تائەت - ئىبادەت.

(18) * ناۋايى ۋە ئۇنىڭ "خەمسە" ۋە "چاھار دىۋان"نى نەزەردە تۇتۇلىدۇ.

(19) * مۇرەببى — تەربىيىچى، ئۇستاز.

(20) * سامان يولى — ئەسلى ساما يولى بولۇپ، ھىساپسىز يۇلتوزلار تۇركۇمىدىن گويا ئاسماندا يول شەكىللەندۇرگەن كورۇنۇش.

(21) * دۇر — گەۋھەر.

(22) سەنئەت — ئەسلى مەنىسى. ھۇنەر دىگەن بولۇپ، بۇ يەردە بىلىم، ھۇنەر، ئىش كورستىش مەنىسىدە كەلتۇرۇلگەن.

(23) * بۇ يەردە "مىسران" سوزى "مىسرات قىلىچ"، "زەرقىن" سوزى «ئالتۇن غىلاپ» مەنىسىدە ئىشلىتىلگەن.

(24)*بەركەردە—يامان دەپ كورستىش، قارىلاپ تاشلىۋىتىش.

(25) * تەۋەللۇتگاھ — تۇغۇلۇش جاي.

(26) قەلەمدان — قەلەم سېلىپ ساقلايدىغان سايمان بولۇپ، بىزدە ئىلگىركى كاتىپلار ئۇنى بەلۋىغىغا قىستۇرۇۋېلىشاتتى.

(27) * شائىر روداقى نەزەردە تۇتۇلىدۇ.

(28) * مۇشىك ئەنبەر—ئىپار.

3

ئارۇز ۋەزنىنىڭ بەھرى رەجەز
شەكلىدە يېزىلغان رۇبائىلار

www.uyghurkitap.com

4

ئارۇز ۋەزنىنىڭ بەھرى رەمەل (موسەد-
دىسى مەھزۇپ) شەكلىدە يېزىلغان
رۇبائىلار

365

ئاي يۈزلۈگۈم سەن قايدا سەن، گۈل يۈزلۈگۈم سەن قايدا سەن،
كۈندۈزلىرى گۈلشەندە سەن، تۈن كېچىلەردە ئايدا سەن.
ئاي چىقسا باقماق ئادىتىم، مەستانىسى مەن لالەنىڭ،
پىكرىم مېنىڭكى سەندەدۈر، بولساڭمۇ گەر ھەر جايدا سەن.

366

كوردۇم قىزىل گۈل تۈۋىدە، ئۈينار تەبەسسۇم لىۋىدە،
يوق ئۈندىكى شەربەت كورۇك، ھەرقانچە شىرىن مېۋىدە.
مەن كۈيلەسەم تەمبۇر چېكىپ، قوندى ئاڭا بۈلبۈل كېلىپ
جۇش بولدى ئەلپەت ھەم ماڭا، بولغاچ كويۇك مەزھەۋىنە.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

367

پەلەكتىن ساقلىق كۈتمە، پەلەك بىھىس، پەلەك بىخۇت،
ئۆمۈردىن باقىلىق كۈتمە، تىرىكلىك ئۆچكۈچى بىر ئوت.
خالايىق ئەتىكابىغا ئەقىدەڭ بولسا شەيدالىق،
سائادەت ساقىدەك ئەلگە ئۇزۇڭ قۇتلۇق شارابىڭ تۇت.

368

كويۇر دىل ئوت ئارا تىنماي غەزەل ئېيتقان ياغاچ ئوخشاش،
ئاقاردى چاش كورۇنگەچ كوزلىرىمگە كۈندە سۈمبۈل چاش.
مۇھەببەت ئەتىكابىدىن ماڭا بىر ۋەھى زاھىر كىم:
جاپادىن. زارلىما يارىڭ توپاغا جان بېرەر نەققاش.

5

ئارۇز ۋەزنىنىڭ بەھرى ھەزەج (مۇسەددەس مەقسۇر) شەكلىدە يېزىلغان رۇبائىيلار

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

369

زارلىما يەتسە بېشىڭغا مىڭ بالا،
مىڭ بالامۇ بىر بالاغا مۇپتىلا...
زارلىماس باغۇەن زېمىننى باسسا سەل،
ئۇسما كەتسە نە ئەلەم، قاشىڭ قالا.

370

ساقى ياقۇت جامغا مەينى تولدۇرۇر،
ساھىبىم يانىمدا ئايدەك ئولتۇرۇر،
ئىلمۇ - ئەرپان بىرلە تولغان ھەر سوزى —
ۋەجھىدىن ھەركىمدە ھەر غەم ئۇنتۇلۇر.

371

ئۇل پەرى ھوسنىگە يەتمەس قىلۋىلەر،
مەڭزىدە ئالىپتە جەننەت جىلۋىلەر...
مۇندىكى مەككە ھەرەمدىن بىخەۋەر،
يۈرگىنى ياتنىڭ دىيارى... تەلۋىلەر.

372

"قىپ" نى"پىق" قىلساڭ قوشۇپ باشىغا "رە"،
بال قۇيار نەشتەر تۇتۇپ يۈرگەن ھەرە.
تەسكىرى قىلساڭ ئۇنى باغىڭ غازان...،
ئەژدىھا بوپ تەۋرىگەي ھەتتا پىلە.

373

گەرچە بولسا ئەزرائىلدىن ئىككىسى،
ھەم ھايات قالماس ئۇنىڭ ھىچقايسىسى...
ھەم تۇغۇلماق ھەم ئۇلۇمۇ مەنىسىز،
بۇ جاھاننىڭ بولمىسا شات، قايغىسى.

374

دىدى بۇلبۇل: گۈلۈم كەلگىن قېشىمغا،
نە قىسمەتلەر يېزىلمىشتۇر بېشىمغا.
ئېچىپ مەگزىن دىدى گۈل ئۈينىتىپ كوز:
پەخەس بول كىرپىكىم ئوقتۇر قېشىمغا.

375

قېنى سايرا چىمەندە بۇلبۇلى شاد،
گۈزەل سايراپ چىمەننى قىلغىن ئاباد.
سىنىڭسىز بۇ چىمەن تىلسىز ماكاندۇر،
سادايىڭدىن جاھان قىلغاي ئۇنى ياد.

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى www.uyghurkitap.com

376

ئىزىڭنى باسمىغىن راھەت، باھاردۇر،
جامالىڭ تاڭ شەپەق قۇچقان ناھاردۇر...
ئۈمىدىڭ ئارزۇيۇم، شاتلىغىڭ توي،
كېرەكسىز تىرنىغىڭ قۇتلۇق تۇماردۇر.

377

نادانىنىڭ ئىلكىدە ئەقلىم جۇنۇندۇر،
كى نامەرت پەنجىدە جىسمىم ئۇتۇندۇر...
دىمە ھوسنى بۇ مەينىڭ لالە رەڭلىك.
قىزارتقان مەينى ئۇ رەڭ — ئەسلى خۇندۇر.

378

ئۆلۈمنىڭ ئۇلىمىگى — يېڭى ھاياتتۇر،
زەھەر بىرلە زەھەر ئابى ھاياتتۇر.
دىمە ئۈستىدە مۇشكۇلنىڭكى مۇشكۇل.
سۇپەتداش ئىككى زات ئەسلىگە ياتتۇر.

379

هوقۇق گەر كەلسە ئامەتسىز ئاڭا قوق،
ئۇچۇپ كەتسە "هو"رى قالغاي پەقەت "قوق".
ئەگەر ئامەت نۇرى قاخشالغا چۈشسە،
زىيارەتگاھ قىلۇر قاخشالنى سۇمرۇق.

380

كوزى يەلۋىزنى ئويلايدۇ خېنىمنىڭ،
شۇڭا يىرىق ساق يېرى مىسكىن تېنىمنىڭ...
مەگەر يەتسە جۇدالىقتىن بالالەر،
نە قەدرى، بار دىمەكلىككە جېنىمنىڭ.

381

چايان - چاققانىنى دەرلەر خۇلقى - نازىم،
هۇقۇش ئېيتار: گۈزەل هەم خۇش ئاۋازىم.
كىشى ئىچىەس بىلىپ خىسلەت زەهەرنى،
كىچەرگەيسىز مىنى "ساقى دارازىم".

382

پىراقىنىڭ دەشتىدە يۈرگەن قۇلۇڭمەن،
ۋىسال گۈلزارى ئىچرە بۇلبۇلۇڭمەن.
مۇرىدىڭمەن — مۇھەببەت مەزھەبىڭنىڭ...
ئۆزۈڭ يالقۇن جۇلاسى خاك - كۆلۈڭمەن.

383

جۇنۇن ئەقلىم ئۈنىڭ كوز جادىسىدىن،
تېنىم توغرالدى كالپۈك جادىسىدىن...
بېسىپ بۇلبۇل ئىزىنى بولدى جىسمىم —
تىكەندىن خۇن ئەتىر گۈل ۋادىسىدىن.

384

قەلەم قۇدرەتلىك ئەژدەھا، سىيا قان...
ئۈنىڭ ئالدىدا ئاجىز شاھى سۇلتان.
يوقالدى يەتتى گۈلشەن باغى بەھرام، (30)
ياشار نىزامى پۈتكەن ئۈشبۇ داستان.

385

ئەگەردە گاڭ دىسەڭ گاڭ ئىشچى - دىخان،
مەگەردە جەۋھەرى تارىخ دىسەڭ قان.
بۇ گاڭ بىرلە بۇ قان ئالدىدا تاغ پەس...
تۇرار جانانىمۇ ھەم بولماقتا قۇربان.

386

ئۇمۇر تەكشى ئەمەستۇر يىلدا قىش - ياز،
زىمىستانىمىز باھار كورمەيدۇ گۈلناز.
ئىلىم سۆيسەڭ ھاياتىنىڭ بارى مەكتەپ،
زامان ۋەھسى چۈشەنسەڭ پىرى ئۇستاز.

387

كوڭۈللەر لەززەتى بولماس خۇسۇمەت،
ئۇنىڭ بىرلە ياشالماس بىللە ھىكمەت،
خۇسۇمەت شەربىتىدىن قەترە ئىچسەڭ،
كىشىلىك قەۋمىدىن كەچمەكنى شەرت ئەت.

388

گوياكى بىر كىچىك كائىنات ئىنسان،
ئالەمنىڭ مەپھۇمى ئۇنىڭدا ئايان.
ۋە لېكىن يۇلتۇزلار پاتقان ئالەمگە،
پاتۇرمۇ ئىنسانچە شاتلىق يا پۇغان؟

389

رۇبائى بىر ۋەلى كارى ئەمەستۇر،
ھەر دەۋران ئەل ـ ئارا ئۇزگە ھەۋەستۇر.
ھەر پەسىل ناۋاسى، ھەر چاغ رۇبائى،
ئەل كۆلكى — قايغۇ بىرلەن ھەمنەپەستۇر.

ئۇيغۇر كىتاب تورى بېكىتى
www.uyghurkitap.com

6

ئارۇز ۋەزنىنىڭ بەھرى ئەرىز شەكلىدە يېزىلغان رۇبائىيلار

7

ئارۇز ۋەزنىنىڭ باشقا بەھرلىرى ۋە بارماق ۋەزنىدە يېزىلغان رۇبائىيلار

ئۇيغۇر كىتاب تورىكتى
www.uyghurkitap.com

390

قۇتبى شىمال يۇلتۇزى تىگرىقمايدۇ ئاسماندا،
سەيلى قىلسا سامانىڭ ئەختەرلىرى* ھەرياندا.
چىن مۇھەببەت ۋايىغا يەتتى دەردى ھىجراندا،
ئارمىنىم يوق كويىگەچكە پەرۋانىدەك گۈلخاندا.

391

گۈزەل بولماس ئالەمدە قەددى ـ قامەت سىنىڭچە،
ھىچكىم قىلماس سۆيگىدە ئىستىقامەت مىنىڭچە...
كاتتا بولماس ھىچكىمدە بەختى ـ ئامەت سەن كەبى،
سەنسىز ھايات پەقىرغا چوڭ قىيامەت مىنىڭچە.

* ئەختەر — يۇلتۇز

392

ئۆلدۈم شىشە قەدەھتە، شاراپ ئىچىپ مەن نەيلەي؟
تېۋىپ ئېيتار شىپاسى — لەب جامىدىن ئىچىش مەي.
ئەقلىم تەمكىنلىكىدە تاغمەن دىسەم يېڭىلدىم،
سۆيگۈ قۇيۇنلىرىدىن توزۇپ يۈردۈم بولۇپ پەي.

393

ھاياتلىق ئەسلى قاينام، ئۆمۈر ئۆتمەيدۇ غەمسىز،
چاللىماس ئۇستا سازەندە ناۋالار زىرۇ - بەمسىز.
نەزەر كوزى كەڭ بولسا پىسەن بولماس غەمناكلىق،
كۆڭۈل كەڭ - تارلىغىنى بىلىپ بولماس ئەلەمسىز.

www.uyghurkitap.com

394

ئۈزگىنى ياراتماس ئۆزىدىن باشقا،
تەڭ كورمەس ياقۇتنى ئۆزدىكى تاشقا.
ۋە بەلكىم سالىغاندۇر رەبىم ئاخماقلىق —
دەردىنى ئەڭ ئاخماق رەشكىچى باشقا.

395

قىرىلىق دىبەڭ، ئاق چۈشكەن مىسكىن باشىغا قاراپ،
غېرىپلىق دىبەڭ، قان چۈشكەن غەمكىن ياشىمغا قاراپ.
ياس چەشبەمدە سۇ قۇرىسا، قىينالمامدۇ بىلىق كوزۇم،
هەركىم بىلەن زامانداشىمەن دەۋر ياشىمغا قاراپ.

396

دوستۇڭنى سېغىنغاندا، ئوقۇغىن دۇئايى "قۇنۇت"
دوستۇڭ ئۈلپەتلىك قىلمىغاندا، ئاڭا كەۋسەردىن مەي تۇت.
ئىچ مەينى، سۈزۈپ جامنى، دىلىڭگە يېقىپ ئوت...
شاراپ داستىخاندا زىبۇ-تەكەللۇپنى ئۇنۇت.

397

ئەجەلنىڭ ئوقياسى ساۋۇتنى تېشەر،
ئۆمرۈڭنىڭ مەنىنى قالغانلار يېشەر،
بىر چىراق ئۆچكەنگە غەم قىلماس ئالەم،
خالايىق مىڭ چىراق پىلىگىن ئېشەر.

398

ھىجران دەشتى ئىلكىدە ھالىم خاراپتۇر،
پىراق ئوتى ئىچرە جىسمىم كاۋاپتۇر.
ۋىسال كۈتۈپ ئالدىڭدا سىھمان ئولتۇرۇر،
بىر پىيالە شەربىتىڭ چەكسىز ساۋاپتۇر.

399

كورەلمەس كىشىنىڭ قەلبى كور بولۇر،
خۇسۇمەت كوزىگە پەردە تور بولۇر...
مۇسەللەس كوزىدىن بەتتەرراق دىلى،
ئېچىغان پىكرىدە دايىم هور بولۇر.

400

بالىلىق ماڭا ئىستەك سەۋداسى بىلەن كەلمىش،
ياشلىق ماڭا مۇهەببەت بالاسى بىلەن كەلمىش...
شۇنچە ئومۇر سۈيى هايات غەۋغاسى بىلەن كەلمىش،
ئاه قېرىلىق يانا قايغۇ سوغاسى بىلەن كەلمىش.

401

ساقى ماڭا ئۇ، شاهى سۇلتانىدىن ئارتۇق،
ئۇلپەت ماڭا ئۇ، هورى - غولمانىدىن ئارتۇق؛
زەپىران رەڭگىمنى قىزارتقان خۇن - مەي!
غازاڭ جىسمىمگە جان بەرگەن قايسى گۈلسىزروق؟

402

بۇ مەي ـــ كوز مونچىغىمدىن توكۈلگەن ئۈنچە ـ مارجان،
بۇ مەي ـــ ھىجران ياغرى، ئاھىم دۇتىدىن تامغان...
بۇ مەي ـــ قان رەڭلىك سىيا، تويىمدا تىرەن داستان،
توك مەيلى ئۈنى يەرگە، توكۈشنى خالىساڭ قان.

403

كومتۈرۈلگەن قەۋرىدىن كورۈنمەس ئاسمان...
لەھەتتە سۇيگىدىن يىغلىغان ئىنسان.
گۈل بىلەن بۇلبۇلنىڭ داستانىنى كور،
سۆيۈشكەن لەبلەردىن تامچىغاندا قان.

404

پىغان چەكسەم زارىمغا كىممۇ قارايدۇ،
خىيال ـ پىكرىڭ سىنەمگە قاندەك تارايدۇ.
قەلەندەر بوپ ئالدىڭدا سولتان ئولتۇرۇر،
بۇلبۇل كەبى زىكرىڭدا تىنماي سايرايدۇ.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

405

بۇلبۇللىغا كوڭۇل شادى — گۇل - گۇلىستان كېلىدۇ،
ئاشىققا دىلى سۆيگەن گۈزەل جانان كېلىدۇ...
پىچىرلاپ تاڭ دېرىكىنى چولپىنى گۇلناز كۈلۈدۇ،
ھوسنىدە تەبەسسۇم ئەنە خۇرشىدى جاھان كېلىدۇ.

406

كورگىنىكى خوتەن دەشتىگە ئاھۇ يارىشىپتۇ،
رەڭگىمنى گۈزەل ئەتمەككە قايغۇ يارىشىپتۇ...
شەربەتنى ئىچىپ سوزى چۈچۈكلەر دىسە ئاچچىق،
لەبزىمگە مېنىڭ بال ئورنىدا ئاغۇ يارىشىپتۇ.

407

مەيلى سەن ھايات دەپ ئۆزۈڭنى بەزلە،
مەيلى، سەن ئولۇم دەپ ئىبادەت ئىزلە...
ھەق - ناھەق چىرمىشىپ كەتكەن ئالەمدە،
ئىلىمنى قەدىرلەپ ھەق سوزنى سوزلە.

408

سۇبھىگە بېقىپ كۈتتۈم، بىر ئىللىق شامالىڭنى،
تاڭ لۈتپىگە تەلمۈردۈم، ئوخشىتىپ جامالىڭنى.
مەكتۈپكە كوزۇم چۈشتى، ياشىمدىن تاقاپ ئەينەك،
مېھرىڭگە ئارام قىلدىم، گۈل رەڭلىك سالامىڭنى.

409

سۆيگۈ دىمەك — قاناتسىز قۇشنىڭ ئۇچۇش ئىستىگى،
سۆيگۈ دىمەك — ھاياتلىق ئۈمىدىنىڭ دېرىگى.
سۆيگى دىمەك — ھىسسىيات يۈرىگىنىڭ ئىدىرىگى،
سۆيگى دىمەك — قەلب مايىللىغى مۈلكىنىڭ بېگى.

410

چاچ قىلىڭدا تىكەرسەن بەلكى ئاق كىپەنىمنى،
كوز يېشىڭدا يۇيارسەن، شېمى ئوچكەن تېنىمنى...
ئەڭدىھا تۇپراق يۇتكەندە، تىرىلدۈرمەك بولساڭ مېنى،
نەزمىلىرىمدىن ئىزلە مىراس قالغان قېنىمنى.

411

قەۋرى تېشى تەھتىدىن ئۈزدىگەيسىز زاتىمنى،
سۈيگۈ پاجەسىگە قوشۇپ مەسكىن ئاتىمنى.
كىزەر روھىم گويا كى پەرۋانىدەك بىشارام...
ئۆتكۈزمەككە ئەل ئارا جىسمىمىز ھاياتىمنى.

تەھىرىنىڭ ئىزاھ ۋە ئىلاۋىسى

① لوقمان — دىنىي رىۋايەتلەردە تىبابەتنىڭ بىرىنچى ئاتىسى، دەرىجىدىن تاشقىرى ماھىر ھوكۇما دەپ قارىلىپ، ھەتتا پەيغەمبەر پەللىسىگىچە كوتىرىلىدۇ. شەرق تىبابەت تارىخىدىكى ئەڭ مەشھۇر ھوكۇما — بەقىرات، جالىنوس (گالىن) ئىبنى سىنا ۋە ئومەر ھەييام قاتارلىقلارنىڭ نامى ئۇنىڭ نامىدىن كېيىن سانىلىدۇ. ئۇنىڭ ھەققىدە ئۇيغۇر خەلق ناخشىلىرىمۇ مۇنداق بېيىتلەرنى ئېيتقان:

قېنى مىڭ ياشىغان لوقمان،
ئولۇمگە ھىلىلەر قىلغان...
ئەجەلگە تاپمىدى دەرمان،
نىچۇك دۇنياغا بەل باغلاي.

ئۇنىڭدا لوقماننىڭ مىڭ يىللاپ ئومۇر كورگەنلىگى، ئادەمنىڭ ئولمەسلىك ئىشىنى ھەل قىلىش ئۇچۇن كوپ تەدبىر ئىزلىگەنلىگى سوزلىنىدۇ.

سۇلايمان — داۋۇت (ئەلەيھى سالام) نىڭ ئوغلى بولۇپ، يېڭى ئىرادىن ئاۋالقى 11 - ئەسىردە ياشىغانلىغى

رىۋايەت قىلىنىدۇ. «قەدىمقى دۇنيا تارىخى» ۋە باشقا ئەسىرى تارىخلاردا، ئىسمى "سولومون" ئاتىلىپ، ئۇنىڭ خىيالىي شەخس ئەمەس، بۇرۇنقى زاماندا ئۆتكەن تارىخىي شەخس ئىكەنلىكى ئېتىراپ قىلىنغان. مەشھۇر «قۇرئان» كىتاۋىدا ئۇنىڭ ئىسمى ۋە ئۇنىڭغا ئالاقىدار قىسسە يېزىلغان، ئىسلام دىنى كىتاپلىرىدا پەيغەمبەرلىكى قەيت قىلىنغان. ئۇ ئىسلام ۋە يەھۇدى دىنلىرىنىڭ كىتاپلىرىدا ھەم پادىشا، ھەم پەيغەمبەر دېيىلگەن. بىلقىس — ئۇنىڭ خوتۇنى بولۇپ، غايەت گۈزەل ئىكەنلىكى ھېكايە قىلىنىدۇ.

② باغى ئېرەم — دىنىي رىۋايەتلەردە كۆرسىتىلىشىچە، بۇرۇنقى دۇنيادا ناھايىتى چوڭ پادىشا بولۇپ نام چىقارغان، ھەتتا خۇدالىق دەۋاسى قىلغان «شەددات» تەرىپىدىن ياسالغان باغنىڭ ئىسمى. ئېيتىلىشىچە، شەددات: "تەڭرىنىڭ «جەننەت» دېگەن بېغى بار ئىكەن، مەنمۇ شۇنداق ئالىي باغ ياسايمەن" دەپ، باغى ئېرەمنى ياسىغان ئىكەن، ئۇنىڭ ئېرىقلىرىدىكى سۇنىڭ تېگىگە شېغىل تاش ئورنىغا زەبەرجەد، ياقۇت، مەرۋايىت سالغان ئىكەن.

«قۇرئان» دا بۇ باغ توغرىسىدا مەخسۇس ئايەت زىكرى قىلىنغان بولۇپ، ئۇنىڭ تەرجىمىسى مۇنداق: "ئېرەم — شۇنداق ياسالغان بىر جايكى، ئۇنىڭغا ئوخشاش جاي ھېچبىر شەھەردە ياسالغان ئەمەس".

③ ئولەمەسلىك ئالمىسى — ئاپتورنىڭ ئىزاھلىشىچە، مەشھۇر «تەۋرات» (بىبلىيە) كىتاۋىدا: "شەددات ياسىغان

باغى ئىرەمدە ’ئۆلمەسلىك ئالمىسى‘ناملىق بىر مىۋە بار" دىگەن رىۋايەت يېزىلغان.

④ "نوھنى قۇتقۇزغان ياغاچ" — بۇ جۈملە ھەزرىتى نوھنىڭ كېمىسىگە قارىتىلغان.

نوھ — دىنىي كىتابلاردا «نوھى نەبىيۇللا» (خۇدانىڭ پەيغەمبىرى نوھ) دەپ ئاتالغان ۋە ئىنسانىيەتنىڭ تۇنجى ئاتىسى «ئادەم» (ئەلەيھى سالام) دىن كېيىن، ئىككىنچى ئاتىسى دىيىلگەن كىشى. ئۇ ئىسلام ئەقىدىلىرىچە "ئاللا" نىڭ، يەھۇدى ئەقىدىسىچە «يەھۋى» (يەھۇدى دىنىنىڭ تەڭرىسى) نىڭ ئەمرى بىلەن كېمە ياساپ، بۇرۇنقى دۇنيادا ئالەم بويىچە يۈز بەرگەن چوڭ سۇ ئاپىتى — توپان كەلكۈندىن ساقلىنىش ئۈچۈن كېمىگە كىرىۋالغان. توپان 150 كۈن داۋام قىلىپ، توپاندا ئەپسانىلەرنىڭ رىۋايىتىچە، دۇنيانىڭ ھەممە يېرىدىكى مەيلى ئېگىز، مەيلى پەس جايىدا 40 گەز سۇ تۇرغان. توپان سۇيى شۇ زاماندىكى دۇنيادا بولغان ئۇچارلىق-تىنارلىق ھەممە مەخلۇقاتىنى ھالاك قىلغان. پەقەت نوھ (ئەلەيھى سالام) كېمىگە سېلىۋالغان بىر جۈپتىن ھايۋانات نەمۇنىسى ئاپەتتىن ساقلىنىپ قالغان.

توپان سۇيى پەسلىگەندىن كېيىن، نوھنىڭ پەرمانى بويىچە يەر شارىنى تەكشۈرۈپ كېلىش يۈزىسىدىن كېمىدىن كەپتەر چىقىپ، ھەممە جاينى كورۇپ، ئالەمنىڭ قايسى ئەھۋالدا ئىكەنلىكىنى نەقا بىلدۈرۈش ئۈچۈن زىمىنىگە

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يىغىنى ئامبىرى

قونۇپ، پۇتىغا يۇققان لايىنى پۇتىدا ۋە بىرتال زەيتۇن دەرىخىنىڭ نوتىسىنى ئاغزىدا چىشلەپ، كېمىگە قايتىپ كەلگەن. بۇ دۇنيادا ھاياتنىڭ قايتا باشلانغانلىقى، يەر يۈزى توپان بالاسىدىن قۇتۇلۇپ، ھولچىلىك شۇنچىلىك قۇرۇغانلىقى، ئۆسۈملۈك شۇنچىلىك ئۆسكەنلىكىدىن دېرەك بېرىدىغان ”تېچلىق خەۋىرى“ ئىكەن. شۇ خىل دىنىي رىۋايەت ۋە تارىخىي ھېكايەتكە ئاساسەن، دۇنيا ئەللىرىدە، بولۇپمۇ غەرپ دۇنياسىدا كەپتەرنى ”تېچلىق بەلگىسى“ دەپ چۈشىنىش بىر ”ئەنئەنە“ بولۇپ قالغان.

⑤ ئەزرائىل — ئۇ، ئىسلام دىنى ئەقىدىسىچە، ئاللا تەرىپىدىن ئادەملەرنىڭ جېنىنى ئېلىشقا بەلگىلەنگەن پەرىشتە بولۇپ، جان ئېلىش يەيتىدە ھېچقانداق شاھ-گادا، چوڭ-كىچىكنى پەرق ئەتمەيدىكەن ۋە مەنسىتمەيدىكەن. بۇ ھەقتە بىر شائىر مۇنداق يازغان:

ئۆلۈم ياشۇ-قېرى، شاھ ۋە گادايلارغا باراۋەردۇر،
كورۇڭ جان ئالغۇچى ئەلنى كوزىگە زەررىچە ئىلماس.

جىبرائىل — ئىسلام ئەقىدىسىچە، ئاللانىڭ توت چوڭ پەرىشتىسىنىڭ بىرى. ئۇ، دىنىي كىتاپلاردا مۇھەممەت (ئەلەيھى سالام)كە دىن ۋە دۇنيانىڭ ئىشلىرى ھەققىدە تەڭرىنىڭ ئەمرىنى يەتكۈزگۈچى، ھەتتا قۇرئان ئايەتلىرى شۇ ئارقىلىق يەتكۈزۈلگەن دېگەن پىكىر تارالغان.

⑥ پارىس تىلىدا خەر — ئېشەك، كاج خەر — مايماق

ئىشەك دىگەن سوز. بۇ مىسرادا ئاپتور بۇ كاج ئىشەكنى مەدرىسكە باغلاپ قويساڭمۇ، ئۇ ھامان كاج ئىشەك. ئۇ، مەدرىستە تۇرماقلىق بىلەنلا ئىشەكلىكتىن ئوزگەرىپ كەتمەيدۇ. ئۇ، بىر خىل كىنايە ياكى تەمسىل ئارقىلىق دىمەكچى بولىدۇ: بىر يامان ئادەم مەلۇم سەۋەپ تۇپەيلى، بىر ياخشى ئادەم تۇسىگە كىرىۋالسىمۇ، بىر ئالى مۇقامغا ئورۇنلىشۋالسىمۇ، ئۇ ئاخىر ئەسلى تەبىئىتىدىكى خۇلقىنى ئاشكارا قىلىدۇ، ئىشەكنى مەدرىستە تۇرغانلىغىنى كورۇپلا "مۇدەررىس" دىگىلى، چىۋىننى زەرباپ داستىخاندا ئولتۇرغانلىغىنى كورۇپلا "قەدىرلىك مىھمان" دىگىلى بولمايدۇ.

⑦ناۋايى — 1441 - يىلى تۇغۇلۇپ، 1501 - يىلى ۋاپات بولغان. ئۇ، ئۇيغۇر كىلاسسىك ئەدەبىياتىنىڭ كاتتا نامايەندىسى، 15 - ئەسىردىكى ئاسىيا ۋە دۇنيا ئەدەبىياتىنىڭ يىرىك ۋەكىللىرىدىن بىرى، تۇركى تىلىدا سوزلەشىدىغان مىليونلىغان خەلقنىڭ پەخرى، تۇركى تىلىدا يېزىشنىڭ دەۋر بولگۈچ بايراقدارلىرىنىڭ بىرى ۋە چوڭ ئۇستاز شائىر.

نىزامى — 12 - ئەسىردە ئوتكەن، ئوتتۇرا ئاسىيا ۋە پارس دۇنياسىدا داڭقى چىققان، پەيلاسوپ ئومەر ھەييام بىلەن زاماندا ۋە پىكىرداش شائىر. ئۇ، «نىزامى ئوروزى» ياكى «نىزامى گەنجىۋى» دەپمۇ ئاتىلىدۇ.

ئۇ، «فەرھات - شىرىن» داستانىنى «خىسراۋ - شىرىن» نامى بىلەن يازغۇچىلارنىڭ بىرى. ئۇنى ناۋايى چوڭ ھور-

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ بىردىنبىر ئادرېسى

مەت بىلەن تىلغا ئالغان. ھەتتا «خەمسە» (بەش داستان)نى يېزىشتا "بۇنى يېزىش — نىزامىدەك بۈيۈك كىشىنىڭ پەزجىسىگە پەنجە قويۇشتۇر" دەپ، ئۇنىڭ يازغان نەرسىسىنى قايتا يېزىپ چىقىش ياكى ئۇنىڭدەك يازالاش ئاسان ئەمەسلىكىنى ئېيتقان.

نىزامىنىڭ «پەنجى گەنج» (بەش غەزنە) نامىلىق مەشھۇر ئەسىرى بار. ناۋايى «خەمسە» (بەش داستان)نى شۇ "بەش غەزنە"نىڭ نامى ھەم ۋەقەلىكىدىن ئىلھاملىنىپ يازغانلىقىنى ئېيتقان.

پىكرەتى مىزانى بولۇپ خەمسە سەنج،
«خەمسە» دىمە، بەلكى دىگىل بەنجى گەنج.
(«خەمسە»دىن)

ئىسكەندەر (شەرق تىلى بويىچە "ئىسكەندەرى كەبىرى" ياكى "ئىسكەندەرى رومى"، غەرپ تىلى بويىچە "ماكىدونىيىلىك ئىسكەندەر" ياكى "ئالىكساندىر" دەپمۇ ئاتىلىدۇ. ئۇ، دۇنيا پادىشالىق دەۋرانىنى سۈرگەن چاغلىرىدا، ئۆز نامىغا شەھەر قۇرغان، سېپىل (ئىستىھكام) ياسىغان ۋە باشقا قۇرۇلۇشلارنى قىلغان. ئۇنىڭ مىسىرنى ئۆزىگە قاراتقاندا بىنا قىلدۇرغان مىسىردىكى «ئالىكساندىرىيە» («ئىسكەندەرىيە» شەھىرى ۋە بۇ شەھەرگە دىڭىز تەرىپىدىن كىرىدىغان جايدىكى پارىس ئارىلىدىكى ماياك قاتارلىقلار شۇ جۈملىگە كىرىدۇ.) بۇ ماياك شەرق تارىخىي كىتابلىرىدا «ئايىنەئى ئىسكەندەر»

(ئىسكەندەر ئەيىنگى) دېگەن نام بىلەن مەشھۇر. ئەدەبىي ھېكايىلەردە ئۇنىڭ «سەددى ئىسكەندەر» ناملىق شەھەر قورغانلىقى يېزىلغان.

ئىسكەندەر — مۇندىن 2300 نەچچە يىل بۇرۇن زور پادىشالىق ۋە دۇنياۋى ھاكىمدارلىق دەۋرىنى سۈرگەن مەشھۇر تارىخىي ئادەم. ئۇنىڭ دادىسى ئۆز ۋاقتىدا «ماكېدونىيە» دېيىلگەن دىيارنى كۈچلۈك بىر دۆلەت ھالىغا كەلتۈرگەن ۋە پادىشالىق قىلغان فىلىپپ (پىلىكوس ياكى پەيلەقوس) ناملىق كىشى ئىدى. ئىسكەندەر — يېڭى ئېرادىن ئاۋۋالقى 356 - يىلى تۇغۇلغان، يېڭى ئېرادىن ئاۋۋالقى 336 - يىلى دادىسى فىلىپپنىڭ ئورنىغا پادىشا بولغان. ئىسكەندەر — ھەرپەتكە ئامراق ۋە ھەربى ئىشلارغا قىزىققان ئادەم بولۇپ، زامانىسىنىڭ ئەڭ بۈيۈك ئالىمى يۇنانلىق (ھازىرقى گرېتسىيىلىك) پەيلاسوپ ئارىستوتېلدا ئوقۇغان، 16 ياش ۋاقتىدىن تارتىپ ئاتىسى يۈرگۈزگەن سوقۇشلارغا قاتنىشىپ كەلگەن. ئۇ، ئەينى زاماندا سوقۇش ئارقىلىق دۇنيادا "كۈچلۈك دۆلەتلەر" دەپ داڭقى چىققان ئىران ۋە يۇنانلارنى بىرەر - ئىككى يىل ئىچىدە قايتا - قايتا يېڭىپ ئۆزىگە قاراتقان. ئىسكەندەر يېڭى ئېرادىن ئاۋۋالقى 334 - يىلدا ئاسىياغا يۈرۈش قىلىپ، كىچىك ئاسىيانى ئالغاندىن كېيىن فىنىكىيە، پەلەستىن، مىسىرلارغىچە ئىشغال قىلغان. ئۇنىڭ قەدىمى يەتمىگەن نە كاسپىي دېڭىزىنىڭ بويلىرى ۋە نە ئامۇ، سىر دەريا ۋادىلىرى قالمىغان، ئۇ،

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

بارمىغان ئافغانىستان ۋە كىرمىگەن ھىندىستان قالىدىغان. ئىسكەندەر ئۆزىنىڭ بۈيۈك دولىتىگە «بابىل» شەھىرىنى پايىتەخت قىلغان. ئۇ، غەرپكە يۈرۈش قىلماقچى (شىمالىي ئافرىقا ۋە ئىتالىيىنى زەپتى قىلماقچى) بولۇۋاتقاندا (ييگىرادىن ئاۋالقى 333 - يىلى ياز پەسلىدە) بەزگەك كېسەللىكى بىلەن ئاغرىپ ئۆلۈپ كەتكەن.

20 يېشىدا پادىشالىق تەختىگە چىققان ئىسكەندەر، ۋاپات بولغاندا 33 ياش ئىدى.

داۋۇت — ئىسلام ۋە يەھۇدى ئەقىدىلىرىچە، قەدىمقى پەيغەمبەرلەردىن بىرى. ئۇ، يەھۇدى قەبىلىلىرىنى بىرلەشتۈرۈپ دولەت قۇرغان. بەزى تارىخلاردا ئۇنىڭ ئىرادىن ئاۋالقى 10 - ۋە 11 - ئەسىرلەردە ئوتكەنلىكى رىۋايەت قىلىنغان. ئۇ، ئىرروسالىم (قۇددۇس) شەھرىنى ياساپ، ئۇزىگە پايتەخت قىلغان. ئۇنىڭ شېئىر يازىدىغانلىقى، نەغمە چالىدىغانلىقى ۋە ئوقۇشتا ئاۋازىنىڭ سازلىقى دىنىي قىسسىلەردە يېزىلىدۇ. گەرچە، بەزى كىتابلاردا تەۋراتتىكى بىر قىسىم شېئىرلارنى ئۇنىڭ يازغانلىقى ئېيتىلغان بولسىمۇ، لېكىن ئىسلام دىنىدىكى داۋىلار (گەپ يەتكۈزگۈچىلەر) نىڭ كۆرسىتىشىچە، داۋۇت (ئەلەيھى سالام) غا تەگرىدىن چۈشۈرۈلگەن كىتاب ئاساسەن «زوبور» بولغان. ئىسلام دىنى ئېتىراپ قىلغان. مەشھۇر «4 كىتاب» نىڭ ساماۋى تەقسىماتى ھەققىدە، ئىسلام دىنى كىتابلىرىدا مۇنداق بىر نەزمە بار:

ئىنجىلنى ئەيساغا،
تەۋراتنى مۇساغا،
زەبورنى داۋۇتقا،
قۇرئان مۇستاپا.

ئاپتور بۇ رۇبائىينىڭ مەزمۇنىدا، مەيلى ئىسكەندەر، مەيلى داۋۇت قانداق شەھەر - قورغان بىنا قىلغان، قانداق ئايىنە ۋە سەد ياسىغان بولمىسۇن، ئۇلارنىڭ ئىشىدىن ھامان ناۋايى، نىزامىلارنىڭ ئىشى بۈيۈك، دەيدۇ.

⑧ مېھرىگىيا — لۇغەت كىتاپلىرىدا ئادەمگە بەكمۇ ئوخشايدىغان بىر گىيا دەپ كۆرسىتىلگەن. «غىياسۇللۇغات» دىگەن كىتاپتا "مېھرىگىيا ئەمەس، مەردى گىيا، يەنى ئادەم گىيا، ئادەم قىياپىتىدىكى ئوسۇملۇك دىگەن سوز. ئۇ ئادەمگە ئوخشايدىغان بولغاچ، شۇ نام قويۇلغان" دەپ يېزىلغان.

ئۇنىڭ دورا ياسىلىدىغان، مەنپەئەتى كوپ ۋە خىسلەتلىك بىر گىيا ئىكەنلىگى ئۇستىدە ئىختىلاپ يوق.

⑨ شەيخ مۇسلىھىددىن سەئدى — ئىراننىڭ شىراز شەھرىدىن، سەئدى — ئۇنىڭ شائىرلىق تەخەللۇسى، ئۇ، ئاتاقلىق پارس شائىرى ۋە دۇنيادا سوزنىڭ شىرىنلىگى، كوتىرىپ چىققان پىكىرنىڭ مۇۋاپىقلىغى بىلەن ئەسىرى ھەربىر مىللەت تەرىپىدىن سۇيۇپ ئوقۇلغان بىر ئەدىپ.

سەئدىنىڭ دۇنيادا ناھايىتى كوپ ۋە چوڭ تىللارغا

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

تەرجىمە قىلىنغان «گۈلىستان»، «بوستان» دېگەن مەشھۇر كىتابلىرى بار. «گۈلىستان» — نەسرى — نەزم ھېكايە شەكلىدە 1258 - يىلى، «بوستان» بولسا، نەزمە ھېكايە شەكلىدە 1257 - يىلى يېزىلغان. ئۇنىڭ يەنە «شەبىستان»، «خارىستان» ناملىق ئەسەرلىرىنىڭ بارلىقى رىۋايەت قىلىنىدۇ.

شەيخى سەئدى قەشقەرغە مۇھەممەت خارەزمى شاھ تەرەپتىن ئەلچى بولۇپ كەلگەندە قەشقەردىكى بىر مەدرىس-كە كىرىپ، بىر تالىپ بىلەن ئۇچراشقان. (بۇ ۋەقە ئۇنىڭ «گۈلىستان» ناملىق كىتاۋىدا بىر ھېكايە قىلىپ يېزىلغان.) سەئدى شۇ مەدرىستىكى تالىپنىڭ ئەرەپ، پارس گىراماتىكىسىنى ئۆگىنىشتە، ئوقۇش ئۇسۇلىدا دېيىلىۋاتقان سوزنى چۈشىنىپ ئەمەس، بەلكى كونا فورمىدا ئۇستازى نېمە دېسە شۇنى دەپ، گويا گىراموفىندەك قايتا ئېيتىپ بېرىش، ئۇستازى دېگەننى ئۆز ئەينى ياد قىلىش بويىچە دەرس تەكرارلاۋاتقانلىقىنى ئۇچراتقان، ئۇ، شۇ چاغدا قەشقەر مەدرىسلىرىدىكى كونا، ئۇلۇمسىز ئوقۇتۇش ئۇسۇلىغا ئېچىنغان ۋە ئۇنىڭغا يۇمۇرىستىك خاراكتىردا كۈلگەن. ئۇ، تالىپنىڭ: "زەيت ئومەرۇنى سوقتى" دېگەن جۈملىنى مىڭىپ يۈرۈپ تەكرارلاۋاتقىنىغا قاراپ: "دۇنيادا بىر مۇنچە ئۇرۇشۇۋاتقان دولەتلەرمۇ ھازىر سۇلھى قىلىشىپ ياراشتى، تېخىچە زەيت بىلەن ئومەرۇنىڭ جېدىلى تۈگىمىدىمۇ!؟" دېگەن.

سەئدى مىلادىنىڭ 1203 - يىلى تۇغۇلۇپ 1292 - يىلى ۋاپات بولغان.

⑩ ئابدىراخمان جامى — 1414 - يىلى تۇغۇلۇپ، 1492 - يىلى ۋاپات بولغان. ئۇ، ئۇلۇغ تاجىك شائىرى ۋە پارس شېرىيىتىنىڭ ئاتىلىرىدىن بىرى. ئۇ، «ھەپتى ئەۋرەڭ» (يەتتە يۇلتۇز ناملىق 7 داستانىنىڭ ئاپتورى) ئۇ، ناۋايىدىن بۇرۇن «شېرىن - خىسراۋ» («فەرھات - شېرىن» نىڭ دەسلەپكى نۇسخىسى) نى يازغان ۋە ناۋا - يىغا بۇ ھەقتە نىزامىدىن كېيىن سيۇژىت ھازىرلاپ بەرگەن. ناۋايى جامى ھەققىدە يازغان قەسىدىسىدە مۇنداق دىگەن:

يولدىسا بۇ يولدا نىزامى يولۇم
قولدىسا خىسراۋ بىلەن جامى قولۇم.
(«خەمسە» دىن)

جامىنىڭ ئەسەرلىرى كوپ. ئۇلاردىن «كولليياتى جامى» دىيىلىدىغان پارىسچە دىۋانى مەشھۇر.

⑪ قوش خەمسە — ئىككى بەش داستان دىگەن بولۇپ، ئۇنىڭ بىرى نىزامىنىڭ «پەنجى گەنج» ئاتلىق بەش داستانىغا، يەنە بىرى ناۋايىنىڭ «خەمسە» ناملىق بەش داستانىغا ئىشارەت قىلىنغان.

⑫ ئىبنى سىنا — تولۇق ئىسمى ئەبۇ ئەلى ھۇسەيىن بىننى ئابدۇللا. ئۇ، مىلادى 980 - يىلى

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

(ھەجرىيە 428 - يىلى) تۇغۇلۇپ، 1037 - يىلى ۋاپات بولغان.

ئىبنى سىنا — ئوتتۇرا ئاسىيا خەلقىنىڭ ئۇلۇغ ئالىمى، خەلقارا مۇتەپەككۇر ۋە كاتتا تىبابەت ئۇستازى. ئۇ، پەلسەپىدە بۈيۈك شەرق مۇتەپەككۇرى ئاتالغان ئەبۇ نەسىر فارابى تەسىرى بىلەن ماتېرىيالىستىك خاھىشتا ئىدى. ئۇ، "نەزىرىيە ئىلمىنىڭ ئاخىرقى مەقسە-دى — ھەقىقەتنى تونۇش"، "ھەقىقەت — تاشقى ئالەم ھادىسىلىرىگە مۇۋاپىق كەلگەن سوز ۋە ھەركەتتىن ئىبارەت" دىگەن تونۇشتا بولغان. ئۇ، يەنە ئۆلگەن بەدەننىڭ قايتا تىرىلمەيدىغانلىقىنى ئېيتقان.

ئىبنى سىنا پەلسەپە، مەنتىق، ئەدىبىيات ۋە تىببى ساھەلىرىدە نۇرغۇن ئەسەر يازغان، پەقەت پەلسەپە ۋە تىبابەت توغرىسىدىكى ئەسەرنىڭ ئۆزىلا يۈزگە يېقىن دىگەن مەلۇمات بار.

بۇلاردىن «ئەلقانۇن فىت تىپ» (تىبابەت ھەققىدە قانۇن)، «كىتابۇ شىشىپا» (داۋالاش كىتاۋى) دىگەن ئەسەرلىرى ئالەمشۇمۇل ئەھمىيەتكە ئىگە.

ئۇ دۇنيا ئىلىم سەھنىسىدە «3 - ئۇستاز»، «ئىككىنچى فارابى»، «شەيخۇل رەئىس» ۋە «شاھى تىبا-بەت» دەپ نام ئالغان.

⑬ بۇ رۇبائىنىڭ 1 - مىسراسىدىكى "بۇدى"، "نابۇدى" دىگەن پارىچە سۆزلەر — ئۇيغۇر تىلىدا

"بولغان" ، "بولمىغان" دىگەن سوز بولۇپ، بۇ يەردە "بارلىق بولۇش"، "يوقسىز بولۇش" ياكى بىر ئىش قاملىشىش، قاملاشماسلىق مەنىلىرىدە كەلگەن. شائىر بارغا خوش بولۇپ، يوقلىپ قالسا روھىڭ چۈشۈپ كەتمىسۇن، ئىشىڭ ئەپلىشىپ يۈرۈشۈپ كەتكەندە ئۆچۈپ كەتمە، ئەپلىشىپ كەلمىسە بەك قايغۇرۇپ قالما، ئۆيغۇر تەمسىلىچە "بىر بۇغدايدا سەمرىپ، بىر بۇغدايدا يادىما"، يۈرىگىڭنى ھەرقانداق شارائىتتا دادىل تۇت دەيدۇ، بولۇپمۇ ئىش ئەپلىشىپ بەرمىگەن پەيتتە ئۈمىتسىز بولماسلىقنى، ئۇ ئادەمنىڭ ھەرقاچان مەقسىدىگە يېتىدىغانلىقىنى تەكىتلەيدۇ.

⑭ يۇنۇس (ئەلەيھى سالام) — ئىسلام دىنى ئەقىدىلىرىچە، پەيغەمبەرلەردىن بىرسى سانىلىدۇ. ئۇنىڭ توغرىسىدىكى قىسسىدە كورسىتىلىشىچە، ئۇنى دەريادا غەرق بولغان چېغىدا بىر بېلىق يۇتقان، ئۇ، بېلىق قارنىدا 40 كۇن ھايات كوچۇرۇپ، كېيىن ساق چىققان دىيىلگەن. بۇ ھەققتە ئىسلام سوپىست شائىرلىرىدىن بىرى مۇنداق يازغان:

بېلىق قارنىدا بىر ساھىپ كارامەت،
چىلە ئولتۇردى يۇ، چىقتى سالامەت.

⑮ ئاپتور بۇ رۇبائى ئارقىلىق، ياشلارغا ئاددى ھەۋەس ئارقىسىغا كىرىپ، ئۇزىنىڭ قىممەتلىك "ۋىسال" مىنۇتلىرىنى قايسىبىر بىزەك چىتلارغا ئىلىندۇرۇپ يۈرمەسلىكنى شېرىن تىلى بىلەن تاپىلايدۇ. بۇ رۇبائى — ئۇلۇغ

يازغۇچىلاردىن بىرى ئېيتقان "ئابرويۇڭنى ياشلىقتىن ساقـ-
لا!" دېگەن دۇردانەنىڭ نەزمى يىپىغا تىزىلىپ گۈزەلـ-
لەشتۇرۇلۇشى ۋە تەسىر قىلىنىشى.

⑯ قەيسەر — بۇرۇنقى رىم ئىمپېراتورلىرىنىڭ ئۇنـ-
ۋانى. دارا — قەدىمقى ئىران شاھلىرىدىن بىرى. ئۇ يېڭى
ئېرادىن ئاۋالقى 486 - يىللاردا ئۆتكەن. ئىران — ھېچـ-
قاچان دارا دەۋرىدىكىدەك كۈچلۈك ۋە باي بولمىغان
دېيىلىدۇ. ئۇنىڭ دەۋرىدە ئىران چېگرىسى ھىندى دەرياـ-
سىدىن سەھرايى كەبىر چېگرىلىرىغىچە يەتكەن ئىكەن. ئىران
مەملىكىتىنىڭ بىر تەرىپى قارا دېڭىز، ئېگەي دېڭىزى،
ئوتتۇرا دېڭىزغىچە، بىر تەرىپى كاسپىي ۋە ئارال دېڭىزلىـ-
رىغىچە، يەنە بىر تەرىپى ئىران قولتۇقى ۋە ھىندى
ئوكيان بويلىرىغىچە بارغان ئىكەن.

يېڭى ئېرادىن ئاۋالقى 331 - يىلى (ئىسكەندەر
زامانىسىدا) يۇنانلىقلار كېلىپ ئىراننى ئىستىلا قىلغان ۋە
ئۇنىڭ كۈچى شۇندىن كېيىن پارچىلانغان.

⑰ تەۋرات كىتاۋىدا نوھ (ئەلەيھى سالام) توپان
بالاسىغا دۇچار بولۇش ئالدىدا ئۇنىڭغا يەھۋى (يەھۇدى
دىنىنىڭ تەڭرىسى) ئاپەتتىن قۇتۇلۇش تەدبىرلىرى توغرىسىـ-
دا يوليورۇق كۆرسەتكەنلىكى يېزىلغان. شائىر بۇ رۇبائىدا
شۇ ھېكايىنى ئەسلىتىش ئارقىلىق، ئەگەر بىر مۇشكۈلچىلىكـ-
تە ماڭا ھەمدەم، ماڭا بىشارەتچى بولسا، ئانچە قورقۇپ
كەتمەيمەن دېگەننى ئالغا سۈرىدۇ.

⑱ ئىبراھىم — بۇ يەردە ئۇز زامانىسىدا تارىخىي ھىجرىيىنىڭ 300 - يىللىرى "ئەۋلىيا" دەپ ئاتالغان بە-لىخ شەھرىلىك دەرۋىش ئىبراھىم ئەدھەمدىن ئىبارەت. كۇلبە ئىبراھىم ئۇنىڭ كىچىك خانىسى ۋە ئىبادەتگاھى.

قۇددۇس شەھرى — يەھۇدى دىنىدىكىلەرنىڭ نۇق-تىنەزىرىدىن ناھايىتى مۇقەددەس سانايدىغان جايى.

ئاپتور بۇ مىسرالاردا مېنىڭ ئەقىدە قىلىدىغان ئورۇنلىرىم كۇلبە ئىبراھىم ۋە قۇددۇس چېركاۋسى ياكى ئۇلاردىكى ۋەلى، راھىپ ئەمەس. مەن ئەنگەك ئەھلىگە ئېتىقات قىلىمەن، شۇلارنىڭ كارامىتىنى ئەڭ كاتتا كارا-مەت دەپ بىلىمەن دەيدۇ.

⑲ خېلىل — بۇ نام ھەزرىتى ئىبراھىم پەيغەمبەرگە ئىشارەت قىلىنغان. ئىسلام دىنى كىتاپلىرىدا ئۇ «ئىبراھىم خېلىلۇللا» دەپ يۇرۇتۇلگەن. قەدىمقى زاماندا خۇدالىق دەۋاسى قىلىش ئارقىلىق ئوتتۇرىغا چىققان پادىشا نەمرۇت ناھايىتى چوڭ ئوت يېقىپ، ئىبراھىم خەلىلۇللانى كوي-دۇرۇۋېتىش ئۈچۈن تىرىك ئوتقا تاشلىغان ئىكەن. دىنىي رىۋايەتلەردە ئېيتىلىشىچە، ئىبراھىم خەلىلۇللا تەڭرىنىڭ ھىمايىسى بىلەن ئوتتا كويمەيلا قالماستىن، بەلكى ئوت ئۇنىڭغا گويا گۇلزار بولۇپ كورۇنگەن.

⑳ لۇتپىنىڭ ئەسلى ئىسمى ئەبەيدۇللا، ئۇ مىلا-دى 1366 - يىلى تۇغۇلۇپ، 1465 - يىلى ۋاپات بولغان ئۇيغۇر شائىر. ئۇ زامانداشلىرىدىن بولغان يۇسۇپ سەك-

كاكى قاتارلىق شائىرلار بىلەن ئۇيغۇر تىلىدا شېئىر ياز-
غان. ناۋايى «ئىككى لۇغەتنىڭ مۇھاكىمىسى» (مۇھاكە-
مەتۇل لۇغەتەيىن) دېگەن ئەسىرىدە لۇتپىنى شەيخى
سەئدى ۋە ھاپىز شىرازى (1300—1389) قاتارلىق
پارىس دۇنياسىدىكى ئەڭ كاتتا شائىرلار قاتارىدا سانى-
غان ۋە ئۇستازىم دەپ ئاتىغان.

لۇتپى ناۋايىدىن بۇرۇن ئۇيغۇر تىلىدا (چاغاتاي
دەۋرىدىكى ئۇسلۇپ بويىچە) شېئىر يېزىش ئۈلگىسىنى
كۆرسەتكەن.

ئۇ، ئۇيغۇر تىلىدا 2400 مىسرالىق «گۇل ۋە نو-
رۇز» داستانىنى يازغان. ئۇنىڭ «بايات» مۇقامىنى ئىجات
قىلغانلىقى رىۋايەت قىلىنىدۇ.

يۇسۇپ سەككاكى — 14-، 15-ئەسىرلەردە ياشىغان
ئۇيغۇر ئالىمى ۋە ئۇلۇغ شائىرلىرىدىن بىرى. ئۇ، شېئىرد-
يەتتە قەسىدە ماھىرلىرىدىن ئىدى. پەن ۋە مەدەنىيەتنى
ياخشى كۆرىدىغان سەككاكى مەشھۇر ئاسترونوم ئۇلۇغ بەككە
بېغىشلاپ قەسىدە يازغان. ئۇنىڭ ئۇلۇغ بەككە قەسىدە
يازغانلىقى، بۇ قەسىدىنىڭ تومۇرلەڭ ۋارىسلىرى ۋە جا-
ھالەت، خۇراپات ئېتىقاتچىلىرىنىڭ غەزىپىنى قوزغىغانلىقى
ئاخىر زىنداندا يېتىپ ھالاك بولۇش سەۋەبلىرىدىن ئىدى.

㉑ ئوبۇل پىردەۋسى — بۇ يەردە خەلققا مەشھۇر
شائىر ئوبۇلقاسىم پىردەۋسىدىن ئىبارەت. ئۇ، ئىرانىنىڭ
تۇس دېگەن شەھرىدىن ئىدى. مىلادىنىڭ 934-يىلى

تۇغۇلغان پىردەۋسى — ئەينى زاماندىكى مەھمۇت شاھ سوبوكتىگىننىڭ ئىلتىماسى بىلەن نادىر ئەسەر — شاھنامىنى يېزىشقا كىرىشكەن. ئۇنىڭ بۇ ئەسەرنى 37 يېشىدا باشلاپ 71 يېشىدا پۈتكۈزگەنلىكى، ئۇنىڭ 120 مىڭ مىسرادىن ئىبارەت زور ھەجىمدىكى كىتاپ ئىكەنلىكى ۋە مەزمۇنى قەدىمقى ئىران - تۇران سوقۇشىنى تەسۋىرلەيدىغانلىقى ئىشەنچلىك كىتاپلاردا يېزىلغان.

پىردەۋسىنىڭ بۇ ئەسىرى ئەسلىدە پارس تىلى بىلەن نەزمى تەرتىپتە يېزىلغان بولۇپ، ئۇنى يەركەنلىك خامۇش ئاخۇن دىگەن كىشى ئۇيغۇر تىلىغا نەسرى ھالدا تەرجىمە قىلغان.

شاھنامە كىتاۋىدا پىردەۋسى تارىختىكى ئىران - تۇران ئۇرۇشىنى تەسۋىرلىگەندە، گەرچە ئەسەرنىڭ مەزمۇنىغا ئۇز مەۋقەسى بويىچە رەڭ بەرگەن بولسىمۇ، ئەمما ئۇنى سەنئەتچە پەۋقۇلئاددە ماھارەت بىلەن يازغان.

ئۇنىڭدا سوقۇشنىڭ سەۋەۋى ھەققىدە مۇنداق بىر بېيىت بار:

جاھاننى جاھاندار قىلدى خاراپ،
باھانە سىياۋۇش ۋە ئاپراسىياپ.

㉒ سۇلايمان (ئەلەيھى سالام) ئىسلام ۋە يەھۇدى دىنلىرىنىڭ دىنى قىسسىلىرىدە ئىنسى - جىن، دىۋە - پەرى، ئۇچارلىق - تىنارلىق ۋە جانلىق - جانسىز ھەممىگە بىردەك

پەرمانى جارى بولغان مىسلىسىز كاتتا پادىشا دەپ تەسۋىرلىنىدۇ. ھەتتا ئۇنىڭ تەختىنى قەيەرگە بارسەن دەپ بۇيرۇق قىلسا شۇ يەرگە شامال كوتىرىپ ئاپىراتتى دېيىلگەن. بۇ رىۋايەتتىكى "سۇلايمان دولىتى" دىگەن سوز ئۇنىڭ ئاشۇنداق شانۇ-شەۋكىتىگە قارىتىلغان.

㉓ تروپە — كىچىك ئاسىيادا بۇرۇن بولغان بىر تارىخىي شەھەرنىڭ نامى. تروپە شەھىرىدىكىلەر بىلەن گرېكلەر (يۇنانلىقلار) ئوتتۇرىسىدا «ھەممىدىن چىرايلىققا» دىگەن خەت يېزىلغان بىر ئالمىنىڭ بۇرۇنقى يۇنان ئەپسانىلىرىدە زىكرى قىلىنمىش "خۇتۇن خۇدالار" ئارىسىغا تاشلىنىشى سەۋەپلىك باشلانغان ۋە ئۇ، 10 يىللاپ سوقۇش داۋام قىلغان. شۇڭا بۇ ئالما «جېدەل ئالمىسى» دەپ ئاتالغان. گومىر يازغان قەدىمقى يۇنان داستانى «ئىلىئادا» ئىچىدە بۇ ۋەقە، قىزىق بايان قىلىنغان:

پېنسالىيىنىڭ پادىشاسى فىلىپىپ دېڭىز خوتۇن خۇداسى فىتراغا ئويلەنگەندە، جېدەل خۇداسى ئېرىدانى تويىغا چاقىرمىغان. تويىغا چاقىرىلمىغىنىغا ئاچچىغى كەلگەن ئېرىدا، خۇتۇن خۇدالىرىنىڭ ئارىسىغا جېدەل تېرىماقچى بولۇپ، ھىلىقى ئالتۇن ئالمىنى بىر زىياپەتتە ئوتتۇرىغا تاشلىغان. خۇتۇن خۇدالار "بۇ ئالما ماڭا تېگىشلىك" دەپ ئۆزئارا تالىشىشقان. بولۇپمۇ يۇنان ئەپسانىلىرىدا ئېيتىلغان چوڭراق خۇدا — زېۋسنىڭ خۇتۇنى گېرا، دانىشمەنلىك خۇداسى ئافىنا، گۈزەللىك خۇداسى ئاپرودىتا — ئۈچى

بۇ جېدەلنى ھەل قىلىپ قويۇش ھەققىدە زېۋسقا ئەرز قىلىشقان. زېۋس ئۇلارنى ترويىن شەھىرىنىڭ پادىشاسى پىرىماننىڭ ئوغلى پارىسنىڭ ئالدىغا ئەۋەتكەندە، مەزكۇر ئۈچ خوتۇن خۇدا پارىسنى ئۆزىگە تەرەپدار بولۇش ئۈچۈن تارتقان. گېرا: "مېنى ئالمىغا تاللىساڭ، سېنى يەر يۈزىگە پادىشا قىلىمەن" دېسە، ئافىنا "مېنى ئالمىغا تاللىساڭ قەھرىمان ۋە دانىشمەن قىلىمەن" دېگەن. ئاخىر پارىس: "مېنى تاللىساڭ، دۇنيادىكى ئەڭ چىرايلىق خوتۇننى ساڭا ئېلىپ بېرىمەن" دېگەن گۈزەللىك خۇداسى ئافرودىتانىڭ سۆزىگە ماقۇل بولغان. شۇنداق قىلىپ، گۈزەللىك خۇداسى ترويىن پادىشاسىنىڭ ئوغلى پارىسقا سپارتا پادىشاسىنىڭ چىرايلىق خوتۇنى ئېلېنانى ئوغۇرلىشىپ بەرگەن. شۇ مۇناسىۋەت بىلەن گېرا، ئافىنا تروييە پادىشاسىنىڭ ئوغلى پارىسنى ۋە تروييە شەھىرىدىكى ئادەملەرنى دۈشمەن كۆرگەن. خۇتۇنىنى ئوغرىلاتقان پادىشا ئېلېنانى قايتۇرۇۋېلىش ۋە ئۇنى ئوغرىلىغان پارىستىن ئۆچ ئېلىشقا بەل باغلىغان ۋە بۇنىڭغا يۇنان پادىشالىرى مەدەتكار بولغان. بۇنىڭ بىلەن تروييە-يۇنان ئۇرۇشى باشلانغان.

㉔ قۇلۇلە — دەريا-دېڭىزلاردا ياشايدىغان قاتتىق قاپلىق بىر خىل جانىۋار بولۇپ، ئۇنىڭ قېپى ئىش قوشۇش ئارقىلىق يۈز مېيى قاتارلىق نەرسىلەرنى قاچىلاشقا ئىشلىتىلىدۇ. يەنە بىر ئېيتىلىشلاردا، ئۇنىڭ ئىچىدە مەرۋايىتمۇ بارمىش. گوشىدىن قىممەتلىك دورا ياسىلارمىش.

ئۇيغۇر كىتاب تورى بېكىتى
www.uyghurkitap.com

㉕ پۇل سىرات: پارىسچە كوۋرۈك، سىرات — ئەرەبچە يول دېگەن بولۇپ، لۇغەت مەنىسى "كوۋرۈك يول" دېمەكتۇر.

ئىسلام ئەقىدىسىچە، پۇل سىرات ئاتلىق بۇ كوۋرۈك يول — قىيامەتتە دوزاق ئۈستىگە سېلىنىدىغان بولۇپ، ئۇنىڭدىن ھەربىر ئادەم پەرزەنتى مەخسۇس بېكىتىلگەن پەرىشتەنىڭ زورى بىلەن ئۆتكۈزۈلىدىكەن. ئېيتىلىشىچە، بۇ كوۋرۈك پۇل (پۇل سىرات) 3 مىڭ يىللىق يول بولۇپ، يۇقۇ-رىغا قاراپ مىڭ يىل، ئۇدۇلىغا قاراپ مىڭ يىل، تۆ-ۋەنگە قاراپ مىڭ يىل مېڭىلىدىكەن، ئۇ، قىلدىن ئىنچىكە، قىلىچتىن تېز ئىكەن، بۇ دۇنيادا كوپ گۇنا قىلغان كىشى ئۇنىڭدىن ئۆتەلمەي يىقىلىپ، دوزاققا چۈشۈپ كېتىدىكەن. بۇ ھەقتە مەشھۇر سوپىزم تەشۋىقاتچىسى شائىر "ئاللايار" تۆۋەندىكى مىسرالارنى يازغان:

جەھەننەم ئۈزرە بىر كوۋرۈك ئېرۇر ئاھ،
ئۇ شول كوۋرۈك "سىرات" ئاتلىق گوزەر گاھ.

قىلىچتىن تېز ئېرۇر قىلدىن ئىنچىكە،
پۇشايمانلار ئېرۇر كۈن چۈشكورۈشكە.

ئەجەپ ھەيران بولۇر پەرزەنتى ئادەم،
نەزەر قىلساڭ ئۇنىڭ ئاستى جەھەننەم.

㉖ ھاۋا ئانا — دىنىي رىۋايەتلەر بويىچە، ئۇ، ئىن-سانىيەتنىڭ تۇنجى ئانىسى ھەزرىتى "ئادەم"نىڭ ئايىلى

بولۇپ، تۇنجى ئانىدۇر.

تەۋراتتا كۆرسىتىلىشىچە، ئۇ، ھەزرىتى ئادەم بىلەن جەننەتتىكى ۋاقتىدا، يەھۋەنىڭ چەكلىشىگە قارىماي، جەننەتتىن "ئەقىل دەرىخى مېۋىسى"نى ئۈزگەن. ئىسلام دىنى كىتابلىرىدىچە، ھەزرىتى ئادەم بىلەن ھاۋا ئانا تەڭرىدىن پەرىشتە ئارقىلىق تاپىلانغان "بۇغداي"نى يېمەسلىك توغرىسىدىكى پەرمانىغا ئەمەل قىلالماي، ئۇنى يەپ قويۇش بىلەن جەننەتتىن چىقىرىلغان.

㉗ مۇھەممەت سىدىق زەلىلى — يەكەندە تۇغۇلۇپ، 17 - ئەسىرنىڭ ئاخىرى ۋە 18 - ئەسىرنىڭ بېشىدا ياشىغان ئۇيغۇر شائىرى. ئۇنىڭ نۇرغۇن ئەسەرلىرى بولغان. «بۇلاق» مەجمۇئەسىدە بېرىلگەن مەلۇمات بويىچە، ئۇنىڭ بىر قىسقا شېئىرلار توپلىمى ۋە بىر چوڭ دىۋانى بولۇپ ئىككى ئەسىرى ساقلانماقتا ئىكەن. زەلىلىنىڭ 1727 - يىلدىن 1735 - يىلغىچە يازغان توت داستانى ۋە 253 پارچە شېئىرى بولۇپ، داستانلىرى ئەينى تارىختىكى يەكەننىڭ ئىجتىمائى ئەھۋالىنى كۆرسىتىپ بېرىدىكەن. بۇلاردا شائىرنىڭ ئۆز تەرجىمىھالىمۇ بايان قىلىنغان. بۇلار ئىچىدە بىر قەدەر مۇكەممەلرەكى «كۇللىياتى دىۋان» («ئومۇمى توپلام») دېيىلگەن ئەسەردىن ئىبارەت.

زەلىلىنىڭ ئىجتىمائى پائالىيىتى، شېئىر نەمۇنىلىرى توغرىسىدىكى تەپسىلاتى ئۈچۈن «ئۇيغۇر خەلق كلاسسىك مۇزىكىسى — 12 مۇقام ھەققىدە» ناملىق كىتابقا مۇراجەت قىلىنىشى كېرەك.

㉘ تەخمىنەن 10 - ئەسىردە ئۆتكەن رۇداكى — مەشـ
ھۇر پارس شائىرى ۋە شېئىرىيەت ماھىرى. ئۇنىڭ زەرەپـ
شان ۋادىسىدىكى رۇداك ناملىق بىر يېزىدا تۇغۇلغانلىقى
رىۋايەت قىلىنىدۇ. شۇڭا تەخەللۇسى "رۇداكى بولغان" دېيىـ
لىدۇ. ئۇ، ئەسەرلىرىنى پارس تىلىدا يازغان. بەزى تەتقىـ
قاتچىلار «لەيلى مەجنۇن» داستانى ئەڭ ئاۋال رۇداكى
تەرىپىدىن يېزىلغان دېيىشمەكتە. بۇ «رۇبائىيات» نىڭ
ئاپتورى شۇ پىكىردە بولۇپ، «لەيلى مەجنۇن» ۋەقەسىنى
رۇداكى 10 - ئەسىردە، نىزامىنىڭ 12 - ، ناۋايىنىڭ
14 - ، پۇزۇلىنىڭ 16 - ئەسىردە يازغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ.
شائىر بۇ رۇبائىسىدا ئەينى زاماندا پادىشا ھۆسەيىن
بايقارانىڭ ناۋايى شېئىرلىرىغا رۇداكى شېئىرلىرىغا قارىغانـ
دەك قارىيالمىغانلىقى، توغرا مۇئامىلە قىلالمىغانلىقى ۋە بۇ
توغرىدا مۇھەممەت بابۇرچىلىك بولالمىغانلىقىنى سۆزلەيدۇ.
㉙ قەدىمقى يۇنان ئەپسانىلىرىدا كۆرسىتىلىشىچە،
ئەينى زامانىدىكى يۇنانلىقلار "خۇدانى" ياخشى كىيىم
كىيگەن، ياخشى قورال ئاسقان ۋە ھاكىملىق بەلـ
گىلىرىنى تاقىغان كىشى قىياپىتىدە تەسەۋۋۇر قىلىدىكەن؛
تەبىئەتتىكى ھەرخىل ھادىسىلەر ۋە ھەركەتلەرنى مەخسۇس
شۇنىڭ خۇداسىنىڭ ئىشى دەپ تونۇيدىكەن؛ بۇ يەردە
ئۇل زاماندا — يەر خۇداسى، چاقماق - گۈلدۈرماما خۇداـ
سى، دېڭىز خۇداسى، ئۇرۇش خۇداسى، گۈزەللىك خۇداسى
دەپ ئاتىلىدىغان "خۇدالار" بولۇپ، زېۋس ئۇلارنىڭ
چوڭى ئىكەن.

شۇنداق ئەپسانىلەر بويىچە، پروممتوس (پروممتى) ئادەملەرنى لوپا بىلەن سۇدىن ياراتقان خۇدا ۋە ئادەم-لەرنى ئەقىلسىز ھايۋاندىن ئەقىللىق، ماھارەتلىك ئىنسانغا ئايلاندۇرغان، دەپ تونۇلغان.

پروممتى زىۋىستىن ئوت ئوغرىلاپ ۋە ئادەملەرنى ئوتتىن پايدىلىنىشقا ئۆگىتىپ، بۇ يول بىلەن ئادەملەرنى ئەقىللىق قىلغان ئىمىش. شۇڭا زىۋىس پروممتىگە غەزەپ-لىنىپ، قاتتىق جازا بەرگەن ئىكەن: زىۋىس ئۇنى كاۋكاز تاغلىرىغا ئاپىرىپ، ئىگىز تاققا زەنجىر بىلەن باغلاتقۇزۇپ قويغان ۋە ھەركۈنى بىر بۈركۈت ئەۋەتىپ، ئۇنىڭغا پرومم-تىنىڭ جىگىرىنى چوقۇتۇپ تۇرغان. بىراق پروممتى شۇ قەدەر ئازاپقا چىدىغانكى، زىۋىسقا بوي سۇنمىغان. ھەت-تا ئۇ، زەنجىردە باغلاقلىق تۇرۇپ، ئۇنى پىسەنت قىلماي كۈلگەن.

ئاپتور بۇ رۇبائىدا چىداملىق، مەردانىلىك ئوبرازىنى ئاشۇ پروممتىنىڭ ئوبرازى ئارقىلىق سۈرەتلەپ كورسىتىدۇ.

㉚ «ھەپتى مەنزىرى بەھرام» ئەلىشىر ناۋايىنىڭ خەمسەسى (بەش داستانى) دىكى تۆتىنچى كىتاپ. ئۇ يەنە: «سەبئە سەييارە» (يەتتە ساياھەتچى) دەپمۇ ئاتىلىدۇ.

بۇنىڭدا ناۋايى پادىشا بەھرام بىغىنىڭ يەتتە خىل مەنزىردە (كورۈنۈشتە) بىزىتىلگەنلىك شانۇ-شەۋكىتىنى تەسۋىرلەيدۇ.

www.uyghurkitap.com

柔 巴 依 集（维吾尔文）
阿不都秀库尔·穆罕默德依明 著

喀什渴尔维吾尔文出版社出版
新疆新华书店发行 新疆新华印刷厂印刷
787×1092毫米32开本7.25印张 插页1
1981年10月第1版 1982年 3月第1次印刷
印数1——8.000

统一书号：M 10264.6 定价0.38元

2